

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยสำหรับผู้ปกครอง จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้นำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

1. การอบรมเลี้ยงดู

- 1.1 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู
- 1.2 ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู
- 1.3 วิธีการอบรมเลี้ยงดู
- 1.4 การอบรมเลี้ยงดูกับบุคลิกภาพ
- 1.5 จิตวิทยาการเลี้ยงดูและการอบรมเด็ก
- 1.6 ความรักความอบอุ่นในครอบครัว

2. พัฒนาการเด็กปฐมวัย

- 2.1 คุณลักษณะของพัฒนาการเด็กปฐมวัย
- 2.2 ความสามารถและคุณลักษณะตามวัยของเด็ก อายุ 3–5 ปี
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการ
- 2.4 หลักทฤษฎีของทฤษฎีต่างๆ และแนวความคิดที่จะพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

- 3.1 ความหมายของหลักสูตร
- 3.2 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร
- 3.3 องค์ประกอบของหลักสูตร
- 3.4 การพัฒนาหลักสูตร
- 3.5 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

4. การฝึกอบรมและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

4.1 ความหมายและกระบวนการฝึกอบรม

4.2 จุดฝึกอบรม

4.3 การพัฒนาจุดฝึกอบรม

4.4 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

4.5 หลักการสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

4.6 กระบวนการกลุ่ม

4.7 เทคนิคการฝึกอบรม

5. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

5.1 ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่

5.2 จิตวิทยาและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

5.3 การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

5.4 จุดให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

5.5 แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการสำหรับผู้ใหญ่

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

4. การฝึกอบรมและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
 - 4.1 ความหมายและกระบวนการฝึกอบรม
 - 4.2 ชุดฝึกอบรม
 - 4.3 การพัฒนาชุดฝึกอบรม
 - 4.4 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
 - 4.5 หลักการสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
 - 4.6 กระบวนการกลุ่ม
 - 4.7 เทคนิคการฝึกอบรม

5. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง
 - 5.1 ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่
 - 5.2 จิตวิทยาและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
 - 5.3 การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง
 - 5.4 ชุดให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง
 - 5.5 แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการสำหรับผู้ใหญ่

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

การอบรมเลี้ยงดู

1. ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู

การเลี้ยงดู ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 หมายถึง การดูแล เอาใจใส่ บำรุง ปรนเปรอด้านอาหารการกิน

เซียร์ และคนอื่นๆ (Sear and Others, 1975) ได้สรุปว่ามีการศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาจะมีผลบางประการต่อพฤติกรรมของเด็กในปัจจุบันและศักยภาพของการกระทำในอนาคตของเขา ดังนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลใด บุคคลหนึ่งนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา

ควงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2528) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูว่า “การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่ผู้เลี้ยงดูกับเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกันอันเป็นแนวทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถให้รางวัล หรือลงโทษการกระทำต่างๆ ของเด็กได้ นอกจากนี้เด็กยังมีโอกาสเฝ้าสังเกตลักษณะการกระทำต่างๆ ของผู้เลี้ยงดูด้วยการทำให้เด็กเลียนแบบผู้เลี้ยงดูอีกด้วย”

นันทนา แทนธานี (2534) ให้ความหมายการอบรมเลี้ยงดูเด็กว่า “การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การที่ผู้ปกครองปฏิบัติต่อเด็กเพื่อสนองความต้องการที่จำเป็นของเด็กทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ เพื่อให้เด็กมีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี และนอกจากนี้ยังมีการแนะนำสั่งสอน อบรมให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม”

บรูมและเซลซ์นิก (Broom & Selznick, 1971 อ้างถึงใน สมคิด อิศระวัฒน์, 2542) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู 2 ลักษณะ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูในความหมายทางสังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรม การทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ

2. การอบรมเลี้ยงดูในความหมายแต่ละบุคคล หมายถึง กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงจากชีวอินทรีย์ของมนุษย์ สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติและระดับความทะเยอทะยาน

สรุปแล้วการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่ผู้เลี้ยงดูปฏิบัติต่อเด็กด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของเด็ก วิธีการเลี้ยงดูมีทั้งการให้รางวัล และลงโทษ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของเด็กให้เหมาะสม

2. ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อการส่งเสริม และช่วยให้เด็กมีความสุข มีความเบิกบานซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของการปรับตัวในอนาคต หรือการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ครอบครัวที่ให้ความรักความอบอุ่น จะทำให้เด็กกล้าที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมั่นใจ การที่เด็กมีความมั่นใจและมั่นคงทางอารมณ์เพียงใดขึ้นอยู่กับกรอบรมเลี้ยงดูเป็นสำคัญ เพราะเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเป็นอิสระ จะมีความเชื่อมั่นในตนเองมากกว่าเด็กที่ถูกเข้มงวดตลอดเวลา (ฉวีวรรณ กินาวงศ์, 2533)

การอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลให้เด็กเกิดพัฒนาการในด้านต่างๆ ให้เป็นไปได้ในทางบวก หรือทางลบก็ได้ ขึ้นอยู่กับวิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองว่ามีวิธีการอย่างไร ในการอบรมเลี้ยงดู ดังที่นักจิตวิทยา และนักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

อารี รังสินันท์ (2527) กล่าวว่า บิคามารคา คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของเด็ก ซึ่งได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และด้านสติปัญญาการที่เด็กจะเติบโตเป็นเด็กที่แข็งแรง มีสุขภาพอนามัยดี มีการปรับตัวกับเพื่อนฝูงได้ดี และมีความคิดสร้างสรรค์ในระดับสูง ก็เป็นผลจากการอบรมเลี้ยงดูของบิคามารคานั้นเอง การปฏิบัติที่พ่อแม่มีต่อลูก ซึ่งจะมีผลต่อพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ อิริกสัน เน้นความสำคัญของเด็กเล็กกว่าเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ ฉะนั้นสิ่งที่อยู่รอบตัวเด็กจึงเป็นสิ่งแปลกใหม่ และน่าตื่นเต้น ซึ่งถ้าสิ่งแวดล้อมที่เด็กประสบอยู่ทำให้เด็กมีความสุข จะมีผลทำให้เด็กเป็นผู้มองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความไว้วางใจผู้อื่น แต่ถ้าเด็กพบกับสิ่งที่ไม่พอใจ จะทำให้เด็กขาดความสุข เป็นผู้มองโลกในแง่ร้าย และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นส่วนหนึ่งก็มาจากการอบรมเลี้ยงดู เด็กจะเลียนแบบผู้เลี้ยงดูโดยไม่รู้สีกตัว ถ้าเด็กต้องห่างเหินจากผู้เลี้ยงดู ความว้าเหว่ ความวิตกกังวลจะเกิดขึ้น

นัลเท่ (Naltee; 1968 อ้างถึงในพัชรี สวานแก้ว, 2536) ได้สรุปถึงอิทธิพล ของการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กไว้ดังนี้

ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยคำคำหยาบ	เขาจะเป็นคนล้มเหลว
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยความก้าวร้าว	เขาจะเป็นคนแข็งกร้าว
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยคำเย้ยหยัน	เขาจะเป็นคนขลาดอาย
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยความระอวย	เขาจะเป็นคนหวาดระแวง
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยความมานะ	เขาจะเป็นคนที่อดทน
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยการให้กำลังใจ	เขาจะเป็นคนที่เชื่อมั่นในตนเอง
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยความชื่นชม	เขาจะเป็นคนที่ซึ้งในคุณค่า
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยความยุติธรรม	เขาจะเป็นคนที่รักความยุติธรรม
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยความรักความอบอุ่น	เขาจะเป็นคนที่มีศรัทธาในชีวิต

ถ้าเด็กถูกลีภัยด้วยการยอมรับ
ถ้าเด็กถูกลีภัยด้วยความเป็นมิตร

เขาจะเป็นคนที่พอใจในตนเอง
เขาจะเป็นคนที่เต็มไปด้วยความรัก
และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์

จึงพอสรุปได้ว่าอิทธิพลการอบรมเลี้ยงดูที่มีต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กทั้งระดับก่อนวัยเรียน ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา คำนึงพ่อแม่ ผู้ปกครองจึงควรใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริม ให้เด็กได้มีพัฒนาการด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม ซึ่งวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้นมีหลายวิธี และไม่สามารถกำหนดได้อย่างแน่นอนว่าวิธีการใดจึงจะเหมาะสม เพราะเด็กแต่ละคนจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง

3. วิธีการอบรมเลี้ยงดู

วิธีการอบรมเลี้ยงดูนั้นมีหลายแบบ และไม่สามารถกำหนดแน่นอนว่าแบบใดจะดีที่สุด หรือเหมาะสมที่สุด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือปัจจัยหลายอย่าง เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ระดับการศึกษาของผู้ปกครองหรือจำนวนบุตร เป็นต้น ดังนั้นจึงได้มีผู้ศึกษา ค้นคว้า และแบ่งวิธีการเลี้ยงดูได้หลายลักษณะดังนี้

บาวมร์รายด์ (Baumrind, 1967) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 แบบคือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่และให้เหตุผลแก่เด็ก ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นของเด็ก
2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเผด็จการเข้มงวดกวดขัน และไม่ฟังความคิดเห็นของเด็ก ใช้เหตุผลของพ่อแม่อย่างเดียว
3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยตามสบาย พ่อแม่ไม่กวดขันเด็กปล่อยให้เด็กทำสิ่งต่างๆ ได้ตามใจชอบ ไม่ให้ความสนใจ ไม่มีการให้เหตุผลในการอบรมเลี้ยงดู

มูสเสน และคนอื่นๆ (Mussen and Others, 1969) ได้กล่าวถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยไว้ว่า บุตรที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยคือ บุตรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ถกเถียงปัญหาต่างๆ ได้ บิดามารดาให้ความอบอุ่นจะทำให้บุตรมีความอยากรู้อยากเห็น มีความคิดสร้างสรรค์มากกว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบอื่นๆ และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2542) กล่าวสนับสนุนว่า บุตรที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เป็นคนที่มีความคล่องแคล่วไว เปิดเผย ชอบแสดงความคิดเห็น อารมณ์มั่นคง การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะทำให้บุตรพัฒนาบุคลิกภาพอย่างเต็มที่ เพราะได้รับฟังคำแนะนำต่างๆ จากผู้ใหญ่และรู้จักตัดสินใจว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ทำให้บุตรเป็นตัวของตัวเอง

เซียร์ และ คนอื่นๆ (Sears and Others, 1975) ได้เสนอแนะวิธีการเลี้ยงดูบุตร ดังนี้

1. สอนให้เด็กเรียนรู้จากการกระทำ เริ่มจากในวัยทารก มารดาจะเป็นผู้กระทำ ทุกสิ่งทุกอย่างให้กับบุตร และในการกระทำนั้นก็ได้สอนให้เด็กเรียนรู้ถึงสิ่งที่ควรกระทำด้วย โดยค่อยๆ เปลี่ยนสัณฐานภาพของเด็ก ซึ่งเดิมทีเด็จะต้องพึ่งตนเองทีละน้อยๆ มารดาจะค่อยๆ เพิ่มความรับผิดชอบในกิจวัตรประจำวันให้และในที่สุดค่อยๆ เพิ่มความรับผิดชอบให้บุตรรู้จักรับผิดชอบในงานบ้านและในการเรียนในวัยต่อไป

2. สอนให้เด็กรู้จักการควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ โดยการกระตุ้นด้วยการชมหรือบังคับ และตั้งความประสงค์ไว้แล้วแนะนำให้เด็กปฏิบัติไปตามแนวทาง โดยวัตรระบบของงาน ให้เด็กทำได้สำเร็จได้

3. สอนโดยวิธีควบคุมให้กระทำสิ่งที่ถูกที่ควร อาจจะใช้การควบคุมที่ก่อให้เกิดความสบายใจแก่บุตร ซึ่งได้แก่การให้รางวัลด้วยคำพูด หรือสิ่งของเมื่อกระทำดี หรืออาจจะใช้พฤติกรรมทางลบ เช่น การลงโทษให้เจ็บกาย หรือยกเลิกสิทธิพิเศษบางอย่างเมื่อทำไม่ได้ โดยการใชัระเบียบวินัยและการลงโทษนั้นให้บุตรนึกถึงความสำคัญของระเบียบวินัยที่วางไว้

4. สอนให้บุตรรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยใช้สิ่งจูงใจให้เด็กกระทำดี เช่น ยกย่องชมเชย หรือสัญญาว่าจะให้สิ่งที่ถูกใจ เช่น เสื้อผ้าหรือขนม หรือใช้วิธีตรงข้าม ถ้าบุตรไม่ปรับตัวเข้ากับครอบครัว มารดาก็จะละเลยไม่เอาใจใส่ต่อบุตร หรือนำสิ่งของที่บุตรชอบไปเสีย เช่น ไม้ให้ดูโทรทัศน์ หรือเขียนตีบุตร สิ่งเหล่านั้นอาจใช้สลับกัน แต่การกระทำบางอย่าง เช่น การเขียนตี ต้องระวังการทำให้บุตรประพฤติดีมีวิธีอีกอย่างหนึ่ง คือ หาแบบอย่างที่ดีมาชี้ให้เด็กเห็นและประพฤติตาม การใช้เหตุผลกับบุตรก็เป็นวิธีที่ดีอีกวิธีหนึ่ง

โรเจอร์ส (Rogers, 1986 ; อ้างถึงในสุนันท์ พรหมดี, 2540) ได้แบ่งรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูเป็น 3 แบบคือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูบุตรรู้สึกว่ามีบิดามารดาปฏิบัติต่อคนอย่างยุติธรรม มีความอดทน ไม่ตามใจจนเกินไปและไม่เข้มงวดกวดขันจนเกินไป ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของบุตร ให้ความร่วมมือในโอกาสอันควร

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดและกวดขัน หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่ามีบิดามารดาก้าว่ำย เรื่องส่วนตัวของตน ขยับยั้งการก้าวร้าวทำให้ตนเองรู้สึกผิด เมื่อแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมถูกบังคับให้ทำตามความต้องการของบิดามารดา บิดามารดาใช้คำพูดที่ทำให้ตนเองรู้สึกผิดและอาย

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่ามีตนเองไม่ได้รับการเอาใจใส่ ตลอดจนการไม่ได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจากบิดามารดาเท่าที่ควร

ฟาว และเบลคิน (Faw and Belkin, 1989) สรุปรูปแบบของวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้

3 รูปแบบคือ

1. วิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองแบบใช้อำนาจแบบมีเหตุผล วิธีนี้ผู้ปกครองจะดูแลอบรมให้ความรักโดยกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมต่างๆ ให้ลูกทำตาม โดยพิจารณาความต้องการของลูก ความต้องการของผู้ปกครอง และความต้องการของสังคมไปพร้อมๆ กัน ผู้ปกครองจะอธิบายเหตุผลไปควบคู่กับการอบรมสั่งสอนและการลงโทษ จะไม่ใช้การลงโทษทางกาย เมื่อทำดีจะได้คำชมเชย การอบรมสั่งสอนจะทำให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง และปฏิบัติแนวทางของสังคม

2. วิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองแบบเผด็จการ วิธีนี้ผู้ปกครองจะควบคุมเด็กโดยการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด ไม่คำนึงถึงความต้องการของเด็ก และขาดเหตุผล การลงโทษมักใช้การลงโทษทางกาย และไม่มีคำอธิบายใดๆ ทั้งสิ้น ให้ความรัก มีการอบรมและคำชมเชยเล็กน้อย เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะมีการควบคุมตนเองสูง ฟังพาดตนเองได้บ้าง ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดแม้ตัวเด็กเองก็คิดว่า ไม่ยุติธรรมหรือไม่ถูกต้อง มีลักษณะสันโดษมักจะไม่พอใจเป็นกังวลกับสิ่งที่ตนได้ทำไปแล้ว

3. วิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองแบบปล่อยตามใจ วิธีนี้ผู้ปกครองจะดูแลแต่ไม่รู้ว่าควรทำอย่างไรลูกจึงจะเชื่อฟังและประพฤติดี จึงตามใจลูกไม่บังคับควบคุม และไม่ตั้งกฎเกณฑ์ในบ้าน ไม่ใช้อำนาจของการเป็นพ่อแม่ มักจะอบรมสั่งสอนลูกมากกว่าแบบเผด็จการพ่อแม่ นั้น เมื่อลูกขัดขืนก็มักจะตามใจ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้จะมีลักษณะไม่มั่นคง ฟังตนเองได้น้อยและควบคุมตนเองได้น้อย

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2542) ได้กล่าวถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูไว้ 5 แบบคือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน หมายถึง การที่บิดามารดาเชื่อว่าในการปฏิบัติต่อบุตรของตนได้แสดงความรักใคร่เอาใจใส่ สนใจทุกข์สุขบุตรของตน นอกจากนั้น ยังให้ความสำคัญสนับสนุนช่วยเหลือและให้ความสำคัญแก่บุตร

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง การที่บิดามารดาได้อธิบายเหตุผลให้แก่บุตรในขณะที่มีการส่งเสริม หรือขัดขวางการกระทำของบุตรหรือลงโทษบุตรอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตร มากกว่าจะปฏิบัติตามอารมณ์ของตนเอง

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิต หมายถึง การลงโทษที่บิดามารดาปฏิบัติต่อเด็กโดยการดูค่า การริบวัตตุสิ่งของ การงดแสดงความรักใคร่เมตตาและการตัดสิทธิ์ต่างๆ มากกว่าการลงโทษ โดยการเยียนตี

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม หมายถึง การออกคำสั่งให้เด็กทำตามและผู้ใหญ่ตรวจตราใกล้ๆ ว่าเด็กทำตามหรือไม่ ถ้าเด็กไม่ทำตามก็ลงโทษเด็กด้วย ส่วนการควบคุมน้อย หมายถึง การปล่อยให้เด็กรู้จักตัดสินใจว่าควรทำหรือไม่ควรทำอะไร และเปิดโอกาสให้เด็กได้เป็นตัวของตัวเองบ่อยครั้ง โดยไม่เข้าไปยุ่งกับเด็กมากนัก

5. การอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเอง หมายถึง การเปิดโอกาสให้เด็กได้กระทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง ภายใต้คำแนะนำและฝึกฝนของบิดามารดา หรือผู้เลี้ยงดูอื่นๆ ซึ่งจะทำให้เด็กช่วยตนเองได้เร็ว และไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากและนานจนเกินไป

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2518) กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดว่าการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบเข้มงวดกวดขันหรือควบคุมเกินไป จะทำให้บุตรวิตกกังวลก้าวร้าวเรื้อรัง

คุณหญิง โยธธา (2535) ได้รวบรวมและวิเคราะห์การอบรมเลี้ยงดูเด็กภายในประเทศไทย ด้วยวิธีการเมต้า ได้ 11 วิธี ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน คือ การที่ผู้ปกครองให้คำอธิบายประกอบ การสนับสนุน และห้ามปรามเด็กไม่ให้กระทำการต่างๆ และมีการสม่ำเสมอและเหมาะสมในการให้รางวัลหรือลงโทษ

2. การอบรมแบบใช้เหตุผล คือ การที่ผู้ปกครองยอมรับชื่นชมให้ความรักสนับสนุนใกล้ชิดและให้ความสนใจกับเด็ก

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบไม่ใช้เหตุผล คือ การอบรมเลี้ยงดูที่ตรงกันข้ามกับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย คือ การอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ลงโทษด้วยการเหน็บ ทูบตีให้เจ็บ หรือลงโทษทางจิตด้วยการดูว่าแสดงอาการไม่พอใจ ทำเป็นเฉยเมยแสดงอาการไม่สนใจ ตัดสิทธิบางอย่าง

5. การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม คือ การอบรมเลี้ยงดูที่ผู้ปกครองออกคำสั่งให้กับเด็กปฏิบัติตาม และคอยควบคุมพฤติกรรมของเด็ก โดยไม่ปล่อยให้เป็นอิสระ

6. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย คือ พฤติกรรมของผู้ปกครองที่ปฏิบัติต่อเด็ก โดยที่เด็กมีความรู้สึกว่าเขาได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม ผู้ปกครองให้ความรัก ความอบอุ่น มีเหตุผล ยอมรับนับถือความสามารถและความคิดเห็นของเด็ก ให้ความร่วมมือในโอกาสอันควร

7. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย คือ พฤติกรรมของผู้ปกครองที่ปฏิบัติต่อเด็ก โดยที่เด็กมีความรู้สึกว่าเขาไม่ได้รับการเอาใจใส่ สนับสนุน หรือการให้คำแนะนำจากผู้ปกครอง มักถูกปล่อยให้ทำอะไรตามใจชอบ ผู้ปกครองไม่ได้ให้ความอบอุ่นเท่าที่ควร

8. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด คือ พฤติกรรมของผู้ปกครองที่ปฏิบัติต่อเด็ก โดยที่เด็กรู้ว่าตนเองไม่ได้รับความอิสระเท่าที่ควร ต้องอยู่ในระเบียบวินัยที่ผู้ปกครองกำหนดหรือถูกควบคุมไม่ให้รับความสะดวกในการกระทำที่ตนเองต้องการ

9. การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก คือ การรับรู้ที่เด็กมีต่อการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองในลักษณะที่เป็นผู้แนะนำ สนับสนุนช่วยเหลือ ยินดีจะอยู่กับบุตร ปกป้องคุ้มครองและทำให้บุตรมีความเชื่อมั่นในตนเอง

10. การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ คือ การรับรู้ที่เด็กมีต่อการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง ในลักษณะที่เป็นการลงโทษทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่น การเมียนตีค่า การไม่พิจารณาถึงความต้องการของเด็ก การตัดสิทธิ เป็นต้น

11. การอบรมเลี้ยงดูแบบเรียกร้องเอาจากเด็ก คือ การรับรู้ของเด็กที่มีต่อการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ในลักษณะที่เป็นการควบคุมเรียกร้องเอาจากเด็ก เช่น ในด้านความสำเร็จมักรู้สึกไม่พอใจเมื่อบุตรทำไม่สำเร็จตามเป้าหมายของตน

สรุปได้ว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่กล่าวมา มีพฤติกรรมของบิดามารดาและผู้ปกครอง 2 ลักษณะ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูทางบวก หมายถึง พฤติกรรมของผู้ปกครองที่ปฏิบัติต่อเด็ก โดยการให้ความรัก สนับสนุน มีเหตุผล ยอมรับนับถือความสามารถและความคิดเห็นของเด็กที่มีความสม่ำเสมอและความเหมาะสมในการให้รางวัลและการลงโทษ

2. การอบรมเลี้ยงดูทางลบ หมายถึง การปฏิบัติของผู้ปกครองที่มีต่อเด็ก โดยการออกคำสั่งให้เด็กปฏิบัติตาม ควบคุม ไม่ยอมรับความคิดเห็นของเด็ก หรือการปฏิบัติของผู้ปกครองแบบปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจชอบ ไม่ให้ความอบอุ่นเท่าที่ควร

4. การอบรมเลี้ยงดูกับบุคลิกภาพ

ไซมอนด์ (Symonds, 1974) ได้อธิบายการอบรมเลี้ยงดูเด็กกับบุคลิกภาพไว้ว่า

1. พ่อแม่ที่ปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่ ไม่ให้คำแนะนำช่วยเหลือ จะทำให้บุตรมีลักษณะก้าวร้าว ขอบขูดปลด เจ้าคิดเจ้าแค้น หนีโรงเรียน ลักเล็กขโมยน้อย

2. พ่อแม่ที่ประคบประหงมบุตรเกินไป บุตรจะมีลักษณะเป็นคนเอาแต่ใจตัวเอง ไม่มีความมั่นใจในตนเอง ไม่ให้ความร่วมมือ ฟังตนเองไม่ได้

3. พ่อแม่ที่มีอำนาจเหนือบุตร บุตรจะดูภาพเรียบร้อย เจ้าระเบียบอยู่ในโอวาทสงบเสงี่ยม สามารถปรับตัวเข้ากับผู้ใหญ่ได้ดี

4. พ่อแม่ที่ขอมงานต่อบุตร บุตรจะขาดความรับผิดชอบ ไม่อยู่ในโอวาทเห็นแก่ตัว คือ ทำอะไรตามใจชอบของตัวเอง

5. พ่อแม่ที่ให้การยอมรับบุตรและให้ความสำคัญ บุตรจะเป็นผู้ที่เพื่อนฝูงรักใคร่ นอกจากนี้ เบิร์ค (Berk, 1991) กล่าวถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยไว้ 4 ลักษณะ

ใหญ่ๆ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเผด็จการ

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยตามใจ
4. การอบรมเลี้ยงดูแบบละเลยทอดทิ้ง

จากการศึกษาจึงได้สรุปรวบรวมวิธีการอบรมเลี้ยงดูออกเป็นแบบต่างๆ เป็น 4 แบบ ใหญ่ๆ และส่งผลให้เด็กเป็นคนอย่างไรดังต่อไปนี้

วิธีที่ 1 การอบรมเลี้ยงดูให้ความรักความอบอุ่นแบบประชาธิปไตย การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก ความอบอุ่นแบบประชาธิปไตย เป็นการอบรมเลี้ยงดูลูกโดยใช้กาลา 3 บท ซึ่งได้แก่ ความรัก ความเอาใจใส่ และความเข้าใจ ในการอบรมเลี้ยงดูลูกต้องใช้เหตุผลกับลูก ให้ลูกรู้สึกว่า ตนได้รับการปฏิบัติด้านความยุติธรรม การอบรมเลี้ยงดูลูกพ่อแม่ทุกคนมีความรักให้ลูกแต่ลูกต้องการทั้ง ความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจห่วยไม่เพียงแต่ความรักแต่เพียงอย่างเดียว วิธีการเลี้ยงดูแบบนี้ พ่อแม่ ต้องให้ความสำคัญแก่ลูก โดยถือว่าลูกคือส่วนที่มีความสำคัญต่อครอบครัว พ่อแม่ให้สิ่งที่ลูกต้องการจริงๆ จัดประสบการณ์ต่างๆ ให้ตรงกับพัฒนาการของลูก ตามความเหมาะสมกับความสามารถทางกาย อารมณ์ สังคม และทักษะของลูก โดยไม่บังคับให้ลูกทำในสิ่งที่ลูกไม่ยอมทำหรือไม่สามารถทำได้ ให้การยอมรับและการยกย่อง โดยสร้างความมั่นใจในตนเองให้ลูก ให้อิสระแก่ลูกในการทำกิจกรรมต่างๆ เอาใจใส่และช่วยเหลือ แนะนำลูกตามความเหมาะสม ยอมรับความสามารถและให้สิทธิแก่ลูก ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาด้วยตนเอง พ่อแม่คอยให้กำลังใจ ถ้าปรึกษาความมั่นคงปลอดภัยแก่ลูก ตลอดจนแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตในแต่ละวัยแก่ลูก เพื่อลูกจะได้เกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข หลักการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่จะทำได้ คือ

1. พ่อแม่ให้สิทธิแก่ลูกในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวให้เขาเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด พ่อแม่ต้องไม่คิดแทนลูก ฝึกให้เขาได้คิดเอง และรับผิดชอบต่อตนเอง สามารถเลือกใช้ชีวิตในสังคมในอนาคต เมื่อเขาเติบโตขึ้นได้อย่างเหมาะสม

2. พ่อแม่มีหน้าที่ให้สิ่งต่างๆ ตรงกับพัฒนาการของลูกตามความเหมาะสม และความสามารถทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และทักษะของลูก ไม่บังคับให้เด็กต้องทำในสิ่งที่เด็กยังไม่พร้อมที่จะทำได้

3. พ่อแม่ควรต้องเอาใจใส่ต่อความคิดเห็นของลูก สนใจกิจกรรมต่างๆ ของลูก ให้คำแนะนำ ส่งเสริมและเฝ้าดูผลสำเร็จในงานของลูกด้วยความตั้งใจและอดทน เมื่อลูกประสบผลสำเร็จ พ่อแม่ควรแสดงความดีใจอย่างชัดเจน และการให้แรงเสริมด้วยการชมเชยหรือการให้รางวัล (อาจจะเป็นการกอด จูบ ลูกศิระ) เพื่อให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง และมีกำลังใจในการทำงานอย่างอื่นต่อไป

4. พ่อแม่ควรมีเวลาใกล้ชิดลูก และทำตัวเป็นเพื่อนที่ดีของลูก ให้คำแนะนำมากกว่าการออกคำสั่งให้ทำ ควรเลี้ยงดูลูกแบบประชาธิปไตยไม่ใช่เผด็จการ เพราะจะช่วยให้เด็กเติบโตอย่างมีอิสระตามพัฒนาขั้นต่างๆ ของตนอย่างเต็มที่

5. พ่อแม่ควรใช้แรงเสริมเป็นตัวสร้างบุคลิกภาพของเด็กตามที่ตนต้องการจะให้เด็กเป็น พ่อแม่จะต้องเป็นแบบอย่างโดยแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมให้ลูกเห็นอย่างเด่นชัด เช่น การแสดงถึงความเห็นคนนอกหนในการทำงาน ความมีระเบียบวินัย มีเหตุผล และอารมณ์มั่นคง เพื่อลูกจะได้ยึดแบบอย่างที่ดีต่อไป

6. พ่อแม่ควรส่งเสริมความเป็นคนมีสุขภาพจิตที่ดีให้แก่ลูก โดยให้อิสระแก่ลูกควบคู่ไปกับการมีหน้าที่และความรับผิดชอบ ทำให้ทั้งสองสิ่งมีความสมดุลกันขึ้นในตัว of ลูก เช่น ยอมให้ลูกมีสิทธิแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็ฝึกให้ลูกรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ เช่น ให้อิสระช่วยเหลือตนเองในปัญหาพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ การกิน การนอน การขับถ่าย การเล่น ฯลฯ

7. พ่อแม่ควรจะใช้วิธีการลงโทษให้เหมาะสม การทำโทษยังเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับเด็ก การลงโทษทางร่างกายยังไม่ใช่ว่าสิ่งที่ดีเสมอไป หรือใช้ไม่ได้ ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) กล่าวว่าไว้ในเด็กอายุ 1-7 ปี การทำโทษทางร่างกายยังใช้ได้ดี เพราะเด็กในวัยนี้เกิดการเรียนรู้ โดยหลักคือการถูกทำโทษทางร่างกาย การตีเด็กเป็นการตีเพื่อสั่งสอน ไม่ใช่ตีเพราะความโกรธ หรือสาเหตุอื่น ฉะนั้นการตีเด็กเพื่อลงโทษจึงไม่ผิดและใช้ได้ดีที่สุดสำหรับการพัฒนาจริยธรรมให้แก่เด็กในวัยนี้ แต่อย่างไรก็ตามการลงโทษเด็กควรมีหลักการที่ถูกต้อง

8. การฝึกวินัยให้กับลูกเป็นสิ่งจำเป็น ควรเริ่มทำในเมื่อลูกโตพอที่จะเข้าใจเหตุผลแล้ว (ประมาณ 2-3 ปี) ไม่ควรขัดแย้งให้เด็กมีระเบียบวินัยมากเกินไปในเมื่อเด็กยังไม่พร้อม เพราะจะทำให้เกิดผลเสียแก่เด็กมากกว่าผลดี จะทำให้เด็กเก็บกด ต่อต้าน และเอาแต่ใจตัวเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น

9. พ่อแม่ควรสร้างสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นให้ลูกเกิดความอยากรู้อยากเห็นและเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่างๆ ให้เขาได้เรียนรู้ทุกอย่างด้วยตัวเองเป็นหลัก โดยพ่อแม่เป็นเพียงผู้ให้ความช่วยเหลือและคอยแนะนำเท่านั้น

10. พ่อแม่ควรช่วยเหลือให้ลูกได้เรียนรู้ที่จะอยู่กับผู้อื่นอย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กวัยเดียวกัน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการปรับตัวเองให้เข้ากับสังคม และอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในภายหน้า

ถ้าหากพ่อแม่สามารถสร้างบรรยากาศภายในบ้าน ให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกเป็นไปด้วยความรัก ความอบอุ่นและมีประชาธิปไตย พ่อแม่จะประสบความสำเร็จในการปลูกฝังให้ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมที่สับสนวุ่นวายและมีปัญหา อย่างมีความสุข

ผลของการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เด็กจะมีลักษณะดังนี้

- จะเป็นคนเปิดเผย เป็นตัวของตัวเอง มีเหตุมีผล
- มีความรับผิดชอบ
- มีอารมณ์ขัน ร่าเริงแจ่มใส มองโลกในแง่ดี
- เรียนรู้อะไร ได้อย่างรวดเร็ว
- สามารถปรับตัวได้ดี และกล้าแสดงออกอย่างมั่นใจ
- สามารถช่วยเหลือตัวเองและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี
- มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
- มีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดี
- ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นได้ดี มีความมั่นคงทางอารมณ์
- มีความเข้าใจตนเองสูงและรู้สึกว่าคุณค่า
- รู้จักใช้เหตุผล เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น

วิธีที่ 2 การอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอากับเด็ก เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่เรียกร้องเอาจากลูก โดยพ่อแม่มีความต้องการตัวเชิงขี้อ้อนให้ทำตามที่พ่อแม่หวังไว้ พ่อแม่จะกำหนดวิถีชีวิตให้กับลูก ลูกต้องทำตามจุดประสงค์หรือความต้องการของพ่อแม่ ลูกมีหน้าที่ทำตามทุกอย่างแม้ว่าจะไม่ชอบก็ตาม วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ พ่อแม่มักจะทำ ดังนี้

1. พ่อแม่มักเชื่อมโยงขี้อ้อนให้ลูกทำตามสิ่งที่พ่อแม่เห็นว่าดีเท่านั้น ลูกจะต้องพบแต่คำสั่งที่ว่า ต้องทำอย่างนี้ ต้องเล่นแบบนี้
2. พ่อแม่จะพูดว่ากล่าวเมื่อเวลาลูกอธิบายหรือแสดงเหตุผลคัดค้าน ลูกต้องทำตามความพอใจของพ่อแม่ทุกครั้ง
3. พ่อแม่กำหนดรายการอาหารทุกมื้อแก่ลูก และต้องกินหมดทุกครั้ง
4. พ่อแม่จะเป็นผู้กำหนดวิถีการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิด ไม่ว่าจะเป็นการเงิน การเล่นเกม

การเที่ยว ทุกประการขึ้นอยู่กับความประสงค์ของพ่อแม่

ผลของการเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอากับเด็ก เด็กจะมีลักษณะดังนี้

- ลูกจะเป็นคนเจ้าอารมณ์ ปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้ยาก
- ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าตัดสินใจด้วยตนเอง
- ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- ชอบพึ่งพาผู้ใหญ่

วิธีที่ 3 การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เป็นการเลี้ยงดูที่พ่อแม่ไม่สนใจที่จะอบรมสั่งสอนลูก ปล่อยให้ลูกทำตามอำเภอใจ ไม่มีใครคอยชี้แนวทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมให้ ไม่สนใจความเป็นอยู่ ไม่ดูแลยามเจ็บไข้ ให้ความรักแบบลำเอียง หรือคู่คี่ลงโทษเกินกว่าเหตุ บางครั้ง

ก็ปล่อยหน้าที่เลี้ยงดูให้เป็นของคนอื่น เลี้ยงดูแบบตามมีตามเกิด ซึ่งอาจจะเป็นเพราะฐานะทางเศรษฐกิจของสังคม หรือเป็นลูกที่เกิดมาโดยพ่อแม่ไม่ได้ตั้งใจให้เกิด หรือเป็นครอบครัวที่แตกแยก วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่มักจะทำ ดังนี้คือ

1. ไม่ค่อยสนใจความเป็นอยู่ของลูก ลูกจะเล่นอย่างไร พ่อแม่ไม่เคยเอาใจใส่
2. เวลาพ่อแม่อารมณ์ไม่ดี มักจะระบายออกด้วยการทำโทษเด็กเสมอ
3. เวลาลูกซักถาม พ่อแม่มักจะพูดว่า “อย่ามากวนใจ ไปให้พ้น” พ่อแม่มักลืม

หรือไม่สนใจกับคำสัญญาหรือข้อเรียกร้องของลูก

4. พ่อแม่ชอบพูดข่มขู่ลูกเสมอเวลาลูกเล่นซน ถ้าเด็กไม่กลัวก็จะตีลูกอย่างรุนแรง
5. พ่อแม่มักจะปล่อยให้ลูกทำอะไรต่างๆ ตามใจชอบ ไม่คอยชี้แนะแนวทางที่

ถูกต้องและเหมาะสมให้

6. พ่อแม่มักจะรักลูกไม่เท่ากัน โดยปฏิบัติตามลูกอย่างลำเอียง
- ผลของการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เด็กจะมีลักษณะ ดังนี้
- ลูกมักจะมีลักษณะก้าวร้าว ชอบทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่นบ่อยๆ
 - มีทัศนคติไม่ดีต่อพ่อแม่ บางครั้งถึงกับเกลียดชังพ่อแม่ตัวเอง

ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่

- ลูกจะมีอาการเซื่องซึม ไม่สามารถปรับตัวได้ง่าย มีความตึงเครียดทางอารมณ์

กระวนกระวายใจอยู่เสมอ มีอารมณ์ไม่มั่นคง ไม่มีเหตุผล ชอบเรียกร้องความสนใจ จากผู้อื่นเสมอ

เพราะเด็กขาดความรักความอบอุ่น มักเกิดปัญหาทางสุขภาพจิต ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้

- เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้จะพบว่าก่ออาชญากรรม ซึ่งส่วนใหญ่มี

พื้นฐานความคิด ด้วยการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้

วิธีที่ 4 การอบรมเลี้ยงดูแบบรักถนอมเกินไป เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่คอย

ปกป้องดูแลลูกมากเกินไป ไม่ให้ลูกได้รับความลำบากหรืออันตราย คอยให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง

จนลูกไม่รู้จักวิธีช่วยเหลือตนเอง ไม่รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง มีเรื่องอะไรขัดข้อง พ่อแม่จะเป็นคนคอย

ช่วยเหลือให้หมด โดยไม่ต้องทำอะไร หรือจะเรียกว่าเป็นการถนอมใจไว้ในหิน เอาใจใส่ลูกอย่างไม่ให้

พลาดสายตา คอยให้ความช่วยเหลือทุกฝีก้าว วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่มักจะทำ ดังนี้

1. พ่อแม่คอยแนะนำช่วยเหลือลูกตลอดเวลา
2. ไม่ยอมให้ลูกเล่นกับเพื่อนๆ เพราะกลัวลูกจะถูกรังแก
3. ไม่ยอมให้เด็กกินอาหารเองเพราะกลัวลูกทำและหือ
4. พ่อแม่มักจะช่วยลูกทำการบ้านเสมอ

5. ไม่ยอมให้ลูกกินอาหารหรือขนม จนกว่าพ่อแม่จะได้ชิมเสียก่อน
6. เมื่อลูกเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย พ่อแม่จะมีความวิตกกังวลมาก และให้การรักษา

เกินความจำเป็น

- ผลจากการเลี้ยงดูแบบนี้จะทำให้เด็กเป็นคนที่มีความประพฤติกดี มีจรรยา มารยาท

และรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

วิธีการฝึกอบรมเลี้ยงดูลูกในวัยเด็ก เพื่อให้ลูกเป็นคนที่มีความประพฤติดีดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษา และค้นคว้าจากหนังสือตำราต่างๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูก พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

การฝึกลูกให้เป็นคนมีระเบียบและความรับผิดชอบ

- ฝึกให้แต่งกาย ให้เรียบร้อย ดูแบบและกาลเทศะ
- กำหนดกิจกรรมและปฏิบัติงานต่างๆ ตามตารางเวลาที่เหมาะสมตั้งแต่

ตื่นนอนจนถึงเข้านอน

- ฝึกให้รู้จักทำงานอย่างมีขั้นตอน และรับผิดชอบต่อหน้าที่ทำงานแล้วเสร็จ

โดยไม่ทอดทิ้งงาน

- ฝึกให้เก็บของตกหล่นทุกครั้ง
- * เวลาหยิบของจากที่ใด ต้องนำมาเก็บไว้ที่เดิม เมื่อใช้เสร็จแล้วฝึกเก็บ

ของให้ลูกต้องในที่ที่ของนั้นควรจะอยู่

- ฝึกให้ดูแลสิ่งของต่างๆ ของตนเอง เช่น เสื้อผ้า ของเล่น เก็บและ

รักษาให้อยู่ในที่ที่ถูกต้องและเรียบร้อยอยู่เสมอ

การฝึกลูกให้เป็นคนขยันหมั่นเพียร

- ฝึกให้ลูกทำงานโดยกำหนดงานให้ทำ เช่น งานภายในบ้าน เป็นต้น
- ฝึกทำงานให้เป็นเวลา เช่น กำหนดเวลาเล่น เวลาทำการบ้าน เป็นต้น
- หักให้ทำงานอดิเรกอื่นๆ ที่ลูกสนใจ เมื่ออยู่ที่บ้านและมีเวลาว่าง
- ฝึกให้รู้จักมุ่งหมายของงานและการทำงาน และหักให้ลูกทำงาน

โดยมีจุดมุ่งหมายหลายๆ อย่าง โดยพ่อแม่ต้องช่วยตั้งจุดมุ่งหมายไว้เป็นตัวอย่าง เช่น ช่วยกวาดบ้านโดย

ทำบ้านให้สะอาด เป็นการช่วยพ่อแม่ทำงาน แบ่งเบาระยะของพ่อแม่ เป็นต้น

- ฝึกให้ลูกทำงานร่วมกับผู้อื่น

การฝึกให้ลูกเป็นคนรู้จักประหยัด

- ฝึกให้ลูกรู้จักการเก็บออมเงิน และรู้จักการใช้เงินให้เป็นประโยชน์และ

เหมาะสม

- ฝึกให้รู้จักทำของเล่นจากสิ่งของที่แล้วและไม่ได้ใช้ประโยชน์อื่นใด
- ฝึกให้รู้จักซ่อมและรักษาของที่ใช้ได้คืออยู่เสมอ

- ฝึกให้รู้จักถนอมของใช้และของเล่น ตลอดจนวิธีการใช้ของต่างๆ ให้

ถูกทางและเหมาะสม

- ฝึกให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- ฝึกให้รู้จักใช้ไฟ น้ำ ตลอดจนของสิ่งเปลี่ยนต่างๆ อย่างประหยัด

การฝึกฝนให้ลูกเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์

- ฝึกให้แสดงความคิดเห็นในกิจกรรมภายในบ้านและส่วนตัว
- ไม่ควรใช้อารมณ์คำหรือลงโทษ ในกรณีลูกแสดงความคิดเห็น

พูดความจริงเพื่อบอกเล่า แม้ว่าจะเป็นเรื่องเสียหาย

- ชี้แจงให้ลูกทราบถึงโทษของความไม่ซื่อสัตย์
- เคารพสิทธิของลูกในการแสดงออก
- ชมเชย เมื่อลูกทำความดี โดยเฉพาะความซื่อสัตย์ เมื่อเก็บของตกซึ่ง

ไม่ใช่ของตนได้ และนำส่งคืนเจ้าของ

การฝึกให้ลูกเป็นคนที่มีเหตุผล

- ชี้แจงและย้ำเหตุผล ในกรณีที่ส่งเสริมให้ทำและเมื่อห้ามกระทำ
- ให้ลูกแสดงเหตุผลต่อพ่อแม่ ในการที่จะทำหรือไม่ทำสิ่งใดๆ
- ฝึกให้ลูกช่วยกันและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของครอบครัวและ

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในครอบครัว

- เมื่อลูกทำความผิด ต้องบอกสาเหตุหรือเหตุผลทุกครั้ง

การฝึกลูกให้เป็นคนที่มีความประพฤติดี มีจรรยาบรรณและรู้จักขนบธรรมเนียม

ประเพณีอันดีงาม

- ฝึกให้ลูกแสดงความเคารพ บิดามารดาและผู้ใหญ่
- การพูดและการแสดงกิริยาท่าทางของพ่อแม่ ควรเป็นไปตามแบบอย่าง

และมารยาทที่ดี เพื่อลูกจะได้คิดเป็นแบบอย่าง

- ฝึกลูกให้มีการแต่งกาย การกินอยู่อย่างง่ายๆ แต่เหมาะสมตามขนบธรรมเนียม

และวัฒนธรรมไทย

- ฝึกให้ลูกได้มีโอกาสร่วมต้อนรับแขก และร่วมสังคมนาในโอกาสอันควร

ข้อสรุปจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การฝึกอบรมให้ลูก

มีพัฒนาการและการเจริญเติบโตขึ้นมา ในลักษณะที่พ่อแม่คาดหวังไว้ นั้น พ่อแม่ต้องมีความอดทน ใจเย็น และให้เวลากับลูกในการฝึกหัด การปฏิบัติต่อลูกๆ หรือการฝึกหัดนั้นเป็นการฝึกหัดทุกวัน ดังนั้นพ่อแม่ต้องมีความระมัดระวังในการปฏิบัติต่อลูกในทางที่ควร รักลูกอยากให้ลูกเป็นคนดี

มีความสามารถก็ต้องอดทนที่จะฝึกเขา อย่าใช้อารมณ์กับลูกเป็นอันขาด เช่น บางครั้งลูกทำอย่างนี้ได้ แต่ต่อมาทำไม่ได้เพราะพ่อแม่อารมณ์ไม่ดี เป็นต้น เพราะเด็กจะสับสน เกิดความไม่เข้าใจในการกระทำของตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นผลทำให้ลูกขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และมักจะต้องพึ่งพาผู้อื่นเสมอ

5. จิตวิทยาการเลี้ยงดูและการอบรมเด็ก

จิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็ก (Psychological Aspect of Child rearing)

นางพาง ลิมสุวรรณ (2549) ได้กล่าวว่า สิ่งจำเป็นสำหรับการเจริญเติบโตและการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์แบ่งได้เป็น 2 พวก ใหญ่ๆ คือ สิ่งจำเป็นสำหรับร่างกาย (Physical Needs) เช่น อาหาร อากาศสำหรับหายใจ อุณหภูมิที่เหมาะสม เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว มนุษย์ยังมีสิ่งจำเป็นสำหรับจิตใจ (Psychological Needs) ที่จะทำให้มนุษย์อยู่อย่างปกติสุข สามารถเป็นคนที่มีความดี ซึ่งพ่อแม่และผู้เลี้ยงดู ควรมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาของเด็ก และควรจะตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างไร จึงจะเหมาะสม เพื่อให้มีความสุขจิตดี ควบคู่กับการมีสุขภาพกายดี

ความต้องการด้านจิตใจของเด็ก

ความต้องการด้านจิตใจของเด็กนั้นแตกต่างกันไปบ้างตามวัยของเด็ก และความต้องการ ที่จำเป็นสำหรับเด็กทุกคน คือ

1) ความรักความอบอุ่น เด็กที่รู้สึกอยากให้พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูรักตน รู้สึกว่าตนเองเป็นที่ต้องการ มีค่าสำหรับพ่อแม่ รู้สึกว่าตนเป็นที่ยอมรับ สิ่งสำคัญคือ เด็กต้องการความรักที่เหมาะสม ไม่ใช่รักมากอย่างไม่มีการขอบเขต หรือตามใจทุกอย่างโดยไม่มีเหตุผล จนกลายเป็นคนตามใจตัวเองตลอดเวลา ไม่สามารถอดทนต่อภาวะที่ตนปกติควรจะอดทนได้ จนกลายเป็นข้อบกพร่องของบุคลิกภาพไป

2) การกระตุ้นที่เหมาะสม การกระตุ้นพัฒนาการที่เหมาะสมนั้นขึ้นอยู่กับวัยของเด็ก เช่น วัยทารกแรกเกิดก็ต้องการ การอุ้ม การสัมผัส การยิ้ม การพูดคุยด้วยเพื่อให้ได้ยินเสียงพอโตขึ้นก็ต้องการเพิ่มขึ้น เช่น การเล่น การพูดคุย การเล่นของเล่นที่เหมาะสมกับวัยก็จะช่วยกระตุ้นได้ดี การกระตุ้นต่างๆ มีผลทางจิตใจที่ดีคือ เด็กรู้สึกได้รับความรัก ความสนใจ และที่สำคัญคือได้กระตุ้นความอยากรู้อยากเห็น ความสนใจต่อสิ่งแวดล้อม ความรู้สึกสนุก อยากรทดลอง ทำให้รู้สึกมีความมั่นใจ กล้าแสดงออกตามไปด้วย

3) ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย (Security and Protection) ความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยของเด็กได้มาจากสิ่งแวดล้อมรอบข้าง โดยเฉพาะพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ครอบครัวสงบสุข เด็กจะไม่รู้สึกกลัวว่าจะถูกทอดทิ้ง บ่อยครั้งที่พบว่าเด็กมีอาการทางกาย เช่น ปวดหัว ปวดท้อง โดยไม่มีโรคทางกายเป็นเหตุ แต่กลับสัมพันธ์กับเวลาที่เด็กรู้สึกเครียด รู้สึกกลัวที่เห็นพ่อแม่ทะเลาะกัน ทำร้ายร่างกายกัน หรือกำลังจะหย่าร้าง

4) คำแนะนำและการสนับสนุน (Guidance and Support) เด็กต้องการคำแนะนำหรือชี้แจงจากผู้ใหญ่ว่าอะไรเป็นอะไร เช่นบทบาทที่เหมาะสมตามเพศของเด็กหญิงหรือเด็กชาย การปฏิบัติตัวในสังคม ค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ และควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น กิจกรรมที่เด็กต้องการจะทำ อาจช่วยด้านการเงินหรือช่วยหาอุปกรณ์ช่วยความคิด

5) ความสม่ำเสมอและการมีขอบเขต (Consistency and Limits) ทั้ง 2 อย่างมีความสำคัญที่จะทำให้เด็กรู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรทำได้หรืออะไรทำไม่ได้ ไม่สับสนทั้งความคิดและการปฏิบัติ กฎเกณฑ์ที่จะใช้ควรจะมีเหตุผลและมีการปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลาย เช่น เด็กอาจเตะบอลเล่นในบ้าน การถือกระดาษจากหนังสือ การขีดเขียนฝาผนังบ้าน ผู้ใหญ่บางคนไม่แน่ใจว่าอะไรควรห้าม อะไรไม่ควรห้าม กลัวจะตามใจเด็กมากเกินไป หรือเข้มงวดเกินไป อาจถือหลักง่ายๆ ว่า การทำร้ายตนเอง การทำร้ายผู้อื่น การทำลายข้าวของ เป็นสิ่งที่ต้องห้าม

6) ให้โอกาสใช้พลังงานในการสร้างสรรค์ วัยเด็กเป็นวัยที่มีกำลังงานในตัวมาก เด็กควรได้รับโอกาสใช้พลังงานใหม่ในทางสร้างสรรค์ เช่น การเล่น การออกกำลังกายในเกมหักขาต่างๆ การมีกิจกรรมอื่นๆ ที่เหมาะสม ถ้าผู้ใหญ่ไม่เห็นความสำคัญในข้อนี้ อาจต้องการให้เด็กอยู่อย่างสงบเรียบร้อยเสมอ อาจทำให้กลายเป็นเด็กเก็บกด ไม่กล้าแสดงออก เชื่องซึมหรือเฉื่อยชา ไม่ร่าเริงแจ่มใส ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

การอบรมเด็ก (Discipline Technique of Children)

ผู้ที่เคยเลี้ยงดูเด็ก คงทราบดีกันทุกคนว่า ไม่ว่าเด็กคนหนึ่งจะเป็นเด็กดีเพียงใดก็ตาม ในบางครั้งบางคราวก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมเกิดขึ้นได้ ซึ่งผู้ใหญ่จำเป็นต้องมีวิธีการที่จะแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมและสามารถควบคุมตัวเอง ให้มีความประพฤติที่สังคมยอมรับได้ โดยไม่ต้องอาศัยผู้ใหญ่คอยควบคุมในเวลาต่อมา พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือพฤติกรรมที่เราไม่ต้องการในเด็กมักได้แก่

- การไม่เชื่อฟังเมื่อห้ามปราม เช่น การปีนป่ายไปบนที่สูง
- การไม่ยอมทำอะไรบางอย่างที่ผู้ใหญ่ต้องการให้ทำ เช่น ทำการบ้าน เก็บของเล่นเข้าที่
- การไม่ทำงานที่ได้รับมอบหมาย
- พฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรง เช่น ดิน้อง ใช้อ้อยคำหยาบคาย การทำลายสิ่งของเมื่อโกรธหรือถูกขัดใจ

วิธีการตอบสนองต่อพฤติกรรมที่เหมาะสมของเด็กทำได้ดังนี้

1. การใช้เหตุผล (Reasoning)

การใช้เหตุผลอย่างตรงไปตรงมาซึ่งเด็กสามารถเข้าใจ มักจะสามารถแก้ไขพฤติกรรมได้ในเด็กวัยเล็กการให้เหตุผลต้องแบบง่าย สั้นไม่พูดยาว เช่น มึนเล่นไม่ได้เพราะจะบาดเจ็บ หนูไม่ปีนขึ้นที่สูงเดี๋ยวจะตกลงมาเจ็บ

2. การใช้ท่าทีที่หนักแน่นและจริงจัง (Firmness)

เวลาที่ผู้ใหญ่ต้องการให้เด็กทำอะไรแล้วเด็กอิดเอื้อน ไม่ยอมทำ วิธีหนึ่งที่ได้ผลคือต้องพูดให้หนักแน่นและจริงจังว่าให้ทำเดี๋ยวนี้ อาจต้องใช้ท่าทีประกอบด้วย เช่น ชูมือเด็กให้ไปทำสิ่งที่ต้องทำ เช่น เด็กอิดเอื้อนไม่ยอมทำการบ้านแม่จะพูดเตือนแล้วหลายครั้ง แม่ต้องแสดงให้เห็นว่าแม่ หมายถึงว่าลูกต้องทำการบ้านแล้วโดยบอกด้วยเสียงที่หนักแน่นว่าเอาสมุดการบ้านออกมาแล้วนั่งลงทำเดี๋ยวนี้เลย ถ้าเด็กไม่ยอมลูกก็ต้องชูมือไปเอาสมุด ดินสอมานั่งลงให้ทำและเฝ้าให้ทำถ้าจำเป็น

3. การใช้สิ่งทดแทน (Alternative Response)

เวลาห้ามไม่ให้เด็กทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ควรสอนเด็กไปด้วยว่าสิ่งไหนทำแทนได้ เช่น เด็กเล่นของแหมมอยู่จะเอาออกจากมือเด็กก็ให้เอาของอื่นที่น่าสนใจกว่ามาให้เด็กแทน ไม่ควรหยิบของแหมมจากมือเด็กเฉยๆ ซึ่งเด็กจะร้องอาละวาดต่อ หรือเห็นเด็กขีดเขียนฝาผนังบ้านอยู่ห้ามไม่ให้ทำเพราะสกปรกบ้าน ก็ควรหากระดาษมาให้เด็กได้เขียนแทน เป็นต้น

4. ให้สามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึก (Freedom to Discuss Ideas and Feelings)

ควรให้เด็กรู้สึกว่ามีความคิดเห็นอย่างไรก็สามารถพูดออกมาได้อย่างอิสระ หรือมีความรู้สึกอย่างไรก็สามารถพูดคุ้ยแจ่งได้ เช่น เด็กอาจต้องการตัดสินใจเองในการเลือกของใช้ส่วนตัว ไม่ใช่แม่เลือกให้ แล้วเด็กต้องใช้ทั้งที่ไม่ชอบไม่ถูกใจ

5. การให้รางวัล (Positive Reinforcement)

เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นอีกไม่หายไป ผู้ใหญ่ควรให้รางวัลสำหรับพฤติกรรมนั้น อาจเป็นการกล่าวชมด้วยวาจา แสดงกริยาชื่นชมพอใจในพฤติกรรมนั้น เช่น โอบกอด ลูบหัว ปัญหาคือผู้ใหญ่มักจะละเลยไม่กล่าวคำชมเชยเด็ก เพราะเห็นเป็นพฤติกรรมธรรมดาๆ เช่น เด็กยอมแรงแพ่นเอง แต่งตัวเอง แต่จะดีกว่าหรือดีเทียบเมื่อเด็กไม่ยอมช่วยตัวเอง

6. การเลิกให้ความสนใจ (Ignoring)

เป็นธรรมชาติของเด็กทุกคนที่ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น ฉะนั้นเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เราอาจใช้วิธีเลิกให้ความสนใจ ขณะที่เด็กกำลังกระทำพฤติกรรมนั้น และให้ความสนใจหรือให้รางวัลกับเด็กที่มีพฤติกรรมที่เราต้องการแทน ตัวอย่างเช่น ลูกคนหนึ่งกินอาหารดี อีกคนไม่ค่อยยอมกินเล่นไปเรื่อยๆ แม้อาจชมคนที่กินอาหารดีแต่เฉยๆ ไม่แสดงความสนใจกับลูกคนที่ไม่ยอมกินแต่เขี่ยอาหารเล่นอยู่ โดยไม่จำเป็นต้องพูดว่า

7. การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ให้กับเด็ก (Positive Model)

ผู้ใหญ่โดยเฉพาะพ่อแม่ควรทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์นั้นมาเรียนรู้ภายหลัง ไม่ใช่ถ่ายทอดตามพันธุกรรมอย่างที่หลายๆ คนเข้าใจ เด็กจะเอาอย่างผู้ใหญ่อยู่ที่ใกล้ชิด โดยดูจากการกระทำของผู้ใหญ่มากกว่าการสอนด้วยวาจา เช่น พูดสอนว่าการพูดปดเป็นสิ่งไม่ดี ห้ามทำ แต่พอมีคนที่พ่อแม่ไม่ต้องการพบมาพบ ก็ใช้ลูกออกไปบอกวาพ่อแม่ไม่อยู่บ้าน การกระทำแบบนี้ก็เท่ากับสอนลูกว่าที่จริงพูดปดได้

8. การลงโทษ (Punishment)

โดยทั่วไปจะพยายามไม่ใช้การลงโทษ นอกจากวิธีอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วไม่ได้ผล สิ่งที่สำคัญที่สุดคือเวลาใช้การลงโทษนี้ผู้ใช้ต้องไม่ใช่ด้วยอารมณ์โกรธ เกลียด ไม่ชอบเด็ก เพราะจะทำให้เด็กยิ่งต่อต้าน เวลาใช้ควรแสดงให้เด็กเห็นว่าเราต้องการเพียงหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเท่านั้น และพร้อมที่จะหยุดการลงโทษเมื่อเด็กคิดว่าสามารถควบคุมตัวเองไม่ให้ประพฤติไม่เหมาะสมอีก การลงโทษมีตั้งแต่เบาๆ จนไปถึงระดับที่รุนแรง

8.1 การดูว่า การดูว่าด้วยวาจาในเด็กบางคนก็ได้ผลดี สามารถหยุดการกระทำอันไม่สมควรของเด็ก ควรใช้เมื่อการบอกห้าม และการใช้เหตุผลไม่ได้ผลแล้ว

8.2 การแยกเด็กออกไปอยู่ตามลำพัง เช่น เด็กนักเรียนคนหนึ่งคุยมากขณะเรียน รบกวนคนอื่นบ่อยๆ ก็อาจแยกเด็กไปนั่งคนเดียว หันหน้าเข้ามุมห้อง ทำให้เด็กไม่สนุก เมื่อเด็กทั่วไปจะไม่ชอบอย่างมาก

8.3 การปรับ ให้เด็กรับผิดชอบกับของเสียหายที่เด็กทำไป เช่น เด็กคนหนึ่งโกรธแม่ที่ขัดใจ แล้ววิ่งไปถอนต้นไม้ของแม่ที่เพิ่งปลูก จึงให้แม่หักเงินค่าขนมเด็กที่ละเล็กละน้อย ชดใช้ค่าต้นไม้

8.4 การตี การตีอาจทำให้เด็กหยุดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้บางครั้ง แต่การใช้กำลังกับเด็กมีข้อเสียด้วย คือ ถ้าใช้บ่อยๆ จะทำลายความสัมพันธ์ ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ และเด็กจะใช้วิธีรุนแรงและใช้กำลังบ้าง เพราะเอาอย่างผู้ใหญ่ใช้วิธีรุนแรงกับตน เช่น อาจไปชกต่อยกับเพื่อนที่โรงเรียนบ่อยๆ จนเป็นปัญหาเกิดขึ้น

สรุป การอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้น ไม่ใช่ของยากจนเกินไป ขอเพียงแต่พ่อแม่ และ ผู้เกี่ยวข้องกับผู้เด็กมองเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องรู้และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์เท่านั้น ก็จะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาทางกายและใจของเด็กได้มาก จึงหวังว่าการพยายามเผยแพร่ ความรู้อันนี้จะเป็นประโยชน์ต่อๆ ไป

6. ความรักความอบอุ่นในครอบครัว

สายสุริย์ จตุกุล (2540) ได้กล่าวถึง ความรักความอบอุ่นในครอบครัวว่า ในครอบครัว ที่มีความสุขนั้น จะต้องมีความรักความอบอุ่นระหว่างกันและกัน มีหลายคนได้ตั้งคำถามว่า ความรัก และความอบอุ่นนั้น หมายความว่าอะไร และจะต้องมีพฤติกรรมอย่างไร เพราะคำเหล่านี้เป็น นามธรรม

อิริค โฟรมม์ ได้ให้ข้อคิดว่าพฤติกรรมที่แสดงความรักนั้น ต้องมีลักษณะ 4 ประการ โดยครบถ้วน คือ

6.1 ต้องเอาใจใส่ดูแลและเอื้ออาทรต่อกัน

ในภาษาอังกฤษ ได้ใช้คำว่า "Care" คือ การเอาใจใส่ดูแล

การเอาใจใส่ดูแลครอบคลุมถึงความเป็นอยู่ทุกอย่าง การเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของ กันและกัน อาหารการกินชีวิตประจำวัน การเล่าเรียนของลูกหลาน ความสะอาด การใช้จ่ายเงินทอง การเดินทางไปทำงาน ไปโรงเรียน หรือไปธุระ การมีเพื่อนเพศเดียวกัน หรือเพื่อนต่างเพศของลูกๆ ความสุขความทุกข์ที่ต้องการระบาย เป็นต้น ดังนั้นถ้าเรารักผู้ใด เราคงอยากดูแลเอาใจใส่เขา และ "แคร์" ผู้นั้นมาก มีการห่วงใยมีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน

อย่างไรก็ดี การเอาใจใส่ดูแลและความห่วงใย ควรเป็นความจริงใจไม่เสแสร้ง กระทำ และไม่กระทำมากเกินไปจนกลายเป็นการจุกจิกจู้จี้และล่วงล้ำสิทธิส่วนตัวจนเกิดความรำคาญ

6.2 ต้อง "รู้จักคนที่เรารัก"

ในภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า "Knowledge" ซึ่งแปลว่า "ความรู้" หมายความว่า ถ้าเรารักใคร เราจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับผู้นั้น ภรรยาและสามีต้องรู้จักกันให้ดี และเข้าใจกันให้ดี รู้ ความชอบความไม่ชอบอะไร ต่างกันหรือเหมือนกันตรงไหน ชอบไม่ชอบรับประทานอะไร รู้จัก นิสัยใจคอ ยิ่งครองรักกันนานเท่าใด ยิ่งต้องรู้จักและเข้าใจกันมากขึ้น

ถ้าเรารักลูก เราก็ต้องรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับลูกของเรา มีอะไรที่ชอบและไม่ชอบวิชาที่เรียนอยู่ทั้งหมดคนใดอะไร มีปัญหาเกี่ยวกับวิชาใด ชอบที่จะมีอาชีพอะไร อุปนิสัยอย่างไร จุดเด่นจุดด้อยเป็นอย่างไร เราจะช่วยเหลือได้อย่างไร ตรงไหนลักษณะนิสัยเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ รวมทั้งเจตคติเป็นอย่างไร "ธรรมชาติ" ของเขาเป็นอย่างไร เป็นต้น

6.3 ต้องเคารพกันและกัน

ในภาษาอังกฤษที่ อีริค โฟรมม์ ใช้ ใช้คำว่า “Respect” หมายความว่า ให้ความเคารพนับถือกันและกัน ให้เกียรติกันและกัน

การเคารพในที่นี้ หมายถึง การเคารพที่มาจากใจ ไม่ใช่รูปแบบการเคารพ เช่น การยกมือไหว้ ซึ่งเป็นรูปแบบภายนอก การเคารพแสดงออกโดยพฤติกรรมหลายด้าน เช่น การฟังกัน บางทีสามีภรรยาคุยกัน อีกคนหนึ่งกำลังพูด อีกคนหนึ่งก็ไม่ฟัง ไม่ฟัง เพราะทำเป็นไม่ได้ยินก็ลักษณะหนึ่ง อีกลักษณะหนึ่งคือพูดอะไรก็ไม่ยอมฟัง เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่าไม่เคารพกัน และกัน หรือบางทีลูกถามมาอะไร พ่อ พ่อตอบว่า “พ่อกำลังยุ่ง ไปถามแม่” หรือลูกตื่นตื่น มาอธิบายให้พ่อฟัง พ่อหรือแม่ก็ไม่ฟัง เพราะถือเป็นเรื่องเล็กน้อย เรื่องไม่ฟังกันนี้ เกิดขึ้นบ่อยในครอบครัวที่มีปัญหา และยิ่งทำให้ปัญหามากขึ้นถ้าไม่ฟังกันและกัน

การเคารพอาจแสดงออกด้วยการให้เกียรติกันและกันได้ เช่น เมื่อพบเพื่อนก็ควรแนะนำให้เพื่อนและสามีหรือภรรยารู้จักกันได้ การเคารพอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรืออีกนัยหนึ่ง การให้ความสำคัญเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล คนเราไม่เหมือนกัน มีมุมมองที่ต่างกัน ได้ ซึ่งเป็นเรื่องปกติ และสิ่งที่แท้จริงเป็นฐานของประชาธิปไตยที่จะมีความเห็นไม่เหมือนกัน ภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวก็อาจเห็นไม่เหมือนกันได้ ถ้าอยากจะเปลี่ยนใจผู้อื่น ก็คงต้องใช้วิธีอธิบายด้วยเหตุผลให้สมบูรณ์เพื่อโน้มน้าวให้เข้าใจเรื่องให้ตรงกัน แต่พฤติกรรมที่มีความรักนั้น ย่อมเคารพในความเห็นของคนที่เรารัก ไม่จำเป็นต้องมีการยอมรับ แต่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันได้พฤติกรรมการเคารพ อาจมีลักษณะหนึ่งที่เรียกว่า “เกรงใจ” พ่อแม่บางคนอาจสงสัยว่า ถ้ารักลูกแล้วต้องเกรงใจลูกด้วยหรือ ลูกจะไม่เหลิงหรือ คำตอบก็คือการแสดงความเกรงใจไม่ใช่กลัวแต่เป็นการให้เกียรติและให้การยอมรับในการมีศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ของบุคคลที่เรารัก จะทำให้เราซึ่งเป็นพ่อแม่ไม่ถือว่าลูกเป็นสมบัติของตัวเองจะทำอะไรด้วยก็ได้ ซึ่งมีใช้เป็นอย่างนั้นเลย มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรี รวมทั้งเด็กตัวเล็กๆ ซึ่งเราต้องให้ความเกรงใจด้วยเหมือนกัน การเกรงใจทำให้บุคคลรู้สึกว่ามีคุณค่า และจะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดีขึ้น

ปัญหาที่มักเกิดขึ้น ก็เพราะเราเที่ยวได้ไปเกรงใจคนอื่น แต่ไม่เกรงใจคนในครอบครัวเดียวกัน ทั้งๆ ที่เรานึกว่านั่นคือคนที่เรารัก

6.4 ต้องมีความรับผิดชอบ

คำที่ใช้ในภาษาอังกฤษคือ “Responsibility” อีริค โฟรมม์ กล่าวว่า คำนี้ น่าสนใจเพราะมาจากคำ 2 คำ คือ “Response” และ “Ability” ซึ่งหมายความว่า มีความสามารถในการตอบสนอง

การตอบสนอง หมายถึง การมีปฏิกิริยาต่อความต้องการไปในทางที่ให้ความ
ต้องการนั้นหมดไปหรือคลายไป ดังนั้น เมื่อลูกมาถามพ่อให้อธิบายอะไรให้ฟัง แทนที่จะตอบว่า
พ่อยัง ไม่มีเวลา ก็จะตอบสนองด้วยการฟังหรือถ้าขอให้พ่อช่วย พ่อก็จะช่วย เป็นต้น

การมีความรับผิดชอบ หมายถึงรวมถึง การยอมรับความคิดหรือความชอบ
เรื่องของความชอบคงไม่ต้องพูดถึงมาก เพราะเรื่องดีๆ ทุกคนก็อยากเป็นหรือมีส่วนด้วยอยู่แล้ว
ที่เป็นมากในสังคม คือเมื่อลูกกระทำผิด พ่อแม่ (โดยเฉพาะที่พ่อแม่มีเงิน หรือมีอิทธิพล) ก็จะวิ่งเต้น
ให้ลูกกลายเป็นกระทำถูก พฤติกรรมแบบนี้ เรียกว่าไม่รับผิดชอบ

การไม่รับผิดชอบ รวมไปถึงการสอนลูกหรือไม่ชี้แจงความไม่ถูกต้องและความ
ถูกต้อง หรืออาจเรียกว่าจริยธรรมในการครองตน การเป็นต้นแบบที่ไม่ดีก็แสดงความไม่รับผิดชอบ
การเมินเฉยละเลยไม่ทักท้วงต่อการกระทำที่ไม่ถูกต้องก็เป็นการไม่รับผิดชอบ

อิริค โฟรมม์ กล่าวว่า ความรักนั้นจะต้องประกอบด้วยพฤติกรรมทั้ง 4 ประเภท
ดังกล่าวไปแล้วทั้งหมด มิใช่มีแต่อย่างหนึ่งอย่างใดแต่ประการเดียว

นอกจากอิริค โฟรมม์แล้ว ยังมีนักจิตวิทยาท่านอื่นๆ มีความเห็นเพิ่มเติมว่า
ความรักน่าจะแสดงได้ด้วยพฤติกรรมอื่นๆ ดังต่อไปนี้

6.5 ต้องมีความวางใจกันและกัน

ความวางใจคืออะไร? ความวางใจคือ มีความเชื่อถือและไว้วางใจ ภาษาอังกฤษ
อาจใช้คำว่า "Trust" ตัวอย่าง เช่น ความวางใจทางกายเสียก่อนเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย

ถ้าเรานั่งเก้าอี้ซึ่งปรกติจะต้องมี 4 ขา แล้วมีเพียง 2 ขา หรือ 3 ขา เราจะรู้สึก
อย่างไร? เราคงรู้สึกไม่ไว้วางใจเก้าอี้ตัวนี้ เวลานั่งจะรู้สึกไม่สบายใจ เป็นกังวล ห่วงว่าจะหกล้ม หรือ
เก้าอี้ล้ม มีความพะวง เมื่อจะต้องพูดคุยสนทนา มือเรายังต้องจับกับโต๊ะ หรือมีอะไรที่ก็ต้องเอา
เท้ายึดไว้ที่หนึ่งเพื่อให้แน่ใจว่าเก้าอี้ไม่ล้ม ความรู้สึกอย่างนี้ เราเรียกว่า ไม่ไว้วางใจเก้าอี้ตัวนี้ ความรัก
ในครอบครัว จะต้องให้ครอบครัวเป็นฐานแห่งความวางใจนี้ ทั้งทางกายและทางใจ ผู้ที่เป็นสมาชิก
ของครอบครัวจะต้องรู้สึกได้ว่า "สบายใจ ไร้กังวล หรือความกลัว" เป็นที่พึ่งพาได้

ดังนั้น ความไว้วางใจกันจึงเป็นเรื่องสำคัญและจะเพิ่มความอบอุ่นในครอบครัว
ได้มาก ต้องให้กำลังใจกันและกัน

นอกจาก ทำตัวเป็นที่วางใจให้กับสมาชิกในครอบครัวแล้ว พฤติกรรม ความรักและ
ความอบอุ่นอีกอันหนึ่งคือ การให้กำลังใจกันและกัน การให้กำลังใจกันและกันเป็นเรื่องสำคัญ
เราคงเคยได้ยินเรื่องคนไข้ที่ใกล้จะตาย แต่มีกำลังใจดี สามารถยืดอายุต่อไปได้ หรือบางคนหายจาก
เจ็บป่วยเลยก็มี

คำว่า “กำลังใจ” ก็คือ “พลัง” นั่นเอง เป็นการให้ “พลัง” ต่อกันเพื่อให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างมีความสุข และเพื่อต่อสู้อุปสรรคต่างๆ ในการดำรงชีวิต ลูกที่เรียนไม่ดี นำรายงานการเรียนจากโรงเรียนมาให้พ่อแม่ดู กลับถูกกระหน่ำซ้ำเติมและคาดโทษอีกต่างหาก แทนที่จะช่วยวิเคราะห์ว่า ปัญหาอยู่ที่ใด และแก้ไขจุดจุด ช่วยให้กำลังใจลูก และเอาใจใส่เป็นพิเศษ

การให้กำลังใจ อาจเป็นคำพูด ร่วมด้วยท่าทางที่พร้อมที่จะสนับสนุนอยู่เสมอ ชมเชยในสิ่งที่เขาได้ทำถูกต้องแล้วเสริมในทางบวก ขจัดทางลบ เช่น “ไม่คว่ำ ชู” หรือกล่าวโทษในความคิด ซึ่งแนะทางออกหลายๆ ทางให้มีทางเลือก และให้เขาเลือกเองได้

6.7 ต้องให้อภัยกันและกัน

คนเราอยู่ร่วมกันหลายคน ก็คงจะมีกระกระทบกระทั่งกันบ้างไม่มากก็น้อย ถ้ามีความรักกันอยู่ก็ต้องรู้จักให้อภัยยกโทษให้ ไม่ผูกพยาบาทและลืมเรื่องเลวร้ายเหล่านั้นเสีย วิธีที่ดีคือ การให้เวลาแก่ตัวเองคลายความโกรธลงบ้าง และพูดจาด้วยกันอย่างมีเหตุผลและอย่างสันติ เมื่อเข้าใจเรื่องราวดีแล้ว ก็ให้อภัยกันและกัน อย่ามีความพยายามที่จะเอาชนะ หรืออย่ามีความพยายามที่จะได้หรือเอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง ในหลายๆ ครอบครัวที่มีลูกที่ประพฤติดีดี พ่อแม่บางคนก็ชอบจดจำความคิดนั้นไว้ บางทีก็เก็บข้อมูลข้อเสนอนั้นไว้เพื่อว่าลูกอีกในโอกาสต่อๆ มา พูดต่างๆ ก็คือ ไม่ลืมความคิดของคนอื่น (และไม่ยอมรับความคิดของตนเอง) ลูกก็จะได้ฟังความคิดของคนทวนไปทวนมา ทำให้เกิดความโกรธความไม่สบายใจ และอาจนึกไปได้ว่าพ่อแม่อาจไม่รักตัว

การให้อภัยไม่ได้หมายความว่า จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้ใจ เหลิง และกระทำการไม่สมควรต่อไปเรื่อยๆ การให้อภัยนั้นเกิดจากการทำความเข้าใจกันแล้วว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดไม่ควร การให้อภัยเกิดขึ้นหลังจากมีการขอโทษกันแล้ว ซึ่งการรู้จักขอโทษก็เป็นพฤติกรรมที่สำคัญ แต่ความรักนั้นส่วนหนึ่งก็คือการให้อภัย และในที่สุด ต้องไม่จดจำความคิดนั้นครอบครัวก็จะอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข

6.8 ต้องรู้จักสื่อสารในครอบครัว

การสื่อสารมีทั้งรูปแบบที่ไม่ต้องใช้ภาษา เช่น ท่าทาง อิริยาบถต่างๆ และที่ใช้ภาษาคือ การพูด การเขียน คนเราอยู่ด้วยกันใกล้ชิดในครอบครัว ก็ยิ่งต้องสื่อสารกันแน่นนอน และสื่อสารกันมากด้วย ดังนั้น จึงต้องสื่อสารให้ได้ความที่ถูกต้อง และต้องรู้จักสื่อสารให้เกิดประโยชน์ การสื่อสารที่ดีคงจะตั้งต้นด้วยการไม่ใช้ประโยชน์เชิงลบ ถ้าไม่จำเป็น สมมุติจะขอยาน ภรรยาจะรับประทานอาหาร ถ้าพูดว่า “ขอยานสักใบเถอะ” เปรียบกับ “ทำไมไม่เอายานมาให้” อย่างไหนดีกว่ากัน ทั้งที่ผลที่ได้รับคือการได้ยานมาใบหนึ่งเหมือนกัน แต่ความรู้สึกของภรรยาที่เป็นผู้ฟัง จะชอบประโยคใด? และทำไม? ปิยะวาจาสำคัญมากและเป็นการแสดงความรักความเมตตาจะคำหนักก็คำหนักได้แต่ควรจะเป็นการคำหนักด้วยปิยะวาจา ไม่ใช่ยังคำหนักยิ่งเกิดความหงุดหงิด จนกลายเป็น “ยิ่งว่ายิ่งยุ”

จึงหวนระลึกถึงเรื่องราวที่เป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน พ่อแม่บางรายชอบกักตุนเรื่องไว้ตลอดวันเพื่อมาตุลุกหรือทบทวนเรื่องอารมณ์เสียกับลูกตอนรับประทานอาหารเย็นด้วยกัน ซึ่งไม่เป็นการถูกต้อง เพราะช่วงรับประทานอาหารควรเป็นช่วงการแลกเปลี่ยนความรู้ คุยสนุกรสนาน จะได้รับรู้ดีกว่าเจริญอาหารและอาหารอร่อย อาหารย่อยสะดวก ไม่มีอารมณ์บูดหรือบิเคี้ยว

จริง ๆ แล้วการสื่อสารต้องตั้งต้นด้วยการคิดดีต่อกัน แล้วจึงสื่อสารและเลือกใช้ทั้งสารและทั้งสื่อให้ถูกต้อง และถูกกาลเทศะ ถ้าเรารักใคร เราคิดดีต่อเขา และอยากให้เราคิดดีต่อเราด้วย

6.9 ต้องใช้เวลาด้วยกันอย่างมีคุณค่าและมีคุณภาพ

ยุคนี้เป็นยุคที่ครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อย โคมามากแล้วทั้งสามีและภรรยาที่ต้องทำงาน ส่วนใหญ่ก็จะทำงานนอกบ้าน แม้ว่าจะเป็นธุรกิจอยู่กับบ้าน ต่างก็ห้วงงานกันมาก จนไม่มีเวลาอยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้ จึงต้องเอาใจใส่ว่าเวลาที่อยู่ด้วยกันน้อยนิด ควรใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว พ่อแม่ลูกและญาติผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุที่พักอาศัยในครอบครัวเดียวกัน ควรกำหนดเวลาหรือหาเวลาอยู่ด้วยกัน มีความสัมพันธ์กันตามได้สารทุกข์สุกดิบระหว่างกัน ช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน สนุกสนานร่วมกันได้

นอกจากนี้ ในวันหยุดงานต่างๆ อาจมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไปสวนสาธารณะ หรือรับประทานอาหาร หรือชมพิพิธภัณฑ์ ไปเยี่ยมญาติ ฯลฯ เพื่อเพิ่มความสัมพันธ์และความใกล้ชิดระหว่างกันและกัน

การอยู่ด้วยกัน และทำกิจกรรมร่วมกัน ก็ต้องใช้เวลาด้วยกันอย่างมีคุณภาพและอย่างมีคุณค่า ไม่ใช่อยู่ด้วยกันเพียงร่างกาย แต่จิตใจและความคิดคำนึงไปอยู่ที่อื่น

6.10 ต้องมีการปรับตัวตามภาวะที่เปลี่ยนแปลงของบุคคลในครอบครัว

สภาวะครอบครัวและสภาวะของสมาชิกในครอบครัวมิได้อยู่นิ่ง (static) แต่เป็นภาวะพลวัต (dynamic) ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น ลูกที่เกิดใหม่เป็นทารก ครั้นเวลาผ่านไปก็เติบโตเป็นเด็ก เป็นเด็กก่อนวัยรุ่น เข้าสู่วัยรุ่น กลายเป็นผู้ใหญ่ที่ยังเยาว์ เป็นผู้ใหญ่เต็มตัว มีครอบครัวไปมีลูกต่อแล้วเราก็กลายเป็นปู่ย่าตายายไป เป็นต้น

พ่อแม่ก็เปลี่ยนไป จากวัยรุ่น ที่ทำมาหากิน ปรับเปลี่ยนเป็นวัยกลางคน และเข้าสู่วัยสูงอายุ จากการเดินเห็นที่กระชับกระเฉงว่องไว กลายเป็นเชื่องช้าและมีปัญหาด้านสุขภาพ สมาชิกในครอบครัวจะต้องตระหนักในเรื่องความเปลี่ยนแปลง และปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ปรับตัวในฐานะที่เป็นตัวเองที่เปลี่ยนไป และปรับตัวในฐานะที่จะต้องสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของคนอื่น การเปลี่ยนแปลงไม่ใช่แต่เฉพาะเรื่องความเปลี่ยนแปลงวัยเท่านั้น แต่หมายรวมถึง การเปลี่ยนแปลงค่านิยม เจตคติ แนวคิด ความสามารถ ทักษะ ความรู้ ที่เกิดจากการมีประสบการณ์เพิ่มขึ้นของแต่ละคน ในครอบครัวด้วย การปรับตัวกับภาวะการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

6.11 ต้องรู้จักภาระหน้าที่ในครอบครัวและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันในครอบครัว ต่างคนต่างก็จะมี “บทบาท” และ “หน้าที่” ตั้งแต่บทบาทและหน้าที่ต่อตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว บทบาทและหน้าที่เหล่านี้เกิดจากความคาดหวังของตนเองและความคาดหวังของแต่ละคนในครอบครัว

บ่อเกิดของปัญหาคือ ความคาดหวังไม่ตรงกัน เช่น แม่คิดว่าพ่อควรมีหน้าที่ช่วยเหลือดูแลลูกและสวัสดิการ สวัสดิภาพของครอบครัว แต่พ่อก็อาจนึกว่าเป็นหน้าที่ของแม่ต่างหากเป็นส่วนใหญ่ หรือแม่คิดว่าพ่อน่าจะต้องหาเลี้ยงครอบครัว แต่พ่อกลับคิดว่าแม่ต้องแบกภาระด้วย อย่างนี้เป็นต้น จึงต้องควรทำความเข้าใจเรื่องต่างๆ ที่จะ “บริหาร” ครอบครัวให้ปกติสุขนั้นเป็นเรื่องของใคร ในส่วนใด กับใคร ถ้าจะต้องร่วมกันรับภาระ ก็จะต้องมีวิธีการว่าร่วมกันอย่างไร

โลกสมัยใหม่นี้ บทบาทผู้ชายหรือพ่อในการเลี้ยงดูเด็กและช่วยงานบ้านเป็นการปกติ เพราะผู้หญิงก็ออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพนอกบ้านเป็นการช่วยพ่ออยู่แล้ว พ่อบางคน สามีบางคนคิดว่าตนเองไม่สำคัญสำหรับลูกตราบใดที่มีแม่อยู่แล้ว ความคิดนี้เป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง และไม่สมวัยเสียแล้ว แท้ที่จริงพ่อเป็นคนสำคัญมากในชีวิตของลูก

6.12 มีความใกล้ชิดทางสัมผัสด้วย

การกอดกันบ้าง โอบกั้นบ้าง เกี้ยวแขนกันหรือหอมแก้มกันในครอบครัว เป็นการแสดงความรักความอบอุ่นตามธรรมชาติของคน จึงน่าจะสนับสนุนความใกล้ชิดทางสัมผัสนี้ แต่ต้องแน่ใจว่า การกระทำดังกล่าวมาจากใจจริง และมีได้แสดงเพื่อให้เป็นภาพลักษณ์ ให้คนอื่นเห็นเพียงนี้กว่ารักกัน แต่ไม่มีความรักและความจริงใจเป็นที่ตั้ง การแสดงออกดังกล่าวจะทำกันในครอบครัวและระหว่างคนใกล้ชิด และแสดงความรักจริงๆ เวลาลูกเล็กๆ เป็นทารก เราก็ควรเอามือกอดมาหอม เพราะถ้ารักแล้วก็กอดไม่ได้ แต่เมื่อเติบโตขึ้น เราก็จะห่างไป แต่ไม่ควรห่างจนแตะต้องกันไม่ได้ หรือแสดงความรักเพียงเมื่อถูกสัมผัส การแสดงออกด้านนี้ต้องระมัดระวังเรื่องกาลเทศะด้วย

ทั้ง 12 ข้อ ดังกล่าวเป็นปัจจัยต่างๆ ที่เป็นการแสดงออกของความรักที่จะเพิ่มความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว

อย่างไรก็ดี มีข้อคิดเพิ่มเติมอีก 3 ข้อดังนี้ เพื่อให้เกิดผลดี ทั้งนี้ ความรักไม่ใช่เป็นแต่เพียงทฤษฎี แต่เป็นการปฏิบัติ และจัดเป็น “ศิลปะ” ชนิดหนึ่ง คือ “ศิลปะ” ของการให้ความรักเมื่อเป็น “ศิลปะ” แล้วก็จะต้อง :-

- 1) ต้องฝึก ความรักและการแสดงออกมิได้เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ แต่ต้อง

เรียนรู้และฝึกฝนบ่อยๆ

2) ต้องมีความอดทนและมีวินัย ต้องมีวินัยในการฝึก มีวินัยในการแสดงออก ต้องมีความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

3) ต้องเข้าใจว่ามีอารมณ์เกี่ยวข้องกับ อารมณ์รักเป็นอารมณ์ที่ดี เป็นอารมณ์ที่ “ให้” ที่ “เมตตา” เอื้ออาทรต่อกัน เป็นอารมณ์สุข และต้องการเห็นคนที่เรารักมีความสุข

พัฒนาการเด็กปฐมวัย

1. คุณลักษณะของพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (อายุ 4-6 ปี)

เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูและผู้ปกครองจะต้องทราบถึงคุณลักษณะของพัฒนาการของเด็กในระดับอายุต่างๆ ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา พรหมิ ช. เจนจิต (2538) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพัฒนาการของเด็กวัยปฐมวัยดังนี้

ลักษณะทางร่างกาย (Physical Characteristics)

1. เด็กวัยนี้คล่องแคล่ว ว่องไว สามารถควบคุมร่างกายได้เอง และสนุกสนานกับกิจกรรมต่างๆ ของตนเอง

ครูควรจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กมีโอกาสวิ่งป็นปาย และกระโดดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของครู ถ้าเราติดตามดูเด็กวัยนี้จะพบว่าเด็กแต่ละคน จะมีการเล่นแปลกๆ แตกต่างกัน และนำดินเหนียวมาเล่น

2. เนื่องจากเด็กอนุบาลมักจะซุกซนอยู่เสมอจึงต้องการเวลาพักผ่อนด้วย แต่ตัวเขามักไม่หยุดเอง โรงเรียนอนุบาลจึงควรจัดตารางเวลาให้เด็กได้พักผ่อนและครูควรเตรียมใจให้พร้อม ถ้าเกิดการสนุกและตื่นเต้นจนกระทั่งเด็กไม่ยอมนอน

3. กล้ามเนื้อของเด็กวัยนี้เจริญเร็วมาก จนเด็กไม่สามารถควบคุมมือและนิ้วได้ ฉะนั้นเด็กในวัยนี้จะจุ่มง่าม และทำกิจกรรมบางอย่างที่ใช้นิ้วและมือไม่ค่อยได้สะดวก เช่น การผูกเชือกรองเท้า หรือติดกระดุมเม็ด เป็นต้น

กิจกรรมที่จัดในเด็กวัยนี้ จึงควรหลีกเลี่ยงกิจกรรมซึ่งต้องการความประณีต เช่น การทากาวติดกระดาษ แต่ควรให้เล่น ดินสอพูน การป่ายลีด้วยแปรงใหญ่ๆ เป็นต้น

4. มือและสายตาของเด็กอนุบาลยังไม่สัมพันธ์กัน และยังไม่มองวัตถุเล็กๆ ไม่ได้ ฉะนั้นควรหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่จะให้เด็กวัยนี้จ้องมองสิ่งของเล็กๆ

5. แม้ว่าร่างกายของเด็กวัยนี้จะโค้งงอได้ง่ายแต่กระดูกกะโหลกศีรษะยังอ่อน ฉะนั้นต้องระมัดระวังการตีศีรษะระหว่างการเล่น ถ้าครูเห็นว่ามีการเล่นตีศีรษะเกิดขึ้น ต้องเตือนให้เด็กต้องทราบถึงอันตรายในเรื่องนี้ด้วยความพร้อมด้วยเหตุผล

6. วัยนี้เด็กชายจะรูปร่างโตกว่า แต่เด็กหญิงจะมีพัฒนาการในด้านอื่นๆมากกว่า โดยเฉพาะทักษะในด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย (Motor Skills) ฉะนั้นครูคงไม่แปลกใจ ที่จะพบว่าเด็กชายจะรุ่มร่ามกว่าเด็กหญิงในการใช้สิ่งของเล็กๆ และควรหลีกเลี่ยงการแข่งขัน ในเรื่องเหล่านี้ระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย (เด็กหญิงมีพัฒนาการเร็วกว่าเด็กชาย)

7. ความถนัดในการใช้มือจะเริ่มจะเริ่มในวัยนี้เป็นส่วนมาก เด็กประมาณ 90% จะถนัดขวา แต่ถ้าพบเด็กถนัดซ้ายก็ไม่ควรพยายามบังคับให้เด็กฝืนหรือเปลี่ยนมือ จริงอยู่การถนัดขวาสะดวกกว่าแต่ไม่ใช่สิ่งสำคัญ การบังคับให้เด็กเปลี่ยนจากมือซ้ายไปขวานั้น อาจจะทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเองผิดปกติ หงุดหงิด อารมณ์เสีย และอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในการปรับตัวด้านอื่นได้ เช่น การคิดอย่าง เป็นต้น

งานพัฒนาการ (Developmental Tasks)

เด็กอนุบาลควรทำสิ่งเหล่านี้ได้

1. รู้จักดูแลสุขภาพลักษณะของตนเอง เช่น การรักษาความสะอาดของร่างกาย
2. ฝึกการใช้ตาและมือให้สัมพันธ์กัน

ลักษณะทางสังคม (Social Characteristics)

1. เด็กวัยนี้ส่วนมากมีเพื่อนสนิทเพียง 1-2 คน แต่มีมิตรภาพของเด็กวัยนี้อาจเปลี่ยนได้เร็วมาก เด็กมักมีสังคมที่ไม่แน่นอน และเล่นกับเพื่อนส่วนใหญ่ในชั้นได้ด้วยความเต็มใจ มักจะมีเพื่อนสนิท มิตรภาพระหว่างเด็กหญิงเด็กชายจะพัฒนาขึ้น

ท่านอาจสังเกตได้ว่า เด็กบางคนไม่สามารถเข้ากับเพื่อนได้ หรือไม่มีความมั่นใจ ที่จะติดต่อกับเพื่อนๆ หรือบางครั้งเด็กอาจจะชอบอยู่คนเดียว หรือชอบที่จะเป็นผู้สังเกตการณ์มากกว่าผู้มีส่วนร่วม แต่ถ้าท่านรู้สึกว่าคุณรู้จักเพื่อนๆ ท่านควรจะให้ความช่วยเหลือบ้าง การทำสังคมมีดี จะแสดงให้ท่านเห็นว่าเด็กก็อยากรู้จักเพื่อนคนไหนบ้าง

2. กลุ่มเพื่อนเล่นมักเป็นกลุ่มเล็กๆ ไม่ค่อยเป็นระเบียบและเปลี่ยนแปลงบ่อยๆ ท่านไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเล่นของเด็กให้มากนัก ตัวเด็กจะเปลี่ยนการเล่นอย่างฉับพลัน เพราะการที่ผู้ใหญ่ยุ่งเกี่ยวกับเด็กมากเกินไป จะเป็นการทำลายพฤติกรรมสร้างสรรค์ของเด็ก ซ้ำยังก่อให้เกิดพฤติกรรมทางทำลาย

3. แม้ว่าจะมีการทะเลาะบ่อยๆ แต่ก็ในช่วงระยะสั้น และเด็ก ๆ มักจะลืมง่าย เมื่อเด็กหลายๆ คนมาอยู่ร่วมกันในที่จำกัด และมีของเล่นจำนวนจำกัด เรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือการแย่งชิงของเล่นเหล่านั้น ถ้าทำได้ควรปล่อยให้เด็กจัดการเรื่องเช่นนี้ให้เรียบร้อยเอง เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องเมื่อการทะเลาะนั้นรุนแรงเกินไปเท่านั้น โดยจะพยายามแยกตัวปรับออกจากกัน และแนะนำให้ไปเล่นอย่างอื่น แทนที่จะบังคับให้เด็กทะเลาะกัน

4. เด็กอนุบาลจะสนุกสนานกับการเล่นละคร เรื่องที่เล่นอาจจะเกิดขึ้นเองหรือเลียนแบบรายการโทรทัศน์ ฉะนั้นจึงควรให้การสนับสนุน โดยกระตุ้นให้เด็กแสดงเรื่องที่เขาพอใจ

5. เด็กชายและเด็กหญิงมีความสนใจคล้ายกัน และยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของเพศอย่างชัดเจน

ฉะนั้นท่านไม่ควรอารมณ์เสียถ้าพบว่า เด็กชายบางคนชอบเล่นตุ๊กตา และเด็กผู้หญิงบางคนชอบเล่นปืนหรือเล่นแบบเด็กผู้ชาย

งานพัฒนาการ (Developmental Tasks)

เกี่ยวกับทางสังคม เด็กควรจะได้พัฒนาเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้

1. ขอมรับการแยกตัวไปจากพ่อแม่ และสร้างความเชื่อมั่นเมื่ออยู่กับคนอื่น (หรือเมื่ออยู่ในความดูแลของผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่พ่อแม่)
2. เริ่มเรียนเพื่อเข้าใจระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ
3. พัฒนาทักษะทางสังคม เช่น การแบ่งปัน และการหมุนเวียนกัน เป็นต้น

ลักษณะทางอารมณ์ (Emotional Characteristics)

1. เด็กอนุบาลมักจะแสดงอารมณ์อย่างอิสระและเปิดเผย และมีอารมณ์โกรธบ่อยๆ นักจิตวิทยาบางคนกล่าวว่า บุคคลบางคนปิดอารมณ์ของตน หรือระงับความรู้สึกที่ควรจะได้แสดงออกได้ แต่สำหรับเด็กในวัยนี้ ควรจะให้แสดงอารมณ์ได้อย่างเปิดเผยหรืออย่างน้อยก็มีขอบเขตที่มีขอบเขตที่กว้างขึ้น เพื่อเด็กจะได้ยอมรับและรับรู้อารมณ์ของตนเอง ครูอนุบาลบางคนกระตุ้นให้เด็กวิเคราะห์พฤติกรรมบางอย่างก็ไม่ใช่ที่ยอมรับ เช่น อาจถามเด็กว่า “ทำไมหนูจึงคิดที่จะใช้ไม้ตีเพื่อนล่ะ”

เด็กมักจะโกรธง่ายเมื่อเวลาเหนื่อย หิว หรือผู้ใหญ่เข้าแทรกแซงมากเกินไป เราควรเอาสภาพการณ์เหล่านี้มาพิจารณา และหาทางบรรเทาอารมณ์โมโหโทโสต่างๆ ให้น้อยที่สุด

อย่างไรก็ตาม เด็กที่เริ่มไปโรงเรียนแล้ว ควรจะได้เรียนรู้การควบคุมอารมณ์ของตนเองด้วย

2. เนื่องจากเด็กมีโอกาสที่จะพบเหตุการณ์แปลกใหม่ และมีความคิดที่สดใส เด็กอนุบาลจะมีอารมณ์กลัว หงุดหงิด รำคาญ ได้ง่าย ถ้าท่านพิจารณาเรื่องนี้และพยายามให้เด็กสะกดกลืนอารมณ์แม้เพียงบางส่วนอาจก่อให้เกิดปัญหาในชีวิตช่วงต่อไป ในรูปแบบของโรคกลัวเฉพาะอย่าง หรือความวิตกกังวล ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะล้อเลียนเด็กซึ่งแสดงอารมณ์กลัว บังคับให้เขาอยู่ในสถานการณ์ที่เขากลัว หรือไม่เอาใจใส่อารมณ์กลัวของเด็ก วิธีการที่ดีคือ แสดงให้เด็กรู้ว่า เรายอมรับอารมณ์กลัวของเขา และเมื่อเขาไปโรงเรียนเขาจะรู้สึกดีขึ้น

วิธีการที่มีประสิทธิภาพได้แก่การยอมรับให้เด็กได้สัมผัสกับสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง และใช้วิธีการ ของเด็กเอง คือให้เขาสังเกตด้วยตนเอง ไม่ใช่ด้วยความช่วยเหลือของผู้ใหญ่ หรือเด็กอื่นที่ไม่กลัว พร้อมทั้งอธิบายให้เขาเห็นว่าเหตุการณ์หรือสิ่งของนั้นๆ โดยที่จริงแล้วไม่มีอันตรายใดๆ เลย

สิ่งสำคัญคือ ควรจะจำไว้ว่าเด็กมักจะได้รับอิทธิพลตัวอย่างจากผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะกลัวหรือยอมรับอะไรก็ตามจะขึ้นอยู่กับว่าผู้ใหญ่ทำอะไร ฉะนั้นถ้าท่านกลัวอะไรแปลกๆ ควรจะฝึกควบคุมอารมณ์ให้สงบ

3. ความอิจฉาริษยาระหว่างเพื่อนๆ ในชั้น เป็นของธรรมดาสำหรับเด็กวัยนี้ เด็กจะรักครู และแสวงหาการยอมรับจากครูมาก ฉะนั้นเมื่อมีเด็กถึง 30 คน และครูเพียงคนเดียว ความอิจฉาริษยาจึงเป็นเรื่องหนีไม่พ้น

วิธีที่ดี ครูควรจะแสดงความยุติธรรมโดยเอาใจใส่เด็กทุกๆ คน ให้ทั่วถึงเท่าที่จะทำได้ เมื่อจะยกย่องใครเป็นพิเศษก็เรียกไปบอกเป็นการส่วนตัว ถ้าเด็กคนใดเป็นที่ยอมรับของกลุ่มมากเกินไป ก็เป็นธรรมดาที่เด็กคนอื่นจะไม่พอใจ

เด็กอนุบาลควรจะได้เรียนรู้การยับยั้งอารมณ์ก้าวร้าวของตนเองด้วย

ลักษณะทางสติปัญญา (Mental Characteristics)

1. เด็กวัยนี้มีความสามารถในการใช้ภาษาได้อย่างดี ส่วนมากชอบออกมาพูดหน้าชั้น หรือต่อหน้ากลุ่มเพื่อน

การจัด "Sharing Time" จะทำให้เด็กได้มีโอกาสที่จะได้พูด แต่ก็ต้องฝึกให้เขาได้เป็นผู้ฟังที่ดีด้วย ครูควรจัดให้มีการหมุนเวียนออกมาพูด เพื่อเป็นการแบ่งโอกาสให้กับผู้ที่พูดมากที่สุด กับผู้ที่เงียบที่สุดได้มีโอกาสพูด เท่าๆ กัน

2. การสร้างจินตนาการและการแต่งเรื่องขึ้น เป็นสิ่งที่พบมากที่สุดสำหรับเด็กวัยนี้ ขณะที่กำลังเติบโตขึ้น ครูควรส่งเสริมสร้างให้กับนักเรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยอาศัยบทละคร นิทาน เรื่องเล่า และภาพวาดต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม เด็กบางคนอาจจะมีจินตนาการมากเกินไปจนไม่สามารถมีข้อแตกต่าง ว่าอะไรคือเรื่องจริง และอะไรคือเรื่องที่แต่งขึ้น ให้คนเชื่อซึ่งสามารถนำไปสู่ปัญหาการปรับตัวได้

วิธีปฏิบัติที่จะไม่ทำให้การสร้างจินตนาการของเด็กต้องหยุดชะงักไป ก็คือการที่จะส่งเสริม และกระตุ้นให้กำลังใจให้เล่าเรื่องต่างๆ ในช่วงเวลาพิเศษ (สำหรับการเล่าเรื่อง) แต่ไม่ใช่เวลาหยุดพักของแต่ละวัน และในกรณีนี้ต้องเน้นให้เด็กเข้าใจว่า ถึงแม้ครูจะยกย่องว่าการที่เขาแต่งเรื่องขึ้นมาเองได้นั้นเป็นความสามารถของเขา แต่ในขณะเดียวกัน เขาก็ต้องอธิบายได้ว่าเรื่องที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงนั้นเป็นอย่างไร

2. ความสามารถและคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3-5 ปี

ตารางที่ 2.1 ความสามารถและคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3 ปี

พัฒนาการ	ความสามารถตามวัย	วิธีส่งเสริมพัฒนาการ
<p>ด้านร่างกาย</p> <p>ด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม</p>	<ul style="list-style-type: none"> * เดินขึ้นบันไดสลับเท้า * ขี่จักรยาน 3 ล้อ * วิ่งได้แต่ไม่สามารถหยุดได้ทันที * กระโดดอยู่กับที่และไปข้างหน้า * ถอดและสวมเสื้อผ้าโดยมีผู้ช่วยเหลือ * เริ่มรู้จักคอยและลดการเอาแต่ใจตัวเอง 	<ul style="list-style-type: none"> * ให้เด็กเดินขึ้นลงบันได โดยดูแลอย่างใกล้ชิด * ให้เด็กขี่จักรยาน 3 ล้อเอง * จัดพื้นที่โล่งและกิจกรรมการวิ่งที่เหมาะสม * เล่นเกม ร้องเพลงที่กระตุ้นสนับสนุนให้กระโดด * จัดให้เด็กได้มีเวลาเพียงพอกับการจัดเสื้อผ้า ควรสาธิตวิธีการลดการรูดซิป ฯลฯ และให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวัน * ให้เด็กเล่นร่วมกับเด็กอื่นๆ และสอนการแบ่งปันของให้คนอื่นโดยใช้กติกาต่างๆ * ให้คำชมเชย และยอมรับเมื่อเด็กแสดงออกได้เหมาะสมในกลุ่ม
	<ul style="list-style-type: none"> * ช่วยเหลือผู้อื่นได้ * เล่นเข้ากลุ่ม รู้จักการขอและการให้ 	<ul style="list-style-type: none"> * ชมเชยการให้ความช่วยเหลือที่เด็กแสดงออกอย่างสม่ำเสมอ ให้เด็กแสดงความช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ * สนับสนุนพฤติกรรมด้วยการจัดให้เด็กมีโอกาสดูแบ่งปัน เช่น แบ่งส้ม ผลเด็วกันออกเป็นก๊อบๆ ให้เด็กรับประทาน

พัฒนาการ	ความสามารถตามวัย	วิธีส่งเสริมพัฒนาการ
สติปัญญา	<ul style="list-style-type: none"> * จับดินสอแท่งใหญ่ด้วยนิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือได้ และวาดวงกลมตามตัวอย่างได้ * ต่อชั้นไม้ 3 ชั้น เป็นสะพาน * สามารถใช้กรรไกรตัดกระดาษ 	<ul style="list-style-type: none"> * ส่งเสริมให้เด็กวาดรูปอิสระ โดยใช้สีเทียน สีน้ำ * จัดหาของเล่น เช่น กล้อง หรือบล็อกไม้ให้เด็กต่ออิสระ * ให้เด็กใช้กรรไกรปลายมนตัดกระดาษจากนิตยสารเก่าๆ หนังสือพิมพ์ หรือให้เด็กวาดภาพเองแล้วตัดตามที่เขาวาด หรือตัดรูปร่างต่างๆ ตามใจชอบ * จัดเกมง่ายๆ ชนิดหลายๆ ชิ้นมากองรวมกัน ให้เด็กหาสิ่งของที่เหมือนกัน * พูดย่อประโยคคำซ้ำ โดยจัดลำดับคำพูดใหม่อย่างถูกต้อง * นำวัตถุหรือสิ่งของหรือสิ่งของใหม่ๆ มาให้เด็กรู้จักสัมผัสและลองใช้ เรียกชื่อของวัตถุโดยชี้ประกอบ * ให้ความสนใจต่อความหมายของคำที่เด็กพูดและขยายคำพูดใน
ภาษา	<ul style="list-style-type: none"> * มีความสามารถในการแยกแยะ * เริ่มการพูดที่มีการจัดลำดับคำ * สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคำกับวัตถุ * พูดย่อประโยคที่มี 2-3 คำ 	<ul style="list-style-type: none"> * พูดย่อประโยคให้ยาว * ให้ความสนใจต่อความหมายของคำที่เด็กพูดและสนทนาขยายคำพูดในประโยคให้ยาวขึ้น * เล่านิทานหรือเล่าเรื่องจากภาพพร้อมกับแสดงท่าทางต่างๆ และเปิดโอกาสให้เด็กเป็นผู้เล่านิทานเป็นผู้เล่านิทานด้วย

พัฒนาการ	ความสามารถตามวัย	วิธีส่งเสริมพัฒนาการ
	<p>* เข้าใจคำว่ามีมาก-น้อย ใหญ่-เล็ก สูง-ต่ำ หน้า=หลัง บน=ล่าง (ได้)</p> <p>* มีความคิดสร้างสรรค์</p> <p>* เล่นสมมติ</p>	<p>* เล่นทรายในซอพลาสติกใสขนาดเท่ากัน โดยพ่นน้ำในระคับไม่เท่ากันให้เด็กเรียงลำดับปริมาณน้ำจากมากไปหาน้อย หรือน้อยไปหามาก</p> <p>* นำถ้วยตวง ช้อนตวงหรือของที่มีหลายๆ ขนาด มาให้เด็กสังเกตเปรียบเทียบความแตกต่าง</p> <p>* นำแท่งไม้ที่มีความสูง-ต่ำต่างๆ กัน ตั้งวางเรียงจากสูงไปหาต่ำ</p> <p>* ให้เด็กจัดวางหนังสือ ของเล่นไว้บนชั้นวางของ</p> <p>* จัดกิจกรรมศิลปะ เช่น การประดิษฐ์เศษวัสดุ จากของเหลือใช้ ประเภทกระดาษ กล้องสตู กระจกกระดาษ ฯลฯ ทากาวใส่งาน ใช้ไม้ไอศกรีม ทากาว ปะกระดาษ การวาดภาพด้วยสีเทียน สีน้ำ</p> <p>* จัดของเล่น เช่น เครื่องแต่งกายของบุคคลในอาชีพต่างๆ ให้เด็กเล่นสมมติ หรือสมมติสถานการณ์ต่างๆ เช่น ร้านค้า โรงพยาบาล โรงเรียน</p>

ตารางที่ 2.2 ความสามารถและคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 4-5 ปี

อายุ	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
พัฒนาการ		
1. ด้านร่างกาย		
1.1 กล้ามเนื้อใหญ่	<ul style="list-style-type: none"> * รับลูกบอลได้ด้วยมือทั้งสอง * เดินขึ้น-ลงบันได สลับเท้าได้ * กระโดดขาเดียวอยู่กับที่ได้ * วิ่งและหยุดได้คล่อง 	<ul style="list-style-type: none"> * รับลูกบอลที่กระดอนจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสองข้าง * เดินขึ้น-ลงบันได สลับเท้าได้อย่างคล่องแคล่ว * กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง * วิ่งได้รวดเร็วและหยุดได้ทันที
1.2 กล้ามเนื้อเล็ก	<ul style="list-style-type: none"> * ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้อยู่ในแนวเส้นตรงที่กำหนดได้ * เขียนรูปสี่เหลี่ยมตามแบบได้ * ร้อยลูกปัดขนาดเล็กได้ 	<ul style="list-style-type: none"> * ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้อยู่ในเส้นที่โค้งตามที่กำหนดได้ * เขียนรูปสี่เหลี่ยมตามแบบได้ * ใช้เชือกร้อยวัสดุตามแบบได้ * ใช้ก้านเนื้อเล็กได้ดี เช่น ตัดกระดาษเยื่อ ผูกเชือกกรองเท้า ฯลฯ
1.3 สุขภาพอนามัย	<ul style="list-style-type: none"> * มีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีน้ำหนักส่วนสูง และเส้นรอบศรีษะตามเกณฑ์ 	<ul style="list-style-type: none"> * มีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีน้ำหนัก ส่วนสูง และเส้นรอบศรีษะตามเกณฑ์

พัฒนาการ อายุ	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
<p>2. ด้านอารมณ์และจิตใจ</p> <p>2.1 การแสดงออกทางด้านอารมณ์</p> <p>2.2 ความรู้สึกที่มีต่อตนเองและผู้อื่น</p> <p>2.3 คุณธรรมและจริยธรรม</p>	<ul style="list-style-type: none"> * ชอบทำทนายผู้ใหญ่ * เริ่มควบคุมอารมณ์บางขณะ * รู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง * รู้จักเลือกสิ่งที่คุณชอบและสนใจ * เริ่มรู้จักชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น * แสดงความรักเพื่อนและสัตว์เลี้ยง * ไม่ทำร้ายผู้อื่น และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน * ไม่แย่งหรือหยิบของผู้อื่นมาเป็นของตน * รู้จักเก็บของเล่นเข้าที่ * รู้จักการรอคอยอย่างเหมาะสมกับวัย 	<ul style="list-style-type: none"> * รักครู / ผู้สอน * ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น มีเหตุผล * รู้บทบาทหน้าที่ของตนเองและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย * รู้จักเลือกเล่น ทำงานตามที่ตนชอบ สนใจ และทำได้ * รู้จักชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น * แสดงความรักเด็กที่เล็กกว่าและสัตว์ต่างๆ * ไม่ทำร้ายผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเสียใจ * ไม่หยิบของผู้อื่นมาเป็นของตน * รู้จักจัดของเล่นเข้าที่ * รู้จักการรอคอยและเข้าแถวตามลำดับก่อนหลัง
	<ul style="list-style-type: none"> * รู้จักตัดสินใจในเรื่องง่ายๆ และเริ่มเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> * รู้จักการตัดสินใจเรื่องง่ายๆ และยอมรับผลที่เกิดขึ้น

พัฒนาการ อายุ	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
3. ด้านสังคม		
3.1 การช่วยเหลือตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> * แต่งตัวได้ * รับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง โดยไม่หกเลอะเทอะ * รู้จักทำความสะอาดหลังเข้าห้องน้ำห้องส้วม 	<ul style="list-style-type: none"> * เลือกเครื่องแต่งกายของตนเองได้และแต่งตัวได้ * ใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารได้ * ทำความสะอาดร่างกายได้
3.2 การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการมีคุณธรรมจริยธรรม	<ul style="list-style-type: none"> * เล่นร่วมกับผู้อื่นได้ * เริ่มช่วยเหลือผู้อื่น * ปฏิบัติตามกฎกติกา ที่ตกลงร่วมกัน * มีความรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> * เล่นหรือทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยได้ * รู้จักการให้และการรับ * ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษา * ตั้งใจที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ
3.3 การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> * รู้จักแสดงความเคารพ * ทิ้งขยะได้ถูกที่ * รักษาสิ่งของที่ใช้ร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> * แสดงความเคารพได้เหมาะสมกับโอกาส * ทิ้งขยะได้ถูกที่ * ช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

พัฒนาการ อายุ	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
4. ด้านสติปัญญา 3.1 การช่วยเหลือ ตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> * ฟังแล้วปฏิบัติตามคำสั่งที่ต่อเนื่องได้ * บอกชื่อ นามสกุล ของตนเองได้ * ขอบถาม “ทำไม” * เขียนภาพและสัญลักษณ์ ตามความต้องการของตนเองได้ * ซึ่และบอกสีได้ประมาณ 4-6 สี * พูดเกี่ยวกับ “เมื่อวานนี้” “วันนี้” “พรุ่งนี้” * จำแนกสิ่งต่างๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ * ตำรวจและทดลองเล่นกับของเล่นหรือสิ่งของต่างๆ ตามความคิดของตนได้ * วาดภาพตามความคิดสร้างสรรค์ของตนได้ * เล่านิทานหรือเรื่องราวตามจินตนาการได้ 	<ul style="list-style-type: none"> * ฟังแล้วนำมาเล่าถ่ายทอดได้ * บอกชื่อ นามสกุล อายุ ที่อยู่ของตนเองได้ * ขอบถาม “ทำไม” “อย่างไร” “ที่ไหน” * เขียนชื่อ นามสกุล ของตนเองตามแบบได้ * บอกและจำแนกสีต่างๆ ได้ * บอกเวลา “เมื่อวานนี้” “วันนี้” “พรุ่งนี้” * จำแนกสิ่งต่างๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ดี * ใช้สิ่งต่างๆ รอบตัว เป็นสิ่งสมมติในการเล่น/เล่นบทบาทสมมติตามจินตนาการ * วาดภาพตามความคิดสร้างสรรค์ของตนได้ * เล่านิทาน เล่าสิ่งที่ตนคิดหรือเรื่องราวตามจินตนาการได้
	<ul style="list-style-type: none"> * เคลื่อนไหวท่าทางตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้ * เรียนรู้จากการสังเกต ฟัง ด้วยตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> * เคลื่อนไหวท่าทางตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้

จากตารางที่ 2.1 และ 2.2 จะเห็นได้ว่าความสามารถและคุณลักษณะตามวัยที่สำคัญๆ ของเด็กปฐมวัยที่ยกมากล่าวข้างต้นเป็นสิ่งที่พ่อแม่ ผู้ดูแลเด็กและผู้เกี่ยวข้องต้องตระหนัก เพราะเด็กในแต่ละช่วงอายุมีลักษณะสำคัญที่เด่นแตกต่างกันไป ถ้าพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็กและผู้เกี่ยวข้องไม่เข้าใจ ย่อมทำให้การพัฒนาเด็กไม่เกิดผลตามความสามารถและศักยภาพของเด็กได้ เช่น เด็กอายุ 3 ปี ชอบยัดตนเองเป็นศูนย์กลาง การจัดหาสื่อ วัสดุ ให้เด็กวัยนี้ต้องมีเพียงพอที่จะสนองความต้องการ ไม่เกิดการรอคอยนานจนเกินไป หรือเด็กอายุ 3 ปี ต้องการฝึกกล้ามเนื้อใหญ่เพิ่มขึ้น เนื่องจากร่างกายอยู่ในช่วงที่ต้องพัฒนาทางกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก เริ่มรู้จักใช้พลังงาน สามารถควบคุมร่างกายได้ การจัดจักรยานสามล้อ ให้เด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป ได้ขี่เล่นจึงเหมาะสมกับวัย หรือ เด็กอายุ 4 ปี ชอบทำทนายผู้ใหญ่ ซึ่งพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็กและผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเข้าใจและควรให้เด็ก ได้รับรู้เรื่องขอบเขตและวินัยการเล่นอย่างสม่ำเสมอ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการ

การจัดการเรียนการสอนให้ได้ผลนั้น มิใช่ครูจะต้องคำนึงถึงเพียงประสบการณ์ของผู้เรียนเท่านั้น แต่จะต้องคำนึงถึงขั้นพัฒนาการของแต่ละบุคคล ทฤษฎีพัฒนาการต่างๆ จะช่วยให้ครูเข้าใจถึงขั้นตอนและกระบวนการของพัฒนาการ ตลอดจนคุณลักษณะของเด็กในวัยต่างๆ

สาระความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก ซึ่งประมวลจากทฤษฎีหลัก 4 ทฤษฎี จะได้นำเสนอในลักษณะสรุปความ ทฤษฎีเหล่านี้เป็นแนวคิดพื้นฐานที่เป็นสากล ซึ่งมุ่งเสนอภารกิจของมนุษย์ในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

1. กลุ่มทฤษฎีทางด้านวุฒิภาวะ : พัฒนาการทางกายกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

กลุ่มทฤษฎีทางด้านวุฒิภาวะ มีแนวความเชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับภูมิหลังทางพันธุกรรมที่กำหนดไว้ พฤติกรรมของเด็กจะเกิดเมื่อมรดกทางพันธุกรรมแสดงออกมาเมื่อเด็กเจริญวัยขึ้น พฤติกรรมบางอย่างจะปรากฏเพราะวุฒิภาวะทางกาย ผู้ให้การสนับสนุนแนวความคิดกลุ่มนี้คือ Hall และ Gesell (ตุมน อมรวิวัฒน์. 2534) และพรณี ข.เจนจิต (2538) กล่าวว่า การศึกษาค้นคว้าของ Gesell เกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะด้านร่างกายได้สรุปเกี่ยวกับการค้นคว้าวิจัยของเขาเกี่ยวกับพัฒนาการว่าเนื่องมาจากแรงขับ ซึ่งเกิดขึ้นภายในซึ่งเป็นไปเองโดยธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยแรงกระตุ้นจากภายนอก ประสบการณ์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการ การที่เด็กในแต่ละวัยสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้นั้นเนื่องจากมีพัฒนาการทางด้านร่างกายพร้อมที่จะทำได้ ฉะนั้นการที่เด็กจะเรียนหนังสือได้นั้น จะต้องให้มีความพร้อมเสียก่อน พฤติกรรมทุกชนิดในทุกวัยขึ้นอยู่กับพัฒนาการซึ่งจะค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติ เมื่อถึงวัยเด็กจะกระทำพฤติกรรมต่างๆ ได้เองโดยไม่ต้องมีการฝึก การเตรียม จึงทำให้ข้อเสนอแนะกับพ่อแม่ว่า ควรจะปล่อยให้เด็กได้กระทำอะไรต่างๆ ตามความสามารถ ไม่ควรเร่งหรือบังคับให้ทำเมื่อเด็กยังไม่พร้อม เพราะจะเกิดผลเสียตามมา

ตุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2534) ได้ให้แนวคิดด้านพัฒนาการทางกาย และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนี้

1. เด็กจะมีการเจริญเติบโตทางร่างกายอย่างสม่ำเสมอ ตลอดช่วงวัยเด็ก การเจริญเติบโตจะเป็นไปอย่างรวดเร็วที่สุด ในช่วงวัยทารก และในช่วงปีแรกๆ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญทางสมอง ระบบสมองส่วนกลาง ระบบต่อมไร้ท่อ ระบบหมุนเวียนกระดูกและกล้ามเนื้อ
2. ในช่วงของกระบวนการพัฒนา เด็กจะผ่านขั้นพัฒนาการที่แน่นอน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่างๆ เช่น การกำมือ การเอื้อมแขน การลุกนั่ง การเดิน การฝึกขับถ่าย และการแปร่งฟัน
3. เด็กเล็กๆ จะมีการพัฒนาทักษะเบื้องต้นต่างๆ ตามรูปแบบและขั้นตอนของการพัฒนาที่แน่นอน
4. เด็กต้องการนอนหลับ การรับประทานอาหารที่พอเพียง และความปลอดภัยจากโรคภัย หากจะมีการพัฒนาการเจริญเติบโตในภาวะปกติ

5. เด็กเล็กๆ จะต้องได้รับอาหารที่เพียงพอ และรับประทานอาหารในสัดส่วนที่สมดุลพอดี เพื่อให้มีพัฒนาการทางกายที่ดี

6. ทักษะทางร่างกาย เช่น ทักษะการเคลื่อนไหวที่ประณีต และเป็นทักษะโดยรวมคือ ทักษะที่สัมพันธ์กับกิจกรรมด้านการใส่กระดุมเสื้อ การผูกเชือก การเขียน และการออกกำลังกาย การประสานสัมพันธ์ของการเคลื่อนไหวอย่างประณีต จะพัฒนาได้ช้ากว่าการประสานสัมพันธ์ของการเคลื่อนไหวโดยรวม การถนัดมือขวาหรือมือซ้ายจะสัมพันธ์กับข้างสมองที่เด่นหรือถนัด

7. เด็กเล็กๆ จำเป็นต้องมีการกระทำเคลื่อนไหว และการออกกำลังกายอย่างเพียงพอ เพื่อจะได้มีสุขภาพดี และมีการเจริญเติบโตทางร่างกายอย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่าการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย ควรจัดให้เด็กได้รับประทานอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ ให้ออกกำลังกายอย่างเหมาะสมกับวัย การฝึกให้เด็กพักผ่อนหลับนอนเพียงพอกับความต้องการ ฝึกให้จับถายเป็นเวลา เอาใจใส่ในการป้องกันโรค และการดูแลเรื่องความสะอาดของร่างกายเด็ก ตลอดจนฝึกทักษะการเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการช่วยเหลือตัวเอง เช่น การใส่กระดุมเสื้อ การผูกเชือก และการเขียนเพื่อให้เด็กเกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อกับสายตา

2. **กลุ่มทฤษฎีทางด้านความรู้ความเข้าใจ : พัฒนาการทางจริยธรรมและทางสติปัญญา**กับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

กลุ่มทฤษฎีทางด้านความรู้ความเข้าใจ จะเป็นทางด้านความคิด ความเจริญงอกงามทางสติปัญญา เพียเจท์ (Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิส เป็นผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเด็ก และมีความเห็นว่า เด็กคือผู้พยายามศึกษาสำรวจโลกของตนเอง ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของและบุคคล จากการที่เด็กได้มีโอกาสปะทะสัมพันธ์ (Interaction) กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทำให้เกิดความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมและมีพัฒนาการต่อไปเรื่อยๆ จนในที่สุดสามารถคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ ดังนั้นสิ่งที่ เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสติปัญญาและความคิดคือ การที่คนเราได้มีโอกาสปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิด (พรหมณี ช. เจนจิต, 2538) และ Piaget มองเห็นว่าพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจของเด็กทุกคนจะเหมือนกันหมด หมายถึงขั้นตอนต่างๆ ของพัฒนาการจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนต่างๆ ของพัฒนาการจะต้องเป็นไปตามนั้น กระโดดข้ามขั้นไม่ได้ แต่ช่วงอายุอาจจะแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากระดับสติปัญญา และสิ่งแวดล้อมตลอดจนวัฒนธรรมที่ผู้นั้นเกี่ยวข้องด้วย

Piaget ได้แบ่งขั้นต่างๆ ของการพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ออกเป็น 4 ขั้นตามระดับอายุ คือ

1. **ขั้นประสาทสัมผัสการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage)** ตั้งแต่เด็กแรกเกิดจนถึงอายุ 2 ขวบ เป็นขั้นที่เด็กรู้จักการใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ

2. ขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Preoperational Stage) อยู่ในช่วงอายุ 2-6 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจเครื่องหมายท่าทางที่สื่อความหมาย เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น แต่ยังอาศัยการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผลและยกเหตุผลขึ้นอ้างอิงได้

3. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Stage) อยู่ในช่วงอายุ 7-11 ปี ในช่วงอายุดังกล่าวเด็กสามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่แลเห็นได้ เช่น การจัดกลุ่ม แบ่งพวก มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น

4. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Stage) อยู่ในช่วงอายุ 11-15 ปี เป็นช่วงที่เด็กรู้จักคิดหาเหตุผล และเรียนรู้เกี่ยวกับนามธรรมได้ดีขึ้น สามารถตั้งสมมุติฐาน และแก้ปัญหาได้ การคิดหาเหตุผลแบบตรรกศาสตร์ (Logical Thinking) พัฒนาอย่างสมบูรณ์เป็นขั้นที่เกิดโครงสร้างทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ เด็กในวัยนี้จะมีความคิดเท่าผู้ใหญ่ อาจจะแตกต่างกันที่คุณภาพเท่านั้น เนื่องจากประสบการณ์แตกต่างกัน

สรุปความคิดเห็นของเพียเจต์เกี่ยวกับพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิด เพียเจต์ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพันธกรรมและสิ่งแวดล้อม เช่น การตอบสนองของประสาทอัตโนมัติจากพันธกรรม เราจึงเกิดการเรียนรู้ต่อมา และสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดเพราะการดูดซึมเอาสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ตน เราจึงเกิดการปรับตัวให้สมดุล อันเป็นการดำเนินไปสู่พัฒนาการ องค์ประกอบที่สำคัญต่อพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิด ก็คือ การปะทะสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสิ่งแวดล้อม วุฒิภาวะ ประสบการณ์ และสภาพสมดุล ที่แสดงให้เห็นว่าเด็กมีความสามารถ คิด เข้าใจ และแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ทั้งนี้และทั้งนั้น เกิดจากมีการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา และมีการดูดซึม (Assimilate) และปรับตัวควบคู่กันไปนั่นเอง

จะนั้นวิธีที่ดีที่สุดในการให้ความรู้แก่เด็กเล็กๆ ก็คือ เปิดโอกาสให้เด็กมีโอกาสได้ปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยตัวเอง เด็กจะเรียนรู้ได้ดี และมีความสนใจคือการให้เด็กเรียนในสิ่งที่มีความยากง่ายปานกลาง พอเหมาะที่จะดูดซึมเข้าไปตามประสบการณ์ที่แต่ละคนมีอยู่ การให้อิสระแก่เด็กที่จะเลือกเรียนหรือทำงาน ตามความสนใจของตนจะทำให้เด็กเป็นผู้นำตนเองได้

ทฤษฎีพัฒนาการของบรูเนอร์ (Bruner) เขาได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาและการคิดของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้นตอนด้วยกันคือ

1. Enactive Stage เป็นขั้นที่เปรียบได้กับขั้น Sensori-Motor Stage ของ Piaget เป็นขั้นที่เด็กจะเรียนรู้ด้วยการกระทำมากที่สุด

2. Iconic Stage เปรียบได้กับขั้น Preoperational Stage ของ Piaget ซึ่งจะครอบคลุมขั้นก่อนเกิดสติปัญญาและการคิดแบบไม่รู้เอง (Intuitive Thought) ในวัยนี้เด็กจะเกี่ยวข้องกับความจริงมากขึ้น เขาจะเกิดความคิดจากการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ อาจมีจินตนาการบ้างแต่ก็ยังไม่สามารถคิดได้ลึกซึ้งเหมือนขั้น Concrete Operation ของ Piaget

3. Symbolic Stage เป็นขั้นพัฒนาการสูงสุดของ Bruner เปรียบได้กับขั้น Concrete Operation ของ Piaget เป็นพัฒนาการที่ถัดจากขั้น Iconic Stage เด็กจะสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งของ สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่างๆ ที่ไม่จับต้องได้

สรุปว่า บรูเนอร์มีความเห็นว่าทุกคนจะมีการพัฒนาทางความรู้ ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ ออกมาในรูปแบบการกระทำ (Acting) การสร้างความในใจ (Imaging) และสัญลักษณ์ (Symbolizing) ซึ่งเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2534) ได้ให้แนวคิดด้านพัฒนาการทางสติปัญญา และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนี้

1. แนวคิดดั้งเดิม ที่มีมานานนับศตวรรษที่ว่า สติปัญญาของมนุษย์ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่เป็นมรดก ซึ่งได้สืบทอดมาเป็นหลักใหญ่แน่นอนเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อสติปัญญาเช่นเดียวกัน และการศึกษาวิจัยสมัยใหม่ ส่วนมากจะมุ่งศึกษาเกี่ยวกับขอบเขตที่การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญา
2. พัฒนาการทางสติปัญญา เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การปรับตัวทางชีววิทยา โดยการรวมองค์ประกอบด้วยประสบการณ์ ด้านสิ่งแวดล้อมที่ประกอบกันขึ้น และด้านพันธุศาสตร์ เข้าด้วยกัน
3. การกระตุ้นอย่างเหมาะสม และประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กเล็กๆ ที่จะมีพัฒนาการทางสติปัญญาที่เหมาะสม
4. อาหารที่เพียงพอจำเป็นสำหรับเด็กเล็ก ที่มีพัฒนาการอย่างเหมาะสมซึ่งไม่ใช่เพียงแต่สำหรับพัฒนาการทางกาย แต่เป็นพัฒนาการด้านความรู้ความเข้าใจ ด้วยความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างชีววิทยากับสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ชัดเจนจากผลของอาหารที่ร่างกายได้รับ
5. เด็กในวัยก่อนเข้าโรงเรียน จะเรียนรู้ทักษะทางด้านความรู้ความเข้าใจหลายประการ ซึ่งจะนำไปใช้เด็กได้เรียนรู้ที่จะใช้สัญลักษณ์ทางรูปภาพและทางคำพูด และการจัดการที่เป็นตัวแทนความเข้าใจในเหตุการณ์ต่างๆ
6. ความสามารถทางสติปัญญาหลายๆ อย่างได้จากการเล่น การเล่นและจินตนาการ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ผ่อนคลาย และใช้สถานการณ์เชิงสัญลักษณ์ที่เด็กจะจัดกระทำได้
7. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน เกิดขึ้นในพัฒนาการทางภาษาของเด็กวัยก่อนเข้าโรงเรียน ผู้ใหญ่สามารถที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาได้โดยการปรับเปลี่ยนภาษากับเขา ใช้คำศัพท์มากๆ เท่าที่จะทำได้ การเลียนแบบภาษาที่ผู้ใหญ่ใช้โดยการสังเกตจะมีบทบาทสำคัญชนิดของภาษาที่เด็กใช้

วันเพ็ญ พิศาลพงศ์ (2533) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อพัฒนาการทางสติปัญญา ดังนี้

1. ช่วยแนะนำให้ลูกเข้าใจความหมายคำที่ถูกต้อง
2. พยายามตอบคำถามให้ลูกได้เข้าใจพร้อมอธิบายให้ชัดเจน
3. อธิบายให้เด็กระวังบางสิ่งบางอย่างที่อาจเป็นอันตรายต่อตัวเขา
4. จัดหาอุปกรณ์ที่ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเปิดโอกาสให้ลูกได้เล่น

ตามวิธีที่เขาพอใจ

5. ปลอ่ยให้ลูกได้เรียนรู้บางสิ่งบางอย่างด้วยตัวเอง แต่ต้องเป็นสิ่งที่ไม่เป็นอันตราย

ต่อเด็กเกินไป

6. สอนให้รู้จักนับ หรือหยิบสิ่งของจำนวนง่ายๆ
7. ชี้แนะให้ลูกเข้าใจคำที่ใช้บอกเวลาอย่างง่ายๆ
8. อธิบายให้ลูกเข้าใจเมื่อลูกพบเห็นสิ่งของที่แปลกๆ ใหม่ๆ
9. แนะนำให้ลูกดูรายการโทรทัศน์ ที่จัดเป็นประจำสำหรับเด็ก หรือรายการอื่นๆ ที่มี

ประโยชน์

จากกล่าวได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อการพัฒนาการทางด้านสติปัญญาควรเอาใจใส่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออก ได้ทำกิจกรรมต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น การทดลองทำสิ่งต่างๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาการทางด้านสติปัญญา เช่น การเล่น และการจินตนาการ เอาใจใส่ในการตอบสนองของเด็กที่ช่างพูด ช่างคุยในเรื่องราวต่างๆ สอนทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ เช่น ทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน คณิตเลขและการนับ ใช้สื่อหลายๆ อย่าง เพื่อพัฒนาสติปัญญาและการเรียนรู้ของเด็ก ฝึกให้เด็กได้ตัดสินใจเองบ้างตามความเหมาะสม

3. กลุ่มทฤษฎีทางอารมณ์และสังคม: พัฒนาการทางอารมณ์และสังคมกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ทฤษฎีพัฒนาการของ فروยด์ (Freud) ซึ่ง فروยด์ ได้ให้ความสำคัญของประสบการณ์ในวัยเด็ก ซึ่งจะมีผลต่อพัฒนาการของบุคลิกภาพ เมื่อเด็กโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ช่วงอายุที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือ ช่วงอายุในวัยเด็กเล็ก فروยด์ เน้นความสำคัญของการตอบสนองความต้องการทางร่างกาย ซึ่งจะแสดงออกในอวัยวะต่างๆ ได้แก่ ทางปาก ทางอวัยวะขับถ่าย ทางอวัยวะสืบพันธุ์ فروยด์ เน้นว่า ชีวิตเพศของมนุษย์ มิได้เริ่มเมื่อวัยหนุ่มสาวแต่เริ่มตั้งแต่ในวัยเด็ก โดยมีพลังพื้นฐานทางจิต คือ Libido ซึ่งเกิดมาพร้อมชีวิตมนุษย์ พลังงานนี้เป็นแหล่งของแรงขับทางเพศ มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ การแสวงหาความสุขความสำเร็จของชีวิตเพศ ในปัจจุบันเนื่องจากการพัฒนาการที่สมบูรณ์ในวัยเด็กแต่ละขั้นขั้นต่างๆ ของพัฒนาการทางเพศ (Psychosexual Development) แบ่งออกเป็น 5 ขั้น ซึ่งแต่ละขั้นจะมีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณ Erogenous Zone

1. **ขั้นความพอใจอยู่บริเวณปาก (Oral Stage)** อยู่ในช่วงอายุ 0-1 ปี เป็นระยะที่ทารกพุ่งความสนใจไปอยู่ที่ปาก การดูด การกั๊ก หรือการได้สัมผัส บริเวณปากจะนำความสุขมาทรมากที่สุด การดูดอาหารนอกจากสนองความต้องการในด้านความหิวแล้วยังทำให้ทารกได้ผ่อนคลายความตึงเครียดทางร่างกายด้วย

2. **ขั้นความพอใจอยู่บริเวณทวารหนัก (Anal Stage)** อยู่ในช่วงอายุ 1-2 ปี ระยะนี้เกิดเมื่อเด็กเรียนรู้เรื่องการขับถ่าย การขับถ่ายของเด็กควรเป็นไปโดยเด็กพอใจ ไม่มีความรู้สึกขัดแย้ง การวางกฎเกณฑ์บังคับเด็ก เช่น ให้ถ่ายเป็นเวลาจะทำให้เด็กมีความตึงเครียดทางอารมณ์

3. **ขั้นความพอใจอยู่บริเวณอวัยวะเพศ (Phallic Stage)** อยู่ในช่วงอายุ 3-5 ปี เป็นระยะที่ความพึงพอใจของเด็กเลื่อนไปอยู่ที่อวัยวะสืบพันธุ์ ลักษณะที่เด่นชัดในช่วงนี้ คือ ความสนใจและความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสภาพทางร่างกายซึ่งแตกต่างกันไปตามเพศ การเกิดของทารก บทบาทของพ่อแม่ในการให้กำเนิดบุตร และพฤติกรรมทางเพศของผู้ปกครอง ซึ่งครูและพ่อแม่ส่วนมากก็เคยได้พบกับเหตุการณ์เหล่านี้มาแล้ว การเล่นอวัยวะเพศ จะพบได้ในเด็กช่วงอายุดังกล่าวซึ่งเป็นวัยก่อนเข้าเรียน การให้ความรักความอบอุ่นของบิดามารดาต่อเด็กจะผ่านขั้นนี้ไปได้ และจะเรียนรู้ถึงบทบาททางเพศของตนเองโดยการเลียนแบบ (Identification) บทบาทของบิดามารดา

4. **ขั้นก่อนวัยรุ่น (Latency Stage)** อยู่ในช่วงอายุ 6-12 ปี เป็นระยะที่เด็กจะหันความสนใจจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไปสู่เพื่อนฝูง ระยะนี้พลังต่างๆ ในขั้นทั้ง 3 ยังคงแฝงอยู่ไม่แสดงปรากฏออกมา

5. **ขั้นวัยรุ่น (Genital Stage)** อายุ 13-18 ปี เป็นขั้นที่เด็กมีความสนใจในเพศตรงข้ามมากขึ้นทุกที การเริ่มต้นที่แท้จริงของความรักระหว่างเพศจะเกิดขึ้นในขั้นนี้

สรุปว่า ทฤษฎีของฟรอยด์ (Freud) ได้ให้ความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ถ้าต้องการที่จะให้ลูกมีสุขภาพจิตดี มีบุคลิกภาพที่สมบูรณ์จึงไม่ควรเข้มงวดกวดขันลูกเกินไป เพราะถ้าเด็กถูกบังคับเกินไปเด็กจะเกิดความคับข้องใจ เขามักจะใช้วิธีการถดถอยไปสู่ขั้นการพัฒนาที่ทำให้เขาขงักในวัยเด็ก

เสมอ

อนึ่งเราทราบแล้วว่าครอบครัวคือ สถาบันแรกของชีวิตที่กำหนดความนึกคิด จิตใจ บุคลิกลักษณะ ถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นพ่อแม่แบบ แม่แบบ ที่ให้แนวความคิดในการสร้างสรรค์อยู่ด้วยความรักใคร่ ปรองดอง สามัคคีเห็นอกเห็นใจ ประพฤติตนถูกต้องตามกาลเทศะ เด็กจะได้ลอกเลียนแบบอย่างที่ดี และเมื่อปฏิบัติออกมาก็เป็นที่ยอมรับและมีความสุขในสังคม

ทฤษฎีพัฒนาการของอีริกสัน (Erikson) เน้นความสำคัญของวัยเด็กว่า เป็นวัยที่กำลังเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก เป็นสิ่งแปลกใหม่และน่าตื่นเต้นสำหรับเด็ก ถ้าหากสภาพแวดล้อมที่เด็กประสบอยู่ทำให้เด็กมีความสุขเด็กจะมองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง และเกิดความไว้วางใจต่อผู้อื่น แต่ถ้าหากเด็กประสบสิ่งที่ไม่พึงพอใจประสบการณ์รอบตัวเด็กจะทำให้เด็กขาดความสุข เด็กจะมีทัศนะ

มองโลกในแง่ร้าย และทำให้ขาดความมั่นใจในตัวเอง ดังนั้นการที่เด็กจะเรียนรู้ว่าโลกที่ตนอยู่มีความสุขหรือไม่ขึ้นอยู่กับตน ได้รับสิ่งที่ตนพอใจมากเพียงใด สิ่ง que เด็กจะได้รับเพื่อสนองความต้องการ ได้แก่ การกินอาหาร การนอน การขับถ่าย ฯลฯ Erikson จึงพุ่งความสนใจไปสู่การปฏิบัติตนของบิดามารดาที่มีต่อเด็กซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาทางบุคลิกภาพ ขึ้นต่างๆ ของพัฒนาการตามทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson) มีดังนี้

1. วัยทารกแรกเกิดถึง 1 ขวบ เป็นวัยที่เริ่มเรียนรู้ที่จะไว้วางใจ หรือไม่ไว้วางใจหรือไม่เข้าใจสภาพแวดล้อม (Trust VS. Mistrust) การอบรมเลี้ยงดูให้ความอบอุ่นเพียงพอจะช่วยให้ทารกทราบว่า ทุกอย่าง que แวดล้อมหรือพบเห็นย่อมเป็นมิตรไว้วางใจได้ในทางตรงกันข้ามการแสดงอารมณ์ขุ่นเคืองจะเป็นผลให้เด็กไม่ไว้วางใจใคร ตระหนี่ตัว
2. วัยอายุ 1-3 ขวบ เป็นวัยที่เริ่มเรียนรู้ที่จะช่วยตนเอง หรืออาจจะเป็นเด็กที่สงสัยและละอายระคนกัน (Autonomy VS. Shame and Doubt) เด็กจะเริ่มช่วยตนเอง การดูแลก็มีเพียงไม่ให้เกิดอันตรายเท่านั้นก็เพียงพอ การบังคับหักห้ามใจ เด็กบังคับในสิ่งที่ผู้ใหญ่ประสงค์จะให้ไปนั้นไม่ควรทำ ควรกระทำโดยละม่อมและมีสิ่งล่อใจ
3. วัยอายุ 3-6 ขวบ เป็นวัยก่อนเข้าเรียน เด็กเริ่มมีการริเริ่มโดยการสมมุติจากการเล่นที่จะเลียนแบบ ซึ่งถ้าสภาพจิตใจไม่ดีหรือเกิดความคับข้องใจแล้วมักจะรู้สึกว่ามีควมผิด (Initiative VS. Guilt) เด็กจะเลียนแบบในการเล่นสมมุติ โดยนำตัวเองเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่สมมุติขึ้น พ่อแม่ควรพยายามเอาใจใส่ต่อเด็ก
4. วัยอายุ 6-11 ปี เด็กวัยนี้มีลักษณะสำคัญที่ว่าถ้าประสบความสำเร็จในการเรียน การเล่น จะทำให้เด็กมีความขยัน แต่ถ้าประสบความล้มเหลวจะเกิดปมคือเรียกว่า Industry VS. Inferiority การให้ความสำเร็จต่อเด็กจึงเป็นสิ่งดี แต่ควรตระหนักถึงความล้มเหลวที่เกิดขึ้นว่าอย่างไร เพราะจะเป็นการเตรียมเด็กให้รู้จักการดำเนินชีวิตจริง
5. วัย 12 ปีขึ้นไป หรืออย่างเข้าสู่วัยรุ่น เป็นวัยที่เด็กพยายามจะแสวงหาความทัดเทียม เพื่อให้การยอมรับ ยกย่อง และได้เพื่อน (ต่างเพศ) ที่สนใจตนเพื่อการคบหาสมาคมในหมู่เพื่อนฝูง เพื่อนต่างเพศ ถ้าไม่ได้รับการยอมรับเด็กจะแสดงออกในทางถดถอยหรือก้าวร้าว ลักษณะในวัยนี้เรียกว่า Identity VS. Role Confusion
6. วัยรุ่น เป็นระยะที่สนใจเพศตรงข้าม พฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เป็นวัยแห่งความสุขใจและการอยู่ใกล้ชิดยว (Intimacy VS. Isolation)
7. วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่อาจจะรู้สึกมีชีวิตชีวาหรือน่าเบื่อหน่าย (Generativity VS. Stagnation) ขึ้นอยู่กับสภาพทางจิตใจที่จะต้องเผชิญกับสิ่งรอบข้าง

8. วัยผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ เป็นขั้นที่สูงสุดของมนุษย์ พฤติกรรมต่างๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความมั่นคงทางจิตใจ อาจเกิดความมั่นคงทางจิตใจหรือความรู้สึกในทางทำลายได้ (Ego integrity VS. Despair)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson) เน้นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู เด็กที่ถูกทางและยอมรับความสำคัญของวัยเด็กเล็ก ซึ่งเป็นวัยสำคัญที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาทางด้านอารมณ์ แรงจูงใจ ความรู้สึกของเด็กจะขึ้นอยู่กับกรปฏิบัติตัวของพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่มีความเข้าใจ โดยพยายามเลี้ยงดูด้วยความรักความอบอุ่น ให้เด็กรู้สึกปลอดภัย ไม่เกิดความตึงเครียด การปฏิบัติตัวอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะมีความรู้สึกแน่ใจว่าพ่อแม่รักเขา และความสัมพันธ์เบื้องต้นนี้จะเริ่มจุดเริ่มต้นในการพัฒนาความเชื่อมั่น และอารมณ์ในวัยโตของเล็กด้วย จึงเห็นว่าความอบอุ่นในระยะพัฒนาขั้นต้นจะเป็นสิ่งชี้ชะตาถึงบุคลิกภาพของเด็กในวัยต่อมา

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2534) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางอารมณ์และสังคม และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนี้

1. ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมโดยทั่วไปของเด็ก ความรู้สึกที่แสดงกับเด็กทารกในช่วงปีแรกๆ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการดูแลของพ่อแม่
2. พัฒนาการทางอารมณ์และสังคมของเด็กเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน และจะไวมากต่อความสนใจที่พ่อแม่มีต่อเด็ก ซึ่งถ้าพ่อแม่ให้ความสนใยน้อยก็จะมีผลให้นำไปสู่การมีมโนทัศน์ไม่ดีต่อตนเอง และเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่สูงมาก รวมทั้งไม่สามารถที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเด็กหรือผู้ใหญ่คนอื่นๆ
3. เด็กทุกคนต้องผ่านประสบการณ์เกี่ยวกับความคับข้องใจ และความเจ็บปวด เพื่อที่จะได้มีพัฒนาการทางอารมณ์ที่เหมาะสม เด็กต้องการที่จะเรียนรู้วิธีการจัดการกับสถานการณ์ลักษณะนี้ และพัฒนาความสามารถที่จะตอบสนองความลำบากนี้ ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงไม่ควรดูแลปกป้องเด็กมากเกินไป
4. เด็กทุกคนต้องเรียนรู้ คุณลักษณะทางเพศที่เหมาะสม และจะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแบบอย่างลักษณะทางเพศจากพ่อแม่และวัฒนธรรมของเขา แบบอย่างทางเพศจึงเป็นความคาดหวังทางวัฒนธรรม เกี่ยวกับลักษณะและพฤติกรรมที่ถือกันว่าจะแสดงความแตกต่างของเพศหนึ่ง จากเพศหนึ่ง
5. ในช่วงปีก่อนเข้าโรงเรียน ปัญหาทางสังคมและอารมณ์ของเด็กจะเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดของพัฒนาการทางภาษา ทักษะทางกายภาพ และการพัฒนาการในการเล่น

6. การเล่นไม่ได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาของเด็กเท่านั้น แต่การเล่นจะมีบทบาทเฉพาะในการพัฒนาควบคุมตนเอง และความสามารถทางสังคม

7. แต่ละวัฒนธรรมจะเป็นบรรทัดฐาน และวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการจัดเวลาทางสังคมเฉพาะอย่างแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามพฤติกรรมในการขัดเกลาเด็กเป็นสิ่งสากลทั่วไป เช่น การสอนให้เด็กอดทน การฝึกให้รับประทานเอง การฝึกเกี่ยวกับการขับถ่าย และการเรียนรู้การจัดการแค้นตัวเอง

วันเพ็ญ พิศาลพงศ์ (2533) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก พัฒนาการด้านอารมณ์ และสังคม ดังนี้

1. เปิดโอกาสให้ลูกช่วยทำงานบ้านง่ายๆ และเหมาะสมกับวัยของเด็ก
2. เมื่อลูกโกรธ และแสดงอาการ โกรธอย่างรุนแรง หาวิธีที่จะให้ลูกหายโกรธ โดยใช้วิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะส่วนตัวของเขาจนเป็นผลสำเร็จ
3. แนะนำให้ลูกรู้จักกฎเกณฑ์การเล่นร่วมกับเด็กอื่น
4. ฝึกให้ลูกรู้จักขอบคุณทุกครั้งเมื่อได้รับสิ่งของและความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น
5. ชี้แจงให้ลูกเข้าใจ และฝึกให้ลูกรู้จักขอโทษเพื่อนทุกครั้ง
6. สอนให้ลูกยกมือไหว้ หรืออาจกล่าวคำสวัสดิ์ด้วย
7. เมื่อลูกทะเลาะกับพี่น้อง ควรลงโทษตามควรแก่ความผิด โดยชี้แจงให้ลูกเข้าใจ

เหตุผล

8. พาลูกไปเที่ยวชมธรรมชาติที่สวยงาม หรือชี้ชวนให้ดูภาพจากโทรทัศน์เพื่อปลูกฝังให้ลูกรักและชื่นชมในธรรมชาติ
9. ปล่อยให้ลูกกับเด็กอื่นๆ ตามลำพังในบางเวลา โดยอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่
10. เมื่อลูกแสดงความกลัวโดยไม่ถูกต้องเหมาะสม ชี้แจง หรือหาวิธี ทำให้ลูกหายกลัว

สรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลต่อพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม ผู้ปกครองควรเอาใจใส่ให้ความรัก ความอบอุ่น ฝึกให้เด็กรู้จักเป็นผู้ให้รู้จักเคารพสิทธิตนเองและผู้อื่น ควบคุมพฤติกรรมเด็กโดยการเสริมแรง หรือลงโทษตามความเหมาะสมและชี้แจงเหตุผลทุกครั้ง ตลอดจนทั้งทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กทั้งในด้านการควบคุมอารมณ์ และการอยู่ร่วมกันในสังคม

4. กลุ่มทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม : พัฒนาการทางจริยธรรมกับการอบรมเลี้ยงดู

นักทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สำคัญได้แก่ เพียเจท์ (Piaget) และโคลเบอร์ก (Kohlberg) ทั้งสองมีความเชื่อกันว่า เมื่อบุคคลเติบโตขึ้น ลักษณะทางจริยธรรมจะเริ่มแสดงตัวเด่นชัดและเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีทางที่กำหนดไว้แต่เดิม สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลในการถ่วงหรือระงับอาจจะเร่งพัฒนาการทางจริยธรรมได้ พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ย่อมมีแนวทางและขั้นตอนเป็นสากล

นอกจากจริยธรรมของเด็กจะเจริญขึ้นตามความสามารถทางการรู้ การคิดแล้ว ยังเจริญตามความสามารถทางสติปัญญาและอารมณ์ของเด็ก จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน สามารถบอกได้ว่า ทฤษฎีนี้มีความจริงอยู่บ้าง กล่าวคือ บุคคลปัญญาอ่อนหรือผู้มีอารมณ์วิปริต เนื่องจากสาเหตุใดๆ ก็ตามเป็นผู้ไร้จริยธรรมโดยสิ้นเชิง และนักทฤษฎีทั้งสองยังเชื่อว่าบุคคลปกติที่สติปัญญาไม่เจริญถึงขีดสุดนั้น จะมีจริยธรรมในขั้นสูงสุดไม่ได้ (ควงเคื่อน พันธุมนาวัน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม, 2520)

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ (Piaget)

เพียเจท์ เป็นบุคคลแรกที่ศึกษาเรื่องจริยธรรมเด็ก โดยสังเกตพิจารณาและตัดสินพฤติกรรมของเด็กจากการเล่นเกมลูกหินของเด็ก เขาอธิบายว่า จริยธรรมแฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ต่างๆ ทุกชนิด และการเล่นเกมต่างๆ ของเด็กจะต้องมีกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบซับซ้อนแอบแฝงอยู่ในการเล่นเกมนั้น กฎเกณฑ์ในการเล่นจะควบคุมให้เด็กแต่ละคนประพฤติต่อกันในลักษณะประนีประนอมกัน และตัดสินความถูกต้องของบุคคลและทรัพย์สิน (วราภรณ์ รักวิชัย, 2533)

เพียเจท์ (ทิพย์สุตา นิลสินธพ, 2528) ได้อธิบายถึง พัฒนาการทางจริยธรรมที่ได้จากการศึกษาสรุปได้ว่า “พัฒนาการทางจริยธรรมมีสองขั้นที่เป็นพื้นฐาน คือการฝึกหัดตามกฎเกณฑ์ และขั้นความสำนึกในกฎเกณฑ์”

1. การฝึกหัดตามกฎเกณฑ์ เป็นช่วงอายุก่อน 8 ปี ระยะเวลาเด็กจะยึดกฎเกณฑ์ภายนอก คือ พ่อแม่ ผู้ใหญ่ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กกฎเกณฑ์จะมีลักษณะตายตัว เด็กจะไม่คำนึงถึงแรงจูงใจต่างๆ หรือเหตุผลของการกระทำโดยแบ่งเป็น 4 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 เด็กพยายามทำตาม เลียนแบบคนอื่นเพราะเด็กยังไม่รู้กฎเกณฑ์

ขั้นที่ 2 เด็กจะยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง พฤติกรรมจะเกิดจากตนเองรวมกับการตามอย่างคนอื่นที่เล่น เป็นการเล่นมุ่งเอาชนะ

ขั้นที่ 3 เด็กเกิดความร่วมมือในระหว่างผู้เล่น ความสนใจจะอยู่ที่การเล่นตามอย่างคนอื่นที่เล่น ไม่มุ่งเอาชนะ

ขั้นที่ 4 เด็กนอกจากจะมีความร่วมมือในการเล่นกฎเกณฑ์แล้วยังทำตามกฎเกณฑ์ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบเฉพาะตนเอง

เพียเจท์ กล่าวว่า การที่เด็กพัฒนาจากการรับกฎเกณฑ์ ที่ตายตัวจากอิทธิพลภายนอกเป็นกฎเกณฑ์ของตนเองได้ เนื่องจากพัฒนาการทางสติปัญญา ความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและอายุ

2. ความสำนึกในกฎเกณฑ์ เด็กเริ่มมีกฎเกณฑ์ของตนเอง ระยะเวลาพัฒนาการทางจริยธรรมเริ่มก้าวไปสู่ระดับที่มีความคิดเป็นของตนเองในลักษณะของการคิดถึงคุณธรรม คิดถึงเหตุและผลของการกระทำในการศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรม เพียเจท์ ใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลโดยการสร้างเรื่องสถานการณ์คู่ คือการกระทำของเด็กสองคนในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ความตั้งใจและ

แรงจูงใจต่างกัน ผลที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน เช่น เรื่องของเด็กชายสองคนทำแก้วแตก จอห์น ทำแก้วแตก 15 ใบ โดยไม่เจตนา เพราะมีความตั้งใจที่จะช่วยแม่ล้างจาน ส่วนเฮนรี่ทำแก้วแตก 6 ใบ เพราะป็นไปหยิบแยมเพื่อจะขโมยกิน แล้วถามเด็กว่าใครผิดมากกว่ากัน ถ้าเด็กเป็นพ่อ เด็กจะลงโทษใครมากกว่ากัน ใครผิดมากกว่ากันจากคำถาม เพียเจท์ได้ตั้งกฎเกณฑ์การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมไว้ 6 เกณฑ์ ดังนี้คือ

2.1 การตัดสินใจจากเจตนาของการกระทำ (Intentionality in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินใจจากผลของการกระทำ จากผลที่มองเห็น (ปริมาณสิ่งของเสียหาย) เด็กโตจะตัดสินใจจากเจตนาของการกระทำ

2.2 การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์จากผู้อื่น (Relativeism in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินใจการกระทำไม่ดี เพราะสิ่งนั้นละเมิดกฎเกณฑ์ หรือทำให้ผู้อื่นเป็นอันตราย

2.3 การตัดสินใจที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการลงโทษ (Independence of Sanction) เด็กเล็กจะตัดสินใจการกระทำว่าดี ไม่ดีเพราะทำให้ถูกลงโทษ เด็กโตจะตัดสินใจการกระทำไม่ดี เพราะสิ่งนั้นละเมิดกฎเกณฑ์ หรือทำให้ผู้อื่นเป็นอันตราย

2.4 การใช้การตอบแทนแลกเปลี่ยนกัน (Use of Reciprocity) เด็กเล็กยังไม่ได้ใช้เรื่องการตอบแทนกันเป็นเหตุผลในการตัดสินใจคนอื่น เช่น ใครดีมาก็ดีกลับไป แต่พอโตขึ้นก็พิจารณาการตอบแทนที่เป็นแบบอุดมคติได้ ได้แก่ ในแง่ของความรู้สึกกตัญญูต่อการได้รับความพอใจในอดีต

2.5 การใช้การลงโทษเพื่อเป็นการเปลี่ยนนิสัย (Use of Punishment as Restitution and and form) การลงโทษเปรียบเสมือนการตอบแทนหรือการชดใช้ความเสียหายและให้กลับตัวประพฤติให้ดี ไม่ให้ทำความผิดอีก เด็กเล็กสนับสนุนให้ลงโทษเมื่อทำความผิด โดยเฉพาะการตีเด็กมักจะเลือกการตี เด็กโตไม่ค่อยเห็นด้วย ชอบการลงโทษที่นุ่มนวลกว่าโดยเฉพาะการถูกสั่งสอน

2.6 การมองเห็นธรรมชาติของความโชคร้าย (Naturalist Views of Misfortune) เด็กเล็กจะถือว่าการกระทำผิดจะต้องได้รับโทษจากพระเจ้า เทวดา ฯลฯ เด็กโตจะไม่สับสนระหว่างความโชคร้ายตามธรรมชาติกับเรื่องการลงโทษ

เพียเจท์ให้ความสำคัญเรื่องทางวุฒิภาวะ พัฒนาการทางจริยธรรมเกี่ยวข้องกับระดับ พัฒนาการทางการรู้ การคิด และสติปัญญา

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์ก เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกันที่ได้รับอิทธิพลความคิด และผลงานของเพียเจท์มาก ได้ใช้เวลาศึกษาและวิจัยพัฒนาการจริยธรรมของเด็กอายุ 10-16 ปี มานานกว่า 9 ปี จึงสรุปผลการศึกษาเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเป็นการขยายและปรับปรุงทฤษฎีของเพียเจท์ให้ดียิ่งขึ้นและทำให้เราใจพฤติกรรมของมนุษย์ดียิ่งขึ้น ทฤษฎีทั้งสองมีความเหนือและสามารถเปรียบเทียบกันได้ โดยโคลเบอร์กเห็นด้วยว่าพัฒนาการทางการรู้การคิดเป็นพื้นฐานของพัฒนาการทางจริยธรรม เช่นเดียวกับเพียเจท์โดยแบ่งเป็น 6 ชั้น (3 ระดับ) ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Premoral Level) เป็นระดับที่บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์ โดยที่ผู้ (มีอำนาจ) กำหนดให้ เช่น พ่อแม่ ตั้งกฎเกณฑ์ให้ลูก การตัดสินใจเลือกทำอะไรในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้อื่น โดยแบ่งเป็น 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 เป็นชั้นที่เด็กใช้หลักการหลบหลีกไม่ให้ตนเองถูกลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ เด็กเล็กใช้เหตุผลของการกระหายยอมทำตามคำสั่งเพราะผู้ใหญ่มีอำนาจทางกายเหนือตน เด็กเล็กต้องพึ่งพาผู้ใหญ่จำเป็นต้องเชื่อฟัง เด็กเล็กๆ เข้าใจ “ความดี” คือ การไม่ถูกลงโทษ

ชั้นที่ 2 เป็นชั้นที่เด็กแสวงหารางวัล คือเด็กจะเลือกทำอะไรในสิ่งที่จะนำความพอใจให้เท่านั้น อายุประมาณ 7-10 ปี เด็กจะเริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยนตอบแทน “ฉันให้เธอ” “เธอต้องให้ฉัน” ในขั้นนี้เด็กจะมุ่งที่จะให้รางวัลเป็นแรงจูงใจที่จะทำสิ่งที่ดี เช่น จะช่วยทำงานบ้าน เพื่อจะได้เงินค่าขนมเป็นรางวัล ความยุติธรรมเป็นไปในรูปของเหตุผลในการปฏิบัติแลกเปลี่ยนกัน

ตารางที่ 2.3 เปรียบเทียบขั้นพัฒนาการทางการรู้การคิด กับพัฒนาการจริยธรรมของเพียเจต์และโคลเบอร์ก

ขั้นทางการรู้การคิดของเพียเจต์		ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก	ระดับจริยธรรมของโคลเบอร์ก
อายุ	ขั้น		
0-2	ขั้นการเคลื่อนไหวสัมผัส (Sensori motor)	ชั้นที่ 1 หลักการหลีกเลี่ยงการลงโทษ (2-7)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (0-10 ปี)
2-7	ขั้นก่อนรูปธรรม (Intuitive/Preoperational)		

2. ระดับตามเกณฑ์ (Conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์ตามความเห็นชอบของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา การทำตามกฎเกณฑ์ต้องการการควบคุมจากภายนอก โดยแบ่งเป็น 2 ชั้น

ชั้นที่ 3 เป็นชั้นที่เด็กทำตามผู้อื่นเห็นชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่นได้ง่าย จะทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่นเห็นดีด้วยเพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ผู้อื่น จึงได้ชื่อว่า “เด็กดี” ในสายตาของกลุ่มและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน เด็กต้องการคำยกย่องชมเชย และชอบคล้อยตามผู้อื่น

ชั้นที่ 4 เป็นชั้นที่ทำตามหน้าที่ของสังคม ทำตามกฎต่างๆ ที่สังคมกำหนดให้ พฤติกรรมที่ถูกต้องประกอบด้วยการทำหน้าที่ ฐานะและบทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) เป็นระดับบุคคลที่ตัดสินใจต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาด้วยตนเอง และตัดสินใจไปตามความสำคัญมากขึ้น โดยมี 2 ขั้น

ขั้นที่ 5 เป็นขั้นการทำตามคำสั่งสัญญาของสังคมกฎเกณฑ์ต่างๆ คนส่วนมากจะทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของคนอื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ กฎเกณฑ์จะมีการตรวจสอบและยอมรับจากสังคม

ขั้นที่ 6 เป็นขั้นที่ยึดอุดมการณ์คติสากล บุคคลยึดถือความถูกต้องเป็นหลักสากลเคารพในคุณค่าของมนุษย์ กฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม มีความยืดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดหมายในอันเป็นปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับความยุติธรรม

จากทฤษฎีของโคลเบอร์กนั้น จะเห็นได้ว่าเด็กก่อนวัยเรียน (เด็กปฐมวัย) มีพัฒนาการทางจริยธรรมได้ 3 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 ขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 ขั้นแสวงหารางวัล

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามความเห็นของคนอื่น

ดังนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู หรือผู้ใกล้ชิดควรจะมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการด้านจริยธรรม เพื่อจะได้นำไปใช้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กต่อไป

การอบรมเลี้ยงดูกับพัฒนาการทางจริยธรรม

การอบรมเลี้ยงดูเด็กกับพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น จะมีความเกี่ยวข้องกัน ในการให้รางวัล (แรงเสริม) และการลงโทษ ถ้าพ่อแม่มีความเข้าใจในการพัฒนาทางจริยธรรม จะช่วยให้พ่อแม่อบรมเลี้ยงดูได้อย่างถูกต้อง และสามารถเข้าใจและปฏิบัติในสิ่งต่างๆ อันส่งผลให้เห็นถึงความคิดและการใช้เหตุผล ที่เป็นหลักในการอยู่ในสังคมโดย

- มีระเบียบวินัยและเคารพสิทธิของผู้อื่น
- มีความซื่อสัตย์สุจริต
- รู้จักเสียสละ
- มีความกตัญญูกตเวที
- มีความขยันหมั่นเพียร
- มีความรับผิดชอบ
- มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- สามารถควบคุมตนเองได้
- การประหยัด

วันเพ็ญ พิศาลพงษ์ (2533) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในด้านการพัฒนาทางด้านจริยธรรม ดังนี้

1. เล่าเรื่องหรือหารูปประกอบเกี่ยวกับบุคคลหรือสัตว์ ที่กระทำความดีต่างๆ ให้ลูกฟังและดูเป็นแบบอย่าง
2. เมื่อลูกเห็นสิ่งของผู้อื่น และแสดงอาการอยากได้ สอนให้ลูกรู้ว่าเป็นสิ่งไม่ดีไม่ควรทำ
3. หมั่นปลูกฝังความรัก ความเมตตาสัตว์ ให้แก่ลูก
4. สนับสนุนการทำความดีของลูกเมื่อลูกทำความดี
5. สอนให้ลูกรู้จักสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนทุกคืน
6. สอนให้ลูกรู้จักแบ่งปันสิ่งของที่มีอยู่ให้แก่เด็กหรือบุคคลอื่นที่ไม่มีตามความ

เหมาะสม

7. อบรมให้ลูกรู้จักการเกรงใจผู้อื่น
8. ชี้ให้ลูกดูเป็นแบบอย่างเมื่อเห็นเด็กคนอื่นๆ ในวัยเดียวกันกับลูกกระทำความดี
9. ชมเชยในความซื่อสัตย์ของเขา
10. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลต่อพัฒนาการทางด้านจริยธรรม ผู้ปกครองควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กประพฤติดีทั้งกาย วาจา และจิตใจ มีการเสริมแรงตามความเหมาะสม ส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสไปวัดฟังเทศน์ ร่วมกันทำบุญตักบาตร โดยให้เด็กได้ร่วมกิจกรรมทางศาสนาทั้งภายในบ้านและชุมชน

ตารางที่ 2.4 หลักทฤษฎีของทฤษฎีต่างๆ และแนวคิดที่จะพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา

ทฤษฎีจิตวิทยา	หลักการ	แนวคิดในการพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา
1) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis Theory) Sigmund Freud	มนุษย์เป็นทาสแห่งความต้องการของตน ประสบการณ์วัยเด็กมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก บุคลิกภาพ ประกอบด้วยการทำงานของ 3 ระบบ <ol style="list-style-type: none"> 1. ระบบ Id - แสดงหาความพึงพอใจ 2. ระบบ Ego - ระบบแห่งความเป็นจริงในเชิงปฏิบัติ 3. ระบบ Super Ego - ระบบมโนธรรม *มโนธรรมคือ สิ่งที่เกิดจากการอบรมสั่งสอน	บุคลิกภาพที่กำกับดูแลของเด็ก เช่น พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ จะต้องปลูกฝังมโนธรรมให้แก่เด็กตั้งแต่วัยเยาว์ เพื่อจะได้เติบโตเป็นบุคคลที่มีจริยธรรม และมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์ต่อสังคม
) ทฤษฎีพรอดด์ยุคใหม่ (Neo Freudian Theory) Erikson	เด็ก คือบุคคลที่มีความเฉลียวฉลาด มีความเต็มใจ แต่มีศักยภาพที่จะแสดงออกในความดี หรือเลว ขึ้นกับสังคมที่แวดล้อม เช่น ครอบครัว วัฒนธรรมประเพณี เด็กพัฒนาจากความไม่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ไปสู่การมีเอกลักษณ์ของตนเอง	ผู้กำกับดูแลเด็กและสิ่งแวดล้อม ควรสร้างเอกลักษณ์ที่ดีงามให้แก่เด็ก
3) ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theory) Carl Rogers	มนุษย์มีค่า (dignity) มีศักดิ์ศรี มีความฉลาด เป็นตัวของตัวเอง มีความรู้สึกนึกคิดของตนเอง (Self Concept) เกิดจากการอบรมเลี้ยงดู และปฏิบัติวิชาที่ผู้เรียนมีต่อตนเอง ความรู้สึกนึกคิด ต่อตนเอง มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม การเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเองนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม	บุคลิกภาพที่กำกับดูแลของเด็ก เช่น พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ จะต้องปลูกฝังมโนธรรมให้แก่เด็กตั้งแต่วัยเยาว์ เพื่อจะได้เติบโตเป็นบุคคลที่มีจริยธรรม และมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ทฤษฎีจิตวิทยา	หลักการ	แนวคิดในการพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา
4) ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการเสริมแรง (Behavioral Approach by Reinforcement Technique) SKINNER, KRUMBOLTZ	พฤติกรรมมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงได้ พฤติกรรมที่ทำแล้วได้รับเสริมแรง บุคคลนั้นจะทำ พฤติกรรมนั้นซ้ำอีก	เมื่อเกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ควรให้รางวัลทันที (คำชมเชย คะแนน ดาว ฯลฯ) เด็กจะแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั่นเอง
2) ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ (Imitative Learning) Bandura	พฤติกรรมเกิดจากการเลียนแบบ	จะต้องหาตัวแบบซึ่งมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ซึ่งตัวแบบนั้นอาจจะเป็นตัวบุคคล (Life Model) เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน ดารา ซึ่งมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา หรือสื่อต่างๆ ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับการกระทำที่พึงปรารถนาในสังคมให้เด็กได้เลียนแบบ
3) ทฤษฎีการเผชิญความจริง (Reality Theory) Glasser	บุคคลจะต้องประเมินพฤติกรรมของตนเองตามความเป็นจริง สิ่งใดบกพร่องจะต้องมุ่งมั่นที่จะแก้ไข	บุคคลที่เกิดจิตใจเด็ก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ จะต้องช่วยเด็ก ประเมินตนเองตามความเป็นจริง ช่วยให้อยอมรับข้อบกพร่องของตนเอง (ติชมหรี, ก้าวร้าว, ยาเสพติด, เบี่ยงเบนทางเพศ) ช่วยสนับสนุนให้มุ่งมั่นในการทำตามโครงการเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

ทฤษฎีจิตวิทยา	หลักการ	แนวคิดในการพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา
Maslow	<p>ความต้องการของมนุษย์ตามหลักของมาสโลว์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความต้องการทางสรีระ (Basic Physiological need) เป็นความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย เช่น ปัจจัย 4 2. ความต้องการความปลอดภัย และมั่นคง (Safety and Security need) ได้แก่ ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยเป็นบีกแผ่น 3. ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ (Love and Belonging need) ยากให้คนเป็นที่รักและได้รับการยอมรับจากกลุ่ม 4. ความต้องการที่รู้สึกว่าตนเองมีค่า (Self-Esteem Need) คือ ความต้องการที่จะให้คนอื่นเห็นว่าตนมีคุณค่า มีเกียรติ และต้องการได้รับการยกย่องชมเชย 5. ความต้องการที่จะรู้จักตนเองในสภาพที่แท้จริง และพัฒนาตามศักยภาพอย่างแท้จริง รู้จักค่านิยมของตน ปรารถนาเป็นคนดีที่สุด เท่าที่สามารถทำได้ ยอมรับตนเองทั้งส่วนดี ส่วนเสีย และมีความต้องการสูงสุดที่จะต้องพยายามกระทำถึงต่างๆ ตามความเหมาะสม และเต็มความสามารถ 	<p>แนวคิดในการพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา</p> <p>ลักษณะของคนที่ตั้งใจต้องการตามปรัชญาของมาสโลว์ มีความพอคิ (Adequate Personality) มีความเข้าใจสภาพเป็นจริงเกี่ยวกับตนเอง Maslow เชื่อว่าคนเรามีความต้องการครบ 5 อย่างก็จะเกิดความพอใจและมีภาวะพอคิ</p>

จากแนวความคิดของนักจิตวิทยาตั้งกล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาการในช่วงห้าปีแรกของเด็กว่ามีผลต่อบุคลิกภาพและการพัฒนาการในวัยต่อมา โดยในช่วงปีแรกของทารกและเด็กเล็กนี้ ควรที่จะได้รับการตอบสนองตามขั้นตอนความต้องการและความพร้อมของเด็กในแต่ละช่วงอายุ อันได้แก่ การได้รับการตอบสนองขั้นพื้นฐานในด้านการกินอยู่หลับนอน การจับถ้าย รวมทั้งการได้รับความอบอุ่นเอาใจใส่จากพ่อแม่และคนใกล้ชิด อันจะนำไปสู่การมีพัฒนาการที่ดีทางอารมณ์และสังคม นอกจากนี้เด็กควรได้รับการส่งเสริมการพัฒนาการในด้านความรับผิดชอบ การพึ่งตนเอง และการส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้งส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญา และทางจริยธรรมด้วยซึ่งครบครัน จะเป็นสถาบันที่สำคัญในการเสริมสร้างให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ ตามความพร้อมในเด็ก แต่ละวัยได้อย่างมีสมรรถนะที่สมบูรณ์ โดยผู้ที่ให้การเรียนรู้และประสบการณ์แก่เด็กในวัยนี้ได้ดีที่สุด คือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก อันได้แก่ พ่อ แม่ และผู้ปกครองเด็กนั่นเอง

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

นักพัฒนาหลักสูตรให้ความหมายไว้มากมายแตกต่างกัน แต่ความหมายที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไปทั้งในและต่างประเทศแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

หลักสูตรในความหมายของกลุ่มวิชา เนื้อหาสาระ และอุปกรณ์การสอนต่างๆ ที่รวบรวมไว้ใช้สอนในโรงเรียน

หลักสูตรในความหมายของประสบการณ์ทุก ๆ อย่างที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข (Taba, 1962)

อาจสรุปได้ว่า หลักสูตรหมายถึงมวลประสบการณ์การเรียนการสอนที่องค์การใด ๆ กำหนดไว้อย่างมีเป้าหมาย เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เจริญงอกงามทางด้านสติปัญญา เจตคติ รวมทั้งทักษะด้วย

2. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) เซย์เลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง การทำให้ดีขึ้นหรือการทำสมบูรณ์ขึ้น อีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง ทำให้เกิดมีขึ้นหรือกรณีที่ต้องสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ ในกรณีที่ไม่มีหลักสูตรเดิม

กาญจนา คุณารักษ์ (กาญจนา คุณารักษ์ 2529, อ้างถึงในช่อเพชร เบ้าเงิน, 2545) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกประเภท เพื่อให้ผู้เรียน เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามความมุ่งหมาย และจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

จากแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยใช้คำว่า การพัฒนาหลักสูตร ในความหมายของการสร้าง ขึ้นมาใหม่ และพัฒนาที่มีอยู่แล้ว ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการพัฒนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรม

3. องค์ประกอบของหลักสูตร

แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร นักพัฒนาหลักสูตรทั้งหลายมีความเห็น ตรงกันว่า องค์ประกอบของหลักสูตร ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้ (Taba, 1962, Tyler 1970, Saylor & Alexander, 1974)

1. จุดมุ่งหมาย (Objective) หมายถึง ความมุ่งหวังที่จะให้เกิดผลแก่ผู้เรียนภายหลัง การใช้หลักสูตร หรือสิ่งที่กำหนดคุณลักษณะที่ถึงประสงค์จะให้เกิดแก่ผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ และเป็นพฤติกรรมที่สามารถวัดและประเมินได้ การกำหนด จุดมุ่งหมายในหลักสูตรแต่ละระดับจะแตกต่างกันตามลักษณะผู้เรียน และพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยครอบคลุมลักษณะ 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ การกำหนด จุดมุ่งหมายที่มีประโยชน์มากที่สุดคือ บ่งบอกถึงชนิดของพฤติกรรมที่พึงประสงค์จะพัฒนาขึ้นในตัว ผู้เรียน และบ่งบอกถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตที่ใช้พฤติกรรมนั้น ๆ (Saylor & Alexander, 1974)

2. เนื้อหาวิชา (Content) หมายถึง สารสำคัญของความรู้ที่นำมาเป็นเครื่องมือ พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และเกิดคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมาย เป็นสิ่ง กำหนดประสิทธิภาพการเรียนรู้ และเชื่อมโยงให้การจัดประสบการณ์นั้นบังเกิดผลตามจุดมุ่งหมาย เกณฑ์การเลือกเนื้อหา คือ 1) ข้อมูลด้านปรัชญาการศึกษา ได้แก่ เป้าหมายทางการศึกษา องค์ความรู้ และธรรมชาติของความรู้ 2) ข้อมูลด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ ได้แก่ พัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน ความสามารถและศักยภาพในตัวผู้เรียน ธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์ 3) ข้อมูลด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการและความคาดหวังของสังคม และเกณฑ์ที่ใช้ตรวจสอบคุณภาพของเนื้อหา คือ 1) มีเนื้อหาเฉพาะใดบ้างที่จะบ่งชี้ให้ผู้เรียนรู้อะไรในสิ่งนั้น 2) มีข้อเท็จจริง แนวคิด หลักการใดบ้างที่ สัมพันธ์กับหัวข้อเนื้อหา 3) เนื้อหาได้ชี้แนวทางที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนเป็นขั้นตอน แต่ต่อเนื่องอย่างสัมพันธ์กับหัวข้อเรื่องอย่างไร 4) เนื้อหาได้บ่งชี้ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิด ทักษะ และคุณลักษณะ ค่านิยมในรูปแบบใด เกณฑ์ในการจัดเนื้อหา คือ 1) จัดตามลำดับจาก เนื้อหาที่ง่ายไปสู่ปัญหาที่ยาก 2) จัดตามความจำเป็นที่ต้องเรียนก่อนเรียนหลัง 3) การจัดตามลำดับ ของกาลเวลา 4) จัดตามหัวข้อหรือเรื่อง 5) จัดลำดับจากส่วนย่อยไปสู่ส่วนรวม 6) จัดตามลำดับจาก ส่วนรวมไปสู่ส่วนย่อย (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537)

3. ประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experiences) หมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์ภายนอกที่ผู้เรียนมีปฏิริยาต่อการเรียนรู้ เกิดจากสิ่งที่คุณเรียนกระทำมีใช้กระทำ จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาเป็นจุดหมายปลายทาง (Ends) แต่ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นเป็นวิธีการ (Means) ที่จะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางนั้น หลักในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้คือ 1) เลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่ให้โอกาสผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตามจุดมุ่งหมาย 2) ควรเป็นที่พึงพอใจของผู้เรียน 3) อยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียน 4) ควรเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่สามารถนำไปสู่จุดมุ่งหมายหลาย ๆ อย่างได้ (Tyler, 1970)

4. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบว่าประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นได้ผลเป็นที่ถึงปรารถนาจริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และเป็นการเสนอข้อมูลเพื่อตัดสินใจเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือเลือกวิธีการใหม่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา พิจารณาให้ครอบคลุมทั้งมิติการประเมินความก้าวหน้าและมิติการประเมินผลลัพธ์ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2537)

ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ใช้กรอบแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรข้างต้น ในการสร้างจุดมุ่งหมายเลือกเนื้อหาวิชา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ รวมทั้งการประเมินผล

4. การพัฒนาหลักสูตร

การศึกษาและการฝึกอบรมเหมือนกันตรงที่เป็นกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และทักษะด้านต่าง ๆ โดยมีหลักสูตรเป็นแนวทางในการดำเนินการ แตกต่างกันตรงระยะเวลา งบประมาณ และกลุ่มเป้าหมาย

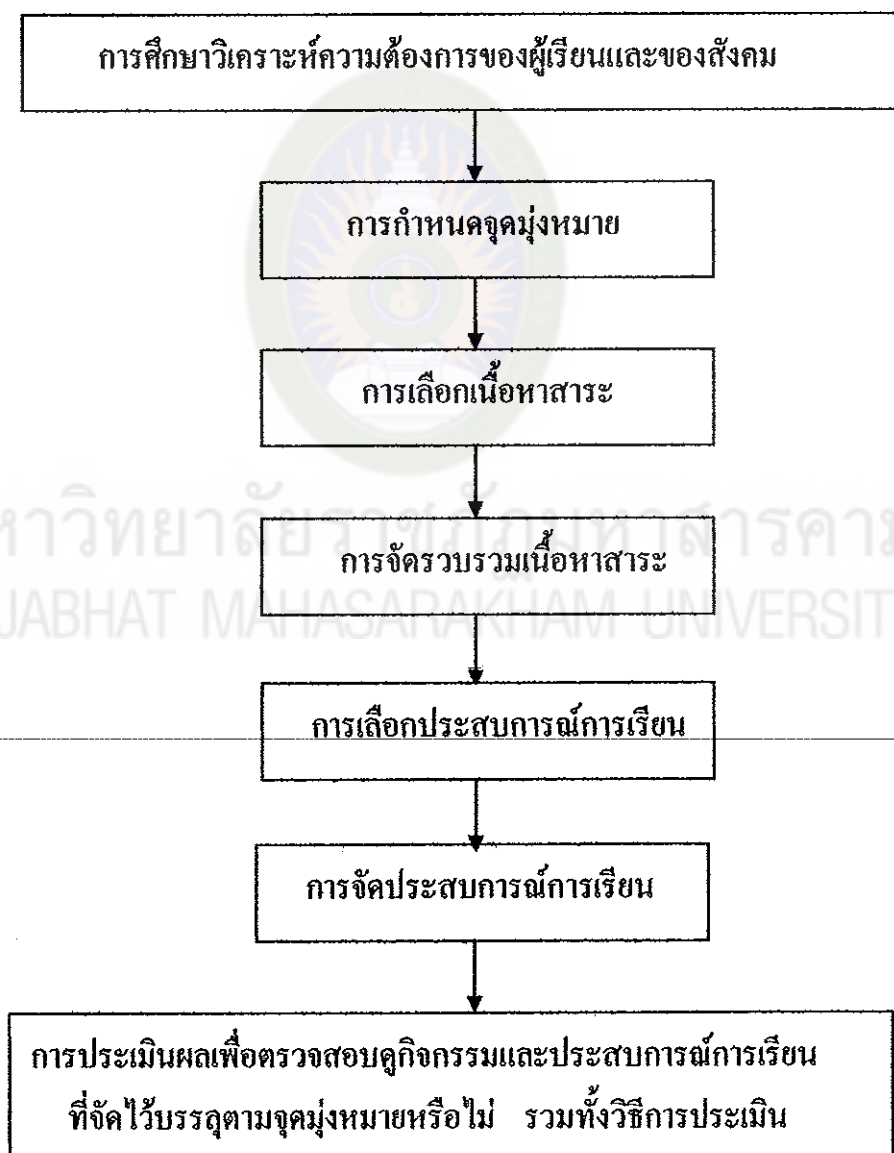
ไทเลอร์ (Oliva, 1988, citing Tyler, 1949) เสนอการพัฒนาหลักสูตร โดยวิธี

Means-ends approach ว่ามี 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยอาศัยข้อมูลจากตัวผู้เรียน ผู้เชี่ยวชาญ และกลั่นกรองคัดข้อที่ไม่สำคัญออกไปบนพื้นฐานของหลักจิตวิทยาการเรียนรู้และหลักปรัชญาการศึกษา
2. เลือกประสบการณ์การเรียนรู้ จัดหมวดหมู่ประสบการณ์การเรียนรู้ กำหนดวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้
3. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยสำรวจความสัมพันธ์ด้านเวลาและเนื้อหา
4. การประเมินผล เพื่อตรวจสอบว่าประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เพียงใด

ทาบ (Tabá , 1962) เสนอกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอน

1. การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนและสังคม
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย
3. การเลือกเนื้อหา
4. การจัดระบบเนื้อหา
5. การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
6. การจัดระบบประสบการณ์การเรียนรู้
7. การประเมินผลเพื่อตรวจสอบคู่มือกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดไว้ บรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ รวมทั้งวิธีการประเมิน

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ (Tabá, 1962)

5. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

การฝึกอบรมจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้จะต้องมีหลักสูตรเป็นคำกำหนดแนวทาง การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมต่างกับหลักสูตรทั่วไป หลักสูตรการฝึกอบรมเป็นเพียงการพัฒนาบุคคลเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการทำงานยิ่งขึ้น ส่วนหลักสูตรการเรียนการสอนจะมุ่งพัฒนาและเป็นหลักสูตรต่อเนื่องโดยใช้ระยะเวลายาวนานเป็นสำคัญ

เริงลักษณ์ โรจนพันธ์ (2529) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรในการฝึกอบรมเป็นขั้นตอนที่ 2 ที่กระทำต่อเนื่องจากการหาความจำเป็นในการฝึกอบรม และควรพิจารณาเรื่องต่อไปนี้ด้วย

1. วัตถุประสงค์ของวิชาต้องการเน้นหนักให้เกิดพฤติกรรมด้านใด
2. ผู้รับการฝึกอบรมเป็นใคร ระดับความรู้พื้นฐาน ประสบการณ์ เป็นอย่างไร
3. สิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรม เช่น สถานที่เพียงพอ หรือไม่
4. ระยะเวลาที่กำหนดให้มียากน้อยเพียงใด เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมหรือไม่
5. วิทยากร กิจกรรมบางอย่างต้องการผู้ชำนาญหรือมีทักษะซึ่งจะหาได้หรือไม่

กฤษยา ดันติผลาชีวะ (2537) กล่าวว่า การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์งานที่ต้องเรียนรู้ จะบอกถึงกรอบแนวคิดของหลักสูตรถึงเนื้อหาที่เหมาะสมกับความต้องการฝึกอบรม เริ่มจากการศึกษาสภาพการทำงาน สัมภาษณ์ สัมมนา
2. การเลือกเนื้อหาสาระวิชา มีความแตกต่างที่ลุ่มลึกมากกว่าประสบการณ์ที่เคยมีมาก่อน กระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นตามหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
3. การเลือกรูปแบบการฝึกอบรม พิจารณาจากคุณสมบัติ ปัญหา พฤติกรรมของผู้รับการฝึกอบรม ประโยชน์ที่ได้รับ นโยบายขององค์กร รวมถึงทรัพยากรบุคคลและวัสดุที่มีอยู่
4. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การดำเนินกิจกรรมแต่ละวันต้องเลือกกิจกรรมที่จูงใจ ช่วยให้เชื่อมโยงประสบการณ์เดิมเข้ากับประสบการณ์ใหม่

5. การประเมินผลการเรียนรู้ มี 3 ระยะ คือ ประเมินก่อนการฝึกอบรม ระหว่างการฝึกอบรม และหลังสำเร็จการฝึกอบรมแล้ว ว่ามีความสามารถตามจุดประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมมาก น้อยอย่างไร และควรแก้ไขหรือไม่ อย่างไร

จากรูแบบและองค์ประกอบของหลักสูตรตามแนวคิดของทายเลอร์ และทาบาส แสดงให้เห็นถึงลำดับขั้นในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร ซึ่งทั้งสองแนวคิดล้วนให้ความสำคัญต่อจุดมุ่งหมายของหลักสูตรว่าเป็นสิ่งที่ต้องกำหนดไว้ก่อนเป็นเบื้องต้น โดยทาบาสเสนอว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรควรที่จะกำหนดมาจากข้อมูล ที่ได้รับการวิเคราะห์สภาพปัญหา และความต้องการของสังคม ส่วนการคัดเลือกและการจัดลำดับเนื้อหา กิจกรรม และวิธีการประเมินผลหลักสูตรนั้น กำหนด

โดยอาศัยจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นแนวทาง และเมื่อได้โครงสร้างหลักสูตรแล้ว ทาบายังเสนอ ขั้นตอนของการตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตรด้วยว่า ในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องกันหรือไม่ และจะสามารถดำเนินการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ด้วย

รูปแบบและองค์ประกอบของการพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรมในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยยึดแนว ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรของทนายเลอว์และทนายาเป็นหลัก และเพิ่มเติมขั้นตอนให้ชัดเจนและเหมาะสมกับการใช้หลักสูตร โดยมีลำดับของการพัฒนาหลักสูตรดังนี้คือ

(1) กำหนดสภาพปัญหาและความจำเป็น โดยกำหนดให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของชาติ รวมทั้งสำรวจปัญหาความต้องการของผู้อบรม มาเป็นข้อมูลในการพิจารณา กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

(2) กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการอบรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของ ปัญหาและความจำเป็นที่ได้สำรวจมา

(3) กำหนดการอบรม โดยแบ่งแยกจุดมุ่งหมาย เป็นเรื่อง ๆ และกำหนดหน่วยการอบรมให้ ครอบคลุมจุดมุ่งหมายเรื่องนั้น ๆ เมื่อได้ดำเนินการครบทุกหน่วยการอบรมแล้วจะบรรลุจุด มุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

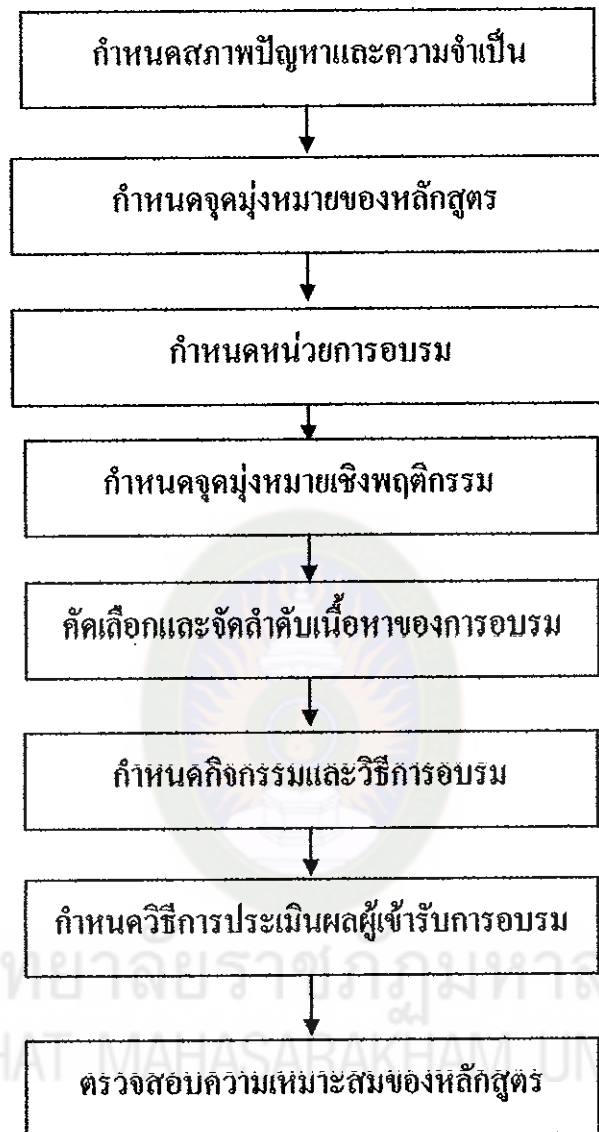
(4) กำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมของแต่ละหน่วยการอบรม โดยกำหนดให้สอดคล้อง กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

(5) คัดเลือกและจัดลำดับเนื้อหาของการอบรม ซึ่งทำการคัดเลือกเนื้อหาการอบรมโดยยึด จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมเป็นขอบเขต และดำเนินการจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาโดยพิจารณา ตามลำดับธรรมชาติของเนื้อหา และตามลำดับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมซึ่งได้ทำการสำรวจ ไว้แล้ว

(6) กำหนดกิจกรรมและวิธีการอบรม โดยพิจารณาจากเนื้อหาการอบรมประกอบการพิจารณา ถึงความพร้อมและพื้นฐานของผู้เข้าอบรม

(7) กำหนดวิธีการประเมินผู้เข้าอบรม โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม และกิจกรรมและวิธีการอบรม ตลอดจนพิจารณาถึงบรรยากาศในการอบรมและพื้นฐานของผู้เข้ารับ การอบรมด้วย

(8) ตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตร ดำเนินการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ และผู้ใช้ หลักสูตร ซึ่งการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญจะดำเนินการตรวจสอบก่อนการใช้หลักสูตร ส่วนการ ตรวจสอบโดยผู้ให้หลักสูตร จะทำการตรวจสอบหลังการนำหลักสูตรไปทดลองใช้แล้ว ดังภาพ

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

การฝึกอบรมและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

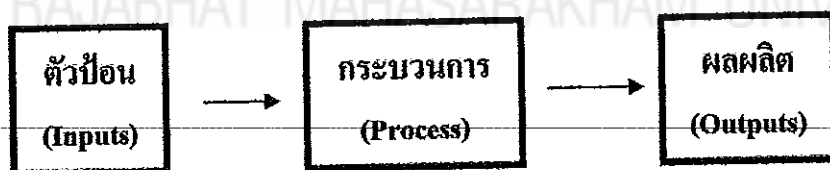
1. ความหมายและกระบวนการฝึกอบรม

น้อย สิริโชค (2524) ให้ความหมายของการฝึกอบรมว่า หมายถึง ขบวนการที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มความรู้ และทักษะให้แก่ผู้รับการฝึกอบรม โดยจัดเป็นช่วงๆ หรือเป็นระยะเวลาตามความเหมาะสม อาจใช้เวลา 3 วัน หรือ 1 สัปดาห์ หรือมากกว่า จัดเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่ม ผู้จัดอาจเป็นหน่วยราชการ เอกชน หรือบริษัทห้างร้านก็ได้

บุญเลิศ ไพรินทร์ (2538); สมหวัง คุรุรัตน์ (2539); และวิจิตร อาวะกุล (2540) ให้ความหมายของการฝึกอบรมสอดคล้องกันว่า หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างมีระบบ เพื่อให้บุคคลเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และเจตคติที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งจากการได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในรูปกิจกรรม โดยมุ่งให้สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การเพิ่มผลผลิตและผลสำเร็จต่อเป้าหมายขององค์กร รวมทั้งทำที่ที่แสดงถึงความพอใจในการทำงานด้วย

อาจสรุปได้ว่าการฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการในการพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานที่จัดขึ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยผ่านการเรียนรู้อย่างเป็นระบบโดยสร้างหรือพัฒนาความรู้ (Knowledge) และเจตคติ (Attitude) ทักษะ (Skill) หรือความสามารถ (Ability) ของผู้รับการฝึกอบรมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เฮรอน (Heron, 2528) กล่าวไว้ว่า การฝึกอบรมถือเป็นระบบๆ หนึ่งที่ประกอบด้วย ตัวป้อน (Inputs) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Outputs) ดังภาพ

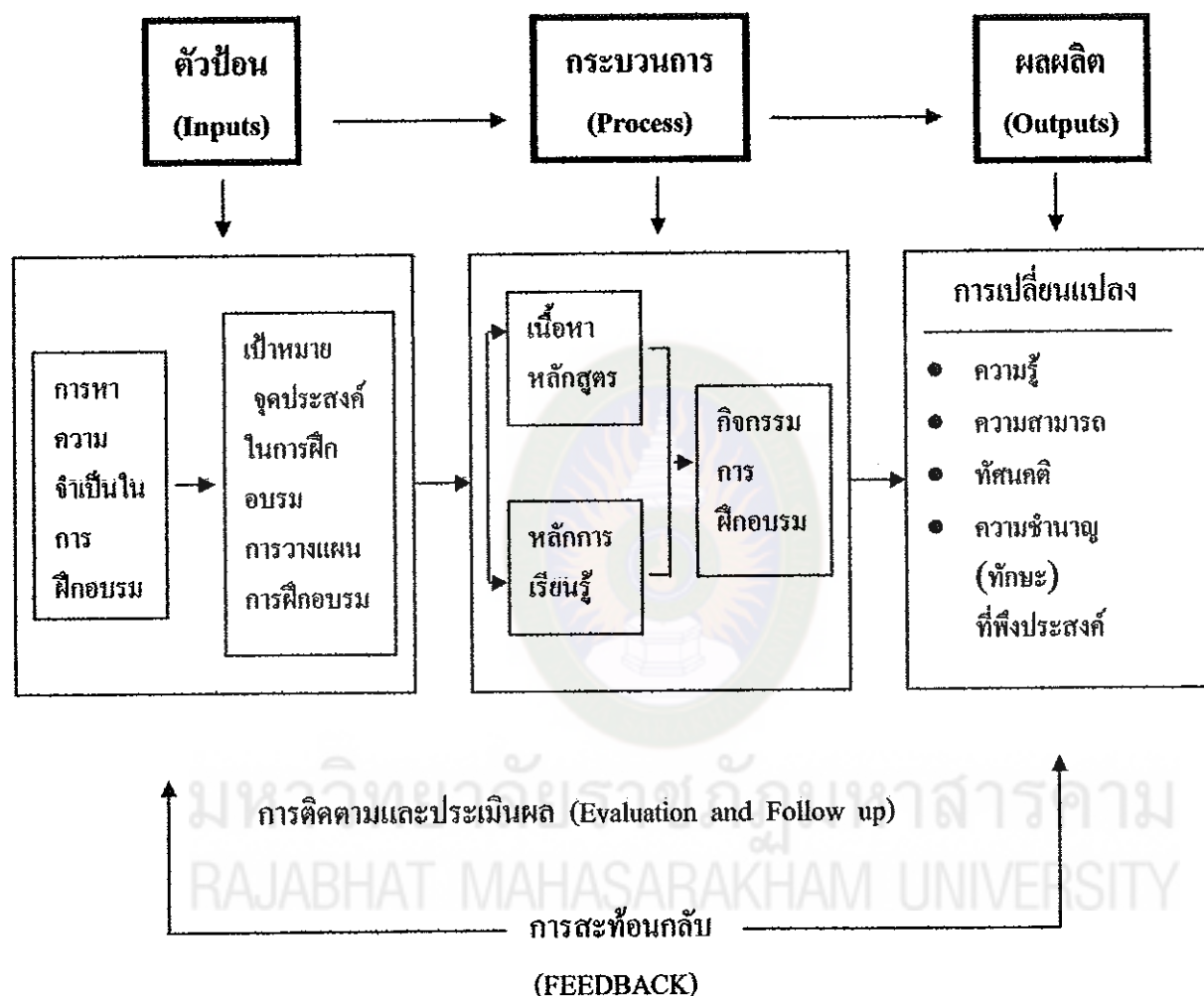
ตัวป้อน (Inputs) หมายถึง สิ่งที่ไม่ใช่ทรัพยากรมนุษย์ แยกออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) หมายถึง คน คือผู้เข้ารับการฝึกอบรม
2. สิ่งที่ไม่ใช่ทรัพยากรมนุษย์ (Non - Human Resources) หมายถึง วัสดุอุปกรณ์

เครื่องมือที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม เช่น เครื่องฉายข้ามศีรษะ โต๊ะ เก้าอี้ ห้องฝึกอบรม

กระบวนการ (Process) หมายถึง วิธีการฝึกอบรม เช่น การบรรยาย การประชุมกลุ่ม การสัมมนา การเยี่ยมชมสถานประกอบการ แบบฝึกหัดการทดลองลงมือปฏิบัติ

ผลผลิต (Outputs) หมายถึง ผลที่ได้รับจากการฝึกอบรม ผู้รับการฝึกอบรมอาจเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ ทักษะ และทักษะ

ภาพที่ 3 : ระบบการฝึกอบรม (โกวิท พวงงาม, 2534)

จากภาพที่ 3 ระบบการฝึกอบรมประกอบด้วย ตัวป้อน ได้แก่ ความจำเป็นในการฝึกอบรม เป้าหมาย จุดประสงค์ และการวางแผนในการฝึกอบรม กระบวนการ ได้แก่ เนื้อหาหลักสูตร หลักการเรียนรู้ และกิจกรรมการฝึกอบรม ผลผลิต ได้แก่ ผู้รับการฝึกอบรมอาจเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและทักษะ และมีการติดตามประเมินผลทั้งระบบ

โกวิทช์ พวงงาม (2534) กล่าวว่า กระบวนการฝึกอบรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การฝึกอบรมประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

ภาพที่ 4 : กระบวนการฝึกอบรม (โกวิทช์ พวงงาม, 2534)

จากภาพที่ 4 กระบวนการฝึกอบรมที่จะส่งผลให้การฝึกอบรมสำเร็จประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ คือ การประเมินความจำเป็นในการฝึกอบรม การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การวางแผน การฝึกอบรม การดำเนินการฝึกอบรม และการประเมินผล และติดตามผลการฝึกอบรม

2. ชุดฝึกอบรม

ชุดฝึกอบรมเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมอย่างหนึ่ง มี 2 ประเภท คือ ชุดฝึกอบรมที่ศึกษาด้วยตัวเอง (Self Learning Module) และชุดฝึกอบรมที่ต้องสอนและทำกิจกรรม (Teaching Module)

ชุดฝึกอบรมโดยทั่วไปประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. จุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม ในจุดมุ่งหมายจะระบุว่า เมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมผ่านการฝึกอบรมแล้วควรมีพฤติกรรมเช่นใด พฤติกรรมดังกล่าวเป็นผลจากการเรียนรู้ ดังนั้น ควรระบุในลักษณะของจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เช่น วัดได้ สังเกตได้

2. เนื้อหาของการฝึกอบรม เป็นเรื่องราวหรือกิจกรรมที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องกระทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้

3. วิธีการฝึกอบรม หมายถึง วิธีการที่ใช้เพื่อให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ มีหลายวิธี เช่น การศึกษาด้วยตนเอง การบรรยาย หรือใช้ทั้งสองวิธี

4. สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม หมายถึง สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ใช้ในการฝึกอบรม เช่น วัสดุทัศน สไลด์ แผ่นภาพโปสเตอร์ คู่มือ แบบฝึกหัด เอกสารที่เกี่ยวข้อง

5. การประเมินผลการฝึกอบรม หมายถึง การวัดผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือเกณฑ์ที่ตั้งไว้หรือไม่ วัดได้หลายวิธี เช่น การสังเกต สัมภาษณ์ การทดสอบ

3. การพัฒนาชุดฝึกอบรม

ชุดฝึกอบรมประกอบด้วยองค์ประกอบ เช่น วัตถุประสงค์ หมวดวิชาที่จะทำฝึกอบรม เนื้อหาวิธีการฝึกอบรม สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรมและการประเมินผล กำหนดการฝึกอบรม (เรียงลักษณ์ วิจารณ์พันธ์, 2529) มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมไว้ ดังนี้คือ

พารีกและ โร (Pareek & Roa, 1981; อ้างถึงใน ร่อเพชร เบ้าเงิน 2545) ได้พัฒนาชุดฝึกอบรมโดยดำเนินการตามขั้นตอน ซึ่งมีอยู่ 7 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. ระบุปัญหาในเรื่องระดับความสามารถของคนหรือองค์การ วิเคราะห์ แล้วเห็นว่ามี ความจำเป็นต้องแก้ไข และสามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการฝึกอบรม

2. กำหนดกลวิธีในการฝึกอบรม เมื่อพิจารณาว่าการแก้ปัญหาต้องใช้วิธีการฝึกอบรม ผู้พัฒนาชุดฝึกอบรมจะต้องกำหนดยุทธวิธีในการฝึกอบรมว่าควรจะใช้อยู่ในรูปแบบและเทคนิควิธีใดบ้างในการฝึกอบรม

3. ระบุความจำเป็นในการฝึกอบรม นับว่ามีความสำคัญในการพัฒนาชุดฝึกอบรม จะทำให้ชุดฝึกอบรมนั้นมีวัตถุประสงค์ตรงกับปัญหาและความจำเป็นในการฝึกอบรม

4. พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม เป็นขั้นตอนที่จะต้องจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ปัญหาและความจำเป็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม แบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน สำคัญๆ ดังนี้ คือ

4.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ดังกล่าวจะต้องเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เพราะจะช่วยให้สามารถกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม โดยจะต้องคำนึงถึงความจำเป็นในการฝึกอบรมเป็นพื้นฐาน

4.2 การคัดเลือกเนื้อหา จะต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย เป็นสิ่งใหม่และเป็นที่น่าสนใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยพิจารณาจากวัย และระดับความรู้เดิมด้วย

4.3 การเลือกกิจกรรมการเรียนหรือประสบการณ์การเรียน นอกจากจะต้องเป็นการส่งเสริมให้บรรลุวัตถุประสงค์แล้ว ประสบการณ์ที่จัดให้จะต้องน่าสนใจและเป็นการส่งเสริมกันระหว่างประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ได้หลายทาง ผู้เข้าฝึกอบรมส่วนใหญ่สามารถลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

4.4 เลือกสื่อในการฝึกอบรม การที่บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ค่านั้นจำเป็นต้องมีการสื่อความหมายที่ดี เพื่อลดช่องว่างระหว่างผู้ให้การอบรมกับผู้รับการฝึกอบรม สื่อจึงนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการถ่ายทอดสิ่งต่างๆ จากผู้พูดไปยังผู้ฟัง สื่อที่กล่าวถึงนี้หมายถึง วัสดุ เครื่องมือ และหรือวิธีการ ช่วยให้ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความสนใจและกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการฝึกอบรม

5. ดำเนินการฝึกอบรม เป็นขั้นที่นำชุดฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้เพื่อตรวจสอบเกี่ยวกับเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนการประเมินผลที่ใช้ระหว่างฝึกอบรมและหลังฝึกอบรมว่าสามารถทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ต้องคำนึงถึงกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการฝึกอบรมว่า เป็นไปตามขอบเขตที่กำหนดไว้หรือไม่

6. ประเมินผลการฝึกอบรม เป็นการประเมินจุดมุ่งหมายในด้านความรู้ และด้านการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรม ภายหลังจากการฝึกอบรม อาจจะใช้วิธีสัมภาษณ์ สังเกต หรือทดสอบร่วมกันก็ได้

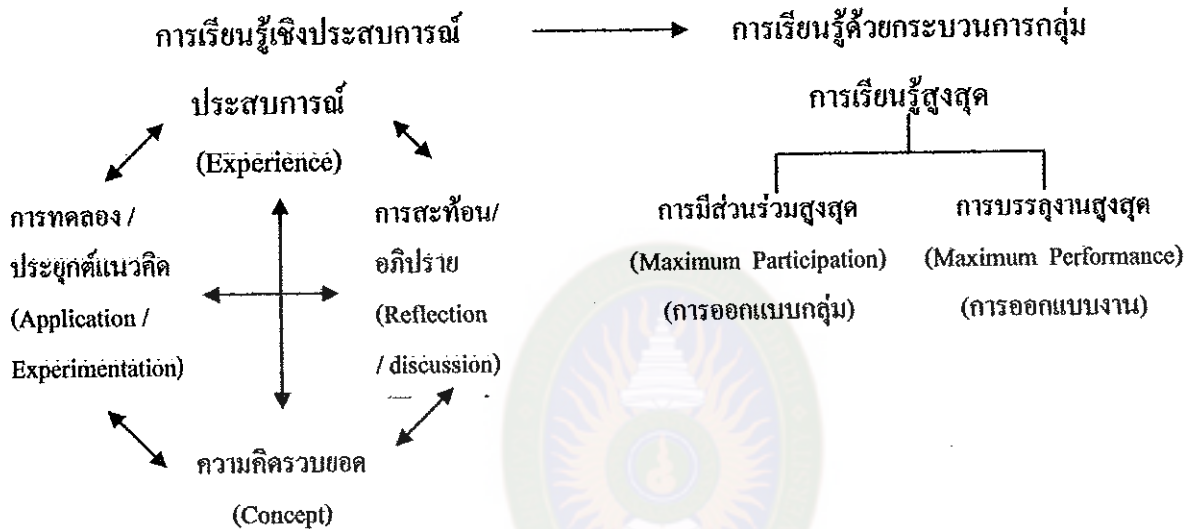
4. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning)

ดี เจ นิโคล (D.J. Nicol) (กรมสุขภาพจิต, 2543) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (PL) เป็นรูปแบบการพัฒนามนุษย์ที่มีประสิทธิภาพที่สุดทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะ โดยสังเคราะห์งานวิจัยเรื่องรูปแบบการเรียนรู้พบว่า โครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผสมผสานกับกระบวนการกลุ่มเนื่องจากผู้ที่มีประสบการณ์จะสามารถใช้ประสบการณ์ของตนเองที่เกิดประโยชน์สูงสุด นำไปสู่ การปฏิบัติได้ดี โดยผ่านกระบวนการกลุ่มซึ่งมีหลักการว่า คนมีสติปัญญาแตกต่างกันและต้องพึ่งพาผู้อื่น การทำงานเป็นกลุ่มจะทำให้ช่วยกันทำในสิ่งที่ยากหรือไม่เคยทำมาก่อนให้สำเร็จได้ด้วยความมั่นใจ โดยเฉพาะการฝึกอบรมที่จำกัดด้วยเวลา

หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยหลักการเรียนรู้พื้นฐาน คือ

1. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)
2. กระบวนการกลุ่ม (Group Process)

5. หลักการสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (PL)

ภาพที่ 5 : หลักการเรียนรู้พื้นฐานของการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม (กรมสุขภาพจิต, 2543)

1. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้รับการฝึกอบรมทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ มี 4 องค์ประกอบ ผู้รับการฝึกอบรมควรมีทักษะการเรียนรู้ให้ครบทุกองค์ประกอบ เนื่องจากเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จะเริ่มจากจุดใดก่อนก็ได้ ส่วนใหญ่เริ่มจากประสบการณ์ หรือความคิดรวบยอด เพื่อนำไปสู่การอภิปรายและการประยุกต์ใช้ ระยะเวลาแต่ละองค์ประกอบไม่จำเป็นต้องเท่ากัน

ประสบการณ์ เนื้อหาที่จะนำไปสู่ทักษะต่างๆ เป็นเรื่อง que ผู้รับการฝึกอบรมมีประสบการณ์มาก่อนแล้ว วิทยากรจะกระตุ้นให้ดึงประสบการณ์ออกมาแบ่งปันแก่เพื่อน อาจเหมือนหรือต่างกันก็ได้ ข้อดี คือ ได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ได้ฟังเรื่องของคนอื่น สัมพันธภาพในกลุ่มเป็นไปได้ด้วยดี อาจใช้ใบงานให้นำเสนอประสบการณ์ หากไม่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ อาจยกกรณีตัวอย่าง หรือสถานการณ์ก็ได้

การสะท้อนและอภิปราย วิทยากรจะกำหนดประเด็นให้ผู้รับการฝึกอบรมแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกแลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม ข้อดี คือ ได้รู้ถึงความคิด ความรู้สึกของผู้อื่นที่ต่างไปจากตนเอง ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย เรียนรู้การทำงานเป็นทีม การควบคุมตนเองและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

ความคิดรวบยอด เป็นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัยจากการบรรยาย การมอบหมายให้อ่าน เอกสาร หรือการสะท้อนความคิดเห็นและอภิปรายโดยการนำเสนอของแต่ละกลุ่มย่อย

การทดลอง / การประยุกต์แนวคิด ผู้รับการฝึกอบรมได้ทดลองใช้ความคิดรวบยอด ด้วย รูปแบบต่างๆ เช่น การสนทนา การสร้างคำขวัญ ทำแผนภูมิ เล่นบทบาทสมมุติ เป็นการแสดงถึง ผลสำเร็จของการเรียนรู้ในองค์ประกอบที่ 1 ถึง 3 อาจประเมินผลการฝึกอบรมได้ เช่น วัตถุประสงค์ที่สามารถวางแผนประเมินผลโครงการได้ ต้องเตรียมใบงานให้ได้ทดลองทำแผนการ ประเมินโครงการ

2. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม ช่วยให้ผู้รับการฝึกอบรมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ได้มาก ดึงตัวในการเรียนรู้และสนใจอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมสูงสุดของผู้เรียน ขึ้นอยู่กับการออกแบบกลุ่ม กลุ่มเล็กที่สุดคือ 2 คน จนกระทั่งกลุ่มใหญ่ วิทยากรต้องออกแบบกลุ่มให้หลากหลาย เหมาะกับผู้รับการฝึกอบรมและ กิจกรรม

การบรรลุงานสูงสุด ต้องจัดทำเป็นใบงานหรือใบชี้แจง กำหนดให้กลุ่มผู้รับการอบรมทำ กิจกรรมให้บรรลุตามจุดประสงค์การเรียนรู้ตามแผนการสอน

6. กระบวนการกลุ่ม

อดิญาณ์ ศรีเกษตริณ (2543) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ใช้ได้ผลดีมาแล้วในหลายสถานการณ์ ได้แก่ กระบวนการกลุ่ม (Group Process) ซึ่งสอดคล้องกับนักการศึกษาหลายท่าน ที่กล่าวว่า กระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้พื้นฐานที่ผู้รับการฝึกอบรมได้มีส่วนร่วมสูงสุดและทำให้บรรลุ จุดมุ่งหมายสูงสุดด้วย

ชูสท์ (Schutz, 1971; อ้างถึงใน สุภัทญา พิระวรรณกุล, 2541) กล่าวว่า กระบวนการ กลุ่ม บางครั้งเรียกว่ากิจกรรมกลุ่ม กลุ่มสัมพันธ์ พลวัตของกลุ่ม หรือสัมพันธ์ของกลุ่ม (Group Process / Group Dynamics / Group Activity / Group Dynamics) เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่ม คน มุ่งศึกษาหาความรู้ที่จะนำไปใช้ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรม ช่วยเสริมสร้าง ความสัมพันธ์และปรับปรุงการทำงานกลุ่ม มี 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมที่ให้สมาชิกกลุ่มสื่อสารกัน ด้วยรูปแบบอื่นๆ นอกเหนือจากการพูดหรือเขียน เช่น การใช้ภาษาท่าทาง การจัดกิจกรรมทำได้ หลายกิจกรรม เช่น เกม บทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง การระดมความคิด กลุ่มย่อย ละคร สอดคล้องกับคมเพชร ฉัตรสุกกุล (2530) ที่กล่าวว่ากระบวนการกลุ่มเป็นการนำ ประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพื่อให้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น ทำงานร่วมกันได้ดีขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการในแต่ละคนและของกลุ่มประโยชน์ของกระบวนการกลุ่ม คือส่งเสริมให้

สมาชิกได้สำรวจ รู้จัก เข้าใจตนเอง ควบคุมตนเองตระหนักถึงศักยภาพและคุณค่าในตนเอง รับผิดชอบ ต่อหน้าที่ และช่วยฝึกทักษะ ที่จำเป็น เช่น ทักษะทางสังคม ได้รับความต้องการของผู้อื่น เป็นผู้ให้และผู้รับ ยอมรับความสามารถของผู้อื่น ช่วยให้อยู่ร่วมกันและทำงานกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้การฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งดำเนินการโดยกระบวนการ กลุ่ม เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากการกระทำหรือจากประสบการณ์ตามแนวคิดของ เทเลอร์ (Taylor, 1982; อ้างถึงใน นุชจรีย์ รัตนประภาศิริ, 2539) กล่าวว่า กลุ่มควรมีสมาชิกไม่น้อยกว่า 3 คน ไม่ควรเกิน 20 คน สอดคล้องกับสุนทร โคตรบรรเทา (2535) ที่กล่าวว่าขนาดของกลุ่มย่อยควรมี 5–8 คน เพราะทุกคนจะมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้ทั่วถึงกิจกรรมจะมุ่งเน้นการเรียนรู้จากการกระทำ ทำให้เกิดผลทางจิตใจ เช่น การสร้างความรู้สึก ความสะท้อนใจ โดยใช้วิธีวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้รับการฝึกอบรม ให้การติชม ให้ผู้รับการฝึกอบรมมีการคิดพิจารณา ไตร่ตรอง และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

การออกแบบกลุ่มพื้นฐานเพื่อการมีส่วนร่วมสูงสุด กรมสุขภาพจิตได้ออกแบบไว้

ดังตาราง 2.5

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตาราง 2.5 การออกแบบกลุ่มแบบพื้นฐานเพื่อการมีส่วนร่วมสูงสุด

ประเภทกลุ่ม	ลักษณะกิจกรรมกลุ่ม	ข้อบ่งชี้	ข้อจำกัด
- กลุ่ม 2 คน (Pair Group)	- จับคู่กันทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	- ทุกคนมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น นำเสนอประสบการณ์ หรือฝึกปฏิบัติ ใช้เวลาไม่มาก	- ขาดความหลากหลาย ความคิดและประสบการณ์
- กลุ่ม 3 คน (Triad Group)	- แต่ละคนมีบทบาทที่ชัดเจน อาจหมุนเวียนบทบาทกันได้	- ทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามบทบาท และสามารถเรียนรู้ได้ครบทุกบทบาท	- ขาดความหลากหลาย และความกระฉับกระชวยไปบ้างอาจใช้เวลา
- กลุ่มย่อย ระดมสมอง (Buzz Group)	- รวม 3-4 คน ใช้วิธีง่ายๆ นั่งใกล้กันก็หันหน้าเข้าหากันได้	- ทุกคนในแต่ละกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันในเวลาสั้นๆ ไม่ต้องการข้อสรุป หรือข้อสรุปไม่ลึกซึ้ง	- ขาดความลึกซึ้ง เพราะไม่มีการอภิปรายกันมากหรือลึกซึ้ง
- กลุ่มเล็ก (Small Group)	- จัดกลุ่ม 5-6 คน ทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายจนลุล่วง	- แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและอภิปรายอย่างลึกซึ้งจนได้ข้อสรุป	- ใช้เวลามาก ถ้าไม่มีการกำหนดบทบาท บางคนมีส่วนร่วมน้อย

ที่มา (กรมสุขภาพจิต, 2543)

จากตาราง 2.5 จะเห็นว่า การจัดกลุ่มการฝึกอบรมมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับลักษณะของการจัดกิจกรรมและข้อบ่งชี้ และผู้วิจัยได้ออกแบบการจัดกลุ่มมีทั้งกลุ่ม 2 คน 3 คน กลุ่มย่อย และกลุ่มเล็ก โดยคำนึงถึงลักษณะของกิจกรรม และการให้โอกาส ผู้ฝึกอบรมได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างทั่วถึง

7. เทคนิคการฝึกอบรม

เทคนิคการฝึกอบรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนความสำเร็จในการฝึกอบรม การเลือกใช้เทคนิคการฝึกอบรม ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย ลักษณะและจำนวนของผู้ฝึกอบรม สถานที่ ระยะเวลา การฝึกอบรม ความเชี่ยวชาญของวิทยากร มีความน่าสนใจ ส่งเสริมกันระหว่างประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ ส่งเสริมการเรียนรู้ได้หลายทาง ผู้รับการฝึกอบรมสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง พารีก และโร (Pareek & Roa, 1981 อ้างถึงใน ช่อเพชร เบ้าเงิน 2545)

บุญเลิศ ไพรินทร์ (2538) และ ชูชัย สมิทธิไกร (2540) แบ่งประเภทเทคนิคการฝึกอบรมโดยยึดวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกันดังนี้ ประการแรก เทคนิคที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงความรู้ ได้แก่ การบรรยายการอภิปรายเป็นคณะ การประชุมอภิปราย ทัศนศึกษา โครงการศึกษา การระดมสมอง ประการที่สอง เทคนิคที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทักษะ หรือความสามารถ ได้แก่ การสาธิต การฝึกปฏิบัติ กรณีศึกษา การสร้างสถานการณ์จำลอง การแสดงบทบาทสมมติ และประการสุดท้ายคือ เทคนิคที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ได้แก่ การฝึกอบรมเพื่อรู้เขารู้เรา การแสดงบทบาทสมมติ กรณีศึกษา การอภิปรายกลุ่ม การแสดงบทบาทพฤติกรรม การฝึกปฏิบัติ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เทคนิควิธีการฝึกอบรมต่าง ๆ นั้น มีความเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน จึงต้องพิจารณาเลือกนำไปใช้ให้เหมาะสม ผู้วิจัยได้รวบรวมรายละเอียดเทคนิควิธี เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะ ขั้นตอนการใช้และการพิจารณานำไปใช้ให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม ข้อดีและข้อจำกัด ดังนี้

1. การบรรยาย (Lecture) ใช้ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง และแนวทางการปฏิบัติต่างๆ พิจารณาจากความรู้ในเนื้อหา และความสามารถในการถ่ายทอดของวิทยากรเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ข้อดีคือ สามารถถ่ายทอดสาระต่างๆ ให้แก่ผู้รับการฝึกอบรมจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว ประหยัดเวลาและทรัพยากร เป็นเทคนิคพื้นฐานของเทคนิคอื่นๆ หากมีการซักถามด้วย จะเหมาะกับการฝึกอบรมที่ต้องการให้เกิดทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการแก้ปัญหา การยอมรับของผู้ที่มีส่วนร่วม ข้อจำกัดคือ เป็นการสื่อสารทางเดียว และไม่อาจใช้ได้กับทุกเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องที่ต้องสรุปนำไปปฏิบัติ

2. การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เป็นเทคนิคที่ต้องการให้ผู้รับการฝึกอบรมได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ขั้นตอนคือแบ่งผู้รับการอบรมเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 4-6 คน และให้สมาชิกในกลุ่มเลือกประธาน ประธานเลือกเลขานุการ ประธานชี้แจงประเด็นที่ได้รับมอบหมายให้กลุ่มทราบ สมาชิกกลุ่มร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือประสบการณ์ซึ่งกันและกันและหาข้อสรุปหรือข้อเสนอแนะ เลขานุการจดบันทึก ตัวแทนกลุ่มเสนอผลการอภิปรายกลุ่มต่อที่ประชุมใหญ่ ข้อดีคือ ได้แสดงความคิดเห็นของตนอย่างอิสระเต็มที่ รวบรวมความคิดและประสบการณ์จากบุคคลหลายฝ่าย

ข้อสรุปที่ได้เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง และเกิดความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ข้อจำกัดไม่เหมาะกับคนกลุ่มใหญ่ ประธานกลุ่มย่อยต้องสามารถควบคุมการอภิปรายให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายได้

3. การระดมสมอง (Brain Storming) เป็นการประชุมกลุ่มที่เปิดโอกาสและกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยไม่มีข้อจำกัด ไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือตัดสินคุณค่าใดๆ เพื่อให้ได้ความคิดที่หลากหลายและมีปริมาณมากที่สุด จนกว่าสมาชิกจะเสนอความคิดหมดแล้วจึงวิเคราะห์เป็นข้อสรุป เป็นกลุ่มใหญ่ หรือเป็นกลุ่มย่อยก็ได้ ขึ้นตอนคือ วิทยากร นำหัวข้อเสนอในลักษณะคำถาม ให้สมาชิกเสนอความคิดตามลำดับที่นั่ง จดบันทึกทุกความคิดกลุ่มใหญ่จะพิจารณาประเมินค่าทุกความคิดแล้วหลอมรวมปรับความคิดเหล่านั้นให้รัดกุม เพิ่มเติมให้สมบูรณ์ ข้อที่ไม่เหมาะสมอาจตัดทิ้งไป ข้อดีคือ ส่งเสริมให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ฝึกให้รู้จักรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และส่งเสริมให้ได้แนวทางปัญหาจากหลายแนวคิดที่อาจคิดออกนอกกรอบเดิมของคนทำให้ได้รูปแบบการแก้ปัญหาหลายแนวทาง ข้อจำกัด คือ ขนาดของกลุ่มถ้าใหญ่เกินไป จะขาดความเข้มข้นทำให้ความสนใจของสมาชิกลดลง และหากสมาชิกขาดความรู้พื้นฐานเรื่องหรือปัญหาที่เสนอมาอาจทำให้ความคิดที่ได้ไม่ตรงจุด

4. กรณีศึกษา (Case Study) กำหนดหรือบรรยายสถานการณ์ในรูปแบบของงานเขียน เทปบันทึกเสียง หรือวีดิทัศน์ ให้ใช้หลักวิชาการและประสบการณ์จากการปฏิบัติงานมาวิเคราะห์ แล้วอภิปรายภายใต้การแนะนำของวิทยากร ขึ้นตอนคือ วิทยากรเสนอภาพของเนื้อหาว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การทำงานจริงอย่างไร ควรมีรายละเอียดมากพอที่ทำให้เห็นจุดสำคัญของปัญหาเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจแก้ปัญหาได้ ข้อดี คือ ผู้รับการฝึกอบรมมีโอกาสฝึกฝนวิเคราะห์ปัญหา และตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ปัญหาซึ่งใกล้เคียงกับความเป็นจริง ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ได้แนวทางแก้ปัญหาหลายแนวทาง ช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ในการปฏิบัติงานมากขึ้น

5. การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) นำกรณีตัวอย่างมาเสนอในรูปแบบการแสดงบทบาท เพื่อให้ได้เห็นภาพชัดเจน ได้สัมผัสกับประสบการณ์และความรู้สึกที่แท้จริงเกี่ยวกับเรื่องนั้น ขึ้นตอนคือ ให้ผู้รับการฝึกอบรมแสดงบทบาทตามสถานการณ์ที่วิทยากรกำหนดไว้ล่วงหน้า หรือให้สร้างบทบาทขึ้นเอง อภิปรายและการวิเคราะห์เพื่อพิจารณาว่ามีสิ่งใดเกิดขึ้นบ้าง เพราะอะไร โดยสนับสนุนให้ได้ฝึกทักษะต่างๆ และมีความเชื่อมั่นในการจัดการกับสถานการณ์จริงและให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้แสดงบทบาทนั้น

6. การฝึกปฏิบัติ (Exercise) เป็นการนำแนวคิดหรือทฤษฎีที่ได้เรียนรู้มาทดลองปฏิบัติในตอนท้ายของการฝึกอบรม ภายใต้การดูแลของวิทยากร ซึ่งจะเตรียมกิจกรรมที่จะฝึกปฏิบัติไว้ล่วงหน้า หลังจากฝึกอบรมทางทฤษฎีมาแล้ว อาจมีการสาธิตให้ดูก่อน และให้ผู้รับการฝึกอบรมทดลอง

ทำตาม ข้อดี คือ ผู้รับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติจริง ก่อนที่จะนำทักษะไปใช้และทุกคนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และเป็นเทคนิคที่จูงใจให้ทุกคนอยากเรียนรู้

7. การให้ข้อมูลสนเทศ (Information Service) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร ตำรา บทความต่างๆ ซึ่งช่วยให้บุคคลเกิดความคิด ความรู้ และช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ข้อสนเทศประเภท ส่วนตัวและสังคมจะทำให้เกิดความเข้าใจตนเองดีขึ้น และปรับปรุงความสัมพันธ์กับผู้อื่น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้เทคนิคในการอบรมผู้ปกครองโดยใช้การบรรยาย การอภิปรายกลุ่ม การระดมสมอง กรณีศึกษา และการฝึกปฏิบัติ

แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

1. ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ ได้มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้อบรมความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ดังนี้ (Liveright , 1968 , Knowles , 1962 Houle , 1972 อ้างถึงใน นิภา ทองไทย , 2526)

1.1 การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง การศึกษาที่จัดให้ประชากรวัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน โดยกำหนดการให้การศึกษาที่มีกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นขั้นตอน เพื่อสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความซาบซึ้ง และทัศนคติ และเพื่อให้เข้าใจและสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองและของชุมชนได้

1.2 การศึกษาผู้ใหญ่ เป็นกระบวนการที่ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ต่อจากการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน และเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นไว้สำหรับผู้ใหญ่ เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายเฉพาะอย่างตามที่ต้องการ

1.3 การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กระบวนการซึ่งผู้ใหญ่พยายามที่จะปรับปรุงตนเอง และสังคม โดยการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ และความสามารถ เพื่อปฏิบัติในอันที่จะแก้ไขปัญหาชีวิต และเป็นกระบวนการซึ่งบุคคล กลุ่มคน หรือสถาบันต่าง ๆ จัดขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่ได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

2. จิตวิทยาและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

นักการศึกษาผู้ใหญ่เสนอแนวความคิดว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากการเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้นในการเรียนการสอนหรือให้การอบรมผู้ใหญ่ ผู้สอนหรือผู้อบรมควรคำนึงไว้เสมอว่า ผู้ใหญ่สามารถที่จะเรียนรู้ได้ แต่การเรียนรู้นั้นจะต้องแตกต่างไปจากเด็ก

โนลส์ (Knowles , อ้างถึงใน สุนทร โคตรบรรเทา 2523) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่น ๆ ที่ผู้ใหญ่แตกต่างจากเด็กไว้ 4 ประการ คือ

2.1 การเข้าใจตนเอง

ในขณะที่บุคคลเป็นเด็ก เด็กต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นในทุกด้าน และในการดำเนินชีวิตของเด็กนั้น มีคนอื่น ๆ เป็นผู้ดูแลคอยจัดให้อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน โรงเรียน หรือชุมชน โลกของเด็กจึงมีหน้าที่ในการเรียนหนังสืออย่างเดียว แต่เมื่อเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่รับรู้ว่าคนไม่ใช่เด็กนักเรียนอีกต่อไป ผู้ใหญ่จะต้องมีฐานะใหม่ในสายตาของตนเองและผู้อื่นว่า เป็นผู้รู้จักเหตุผล และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองและนำตนเองได้ และต้องการให้คนอื่นเห็นว่าเขานำตนเองได้ด้วย ดังนั้น ผู้ใหญ่ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อตนด้วยความยกย่องนับถือ ไม่ต้องการให้ใครมองว่าตนเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ต้องการเป็นตัวของตัวเอง และเป็นผู้มีอิสรภาพ

2.2 ประสบการณ์

ผู้ใหญ่มีประสบการณ์หลายด้านและหลายอย่างที่สะสมมาตั้งแต่เด็ก ส่วนประสบการณ์ของเด็กเป็นประสบการณ์ภายนอก ผู้ใหญ่มองตนเองจากประสบการณ์และเห็นคุณค่าของประสบการณ์ของตนมากกว่าเด็ก ความแตกต่างระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กในเรื่องประสบการณ์นี้มีผล ต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่หลายประการ เช่น

2.2.1 ผู้ใหญ่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือประสบการณ์กับผู้อื่นได้ ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงเป็นแหล่งวิทยาการสำคัญในการเรียนรู้

2.2.2 ผู้ใหญ่มีประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงสามารถที่จะเชื่อมโยงประสบการณ์เก่าและใหม่ได้มากกว่าเด็ก จึงทำให้ประสบการณ์ใหม่มีมากมายมากขึ้น

2.2.3 ผู้ใหญ่มีลักษณะฝังแน่นอยู่กับความเคยชินที่ผ่านมา ทำให้ผู้ใหญ่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

2.3 ความพร้อมในการเรียน

ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดีที่สุด ถ้าได้เรียนรู้ในสิ่งที่เป็ประโยชน์และมีความจำเป็นที่จะต้องรู้ ผู้ใหญ่มีความพร้อมในการเรียนมากกว่าเด็ก ในการสอนเด็กจะต้องมีการนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อเร้าความสนใจ ส่วนในการสอนผู้ใหญ่นั้นผู้ใหญ่พร้อมที่จะเรียนและรับรู้ ฉะนั้นสิ่งที่สอนจะต้องให้เกิดประโยชน์และตรงกับความต้องการในขณะนั้น หรือทำการสอนในผู้ใหญ่ที่มีความพร้อม

2.4 การเห็นคุณค่าของเวลา

ผู้ใหญ่จะเรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้ทันที จึงมองเห็นคุณค่าของเวลาแตกต่างไปจากเด็ก สิ่งที่เด็กเรียนจากโรงเรียนอาจจะไม่ได้ใช้ทันที แต่เรียนเพื่อต่อในชั้นสูงขึ้นไป เด็กจึงเรียนเพื่อสะสมความรู้หรือเน้นในเรื่องเนื้อหา ส่วนผู้ใหญ่เรียนเพื่อนำความรู้ไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือเน้นเรื่องปัญหา

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษาผู้ใหญ่ดังกล่าวแล้ว สามารถนำมาใช้เป็นแนวทาง ในการจัดกิจกรรมและวิธีการอบรม และวิธีการประเมินผลผู้เข้ารับการอบรม โดยพิจารณา กำหนดให้สอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เพื่อที่จะจัดหลักสูตร ให้เหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งอยู่ในช่วงของวัยผู้ใหญ่ทั้งสิ้น

3. การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง (Parent Education) เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้ปกครอง มีความรู้ความเข้าใจในการสร้างเสริมพัฒนาการแก่เด็ก โดยตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการแก่เด็กทั้งทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตใจและสติปัญญาอย่างถูกต้องตามหลักพัฒนาการและมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ของเด็กตามวัย การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองควรมุ่งเน้นให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการพัฒนาเด็กอย่างถูกวิธี อิทธิพลของผู้ปกครองที่มีต่อเด็กและบทบาท หน้าที่ของผู้ปกครองที่มีต่อการพัฒนาเด็ก (ถิ่นทนา ภาคบงกช , 2531)

นักจิตวิทยาและจิตเวชตามแนวเก่ามีความเชื่อว่าพ่อแม่ผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของเด็ก เพราะพ่อแม่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การวางเงื่อนไข หรือเสริมแรงโดยเด็กเป็นฝ่ายรับ (Passive) ต่อมานักสังคมวิทยาและนักพฤติกรรมศาสตร์ มีความเห็นว่าทัศนะดังกล่าวไม่ถูกต้องนัก แท้จริงแล้วเด็กวัยขวบแรกมีพัฒนาการที่ซับซ้อนเกินคาดหมายและพบว่าเด็กเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อครอบครัวมาก หากได้รับโอกาสเด็กมักเป็นฝ่ายริเริ่มการกระทำ (Active Agent) มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายรับ ในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม โดยทั่วไปเด็กอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ใหญ่ แต่เด็กก็มีอิทธิพลต่อพ่อแม่และบุคคลในครอบครัว เช่น อาจพบว่าเด็กมีวิธีควบคุมการกระทำของแม่ได้เช่นกัน เด็กอายุต่ำกว่า 1 ขวบ สามารถเรียกร้องความสนใจจากแม่ โดยการแสดงความหงุดหงิดครุ่นวาย จนกว่าแม่จะหันมามองและให้ความสนใจตนเอง เด็กเรียนรู้ที่จะเรียกร้องเพื่อความปลอดภัย และดึงความสนใจจากพ่อแม่ (Zanden , 1993)

เท่าที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าเด็กเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว พ่อแม่คือผู้ช่วยสนองความต้องการของเด็ก เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวด้วยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม เด็กแต่ละคนได้รับการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานทั้งด้านดีและด้านไม่ดี แตกต่างกัน การถ่ายทอดทางสังคมช่วยให้เด็กเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะ ในทางตรงข้าม เด็กบางคนอาจเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดคุณภาพและมีความค้อยตลอดไป

4. บุตรให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองต้องอยู่บนพื้นฐานของความต้องการ และปัญหาที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งวิธีที่แตกต่างกัน อาจจะเป็นการให้ความรู้เป็นรายบุคคล เช่น การสนทนา การโทรศัพท์ การแลกเปลี่ยนทัศนะ การประชุม สัมมนา การฝึกอบรม กิจกรรม กลุ่ม ฯลฯ หรือ

ให้ความรู้ผ่านสื่อมวลชน ซึ่งอาจเป็นวิทยุ โทรทัศน์ สื่อพื้นบ้าน หนังสือพิมพ์ หรือสิ่งพิมพ์ (เชิยรศรี วิวิหศิริ , 2527)

ในต่างประเทศ การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองส่วนมากเป็นการเยี่ยมบ้าน เช่น โครงการ Home Start ในประเทศสหรัฐอเมริกา โครงการ Home Start ในประเทศอังกฤษ สำหรับประเทศไทย นอกจากคำราและบทความในนิตยสารประเภทแม่และเด็กแล้ว มักเป็นชุด ให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง ซึ่งมีลักษณะของการสื่อสาร 2 ทาง แก่เด็กในระดับชั้นอนุบาล อายุ ประมาณ 4-6 ปี

ที่ผ่านมา การส่งเสริมพัฒนาการสำหรับเด็กอายุแรกเกิดถึง 1 ปี มักเป็นการให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในลักษณะของการสร้างแบบวัดพัฒนาการ การให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย สำหรับแม่และเด็กด้วยแผ่นพับ แผ่นปลิว หรือจุลสาร จึงสมควรที่จะมีการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง เกี่ยวกับการสร้างเสริมพัฒนาการแก่เด็กด้วยคู่มือพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพ ซึ่งมีการนำเสนอโดยใช้หลักจิตวิทยาเด็ก นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับจิตวิทยาสำหรับผู้ใหญ่ เพื่อดำเนินการให้ความรู้แก่ผู้ปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ เชิยรศรี วิวิหศิริ (2529) กล่าวว่า ในการทำงานร่วมกับผู้ปกครอง กิจกรรมต่าง ๆ ควรมีความน่าสนใจ มีความง่ายมีความสะดวก ใช้เวลาสั้น และสามารถเห็นประโยชน์ ที่ตนและบุตรหลานจะได้รับ ดังนั้นกิจกรรมในคู่มือที่พัฒนาขึ้นจึงเน้นความกะทัดรัด อ่านได้ง่ายและรวดเร็ว เช่น นำเสนอ ความรู้แก่ผู้ปกครองด้วยหนังสือที่มีภาพประกอบสัปดาห์ละ 2 หน้า และง่าย สำหรับกลุ่มตัวอย่างทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษาที่สามารถอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้มีการ เสนอแนะสื่อที่หาได้โดยง่ายจากสิ่งที่มีอยู่รอบตัวในชีวิตประจำวัน

5. แนวการส่งเสริมพัฒนาการ สำหรับผู้ปกครอง

การสร้างชุดพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพ อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ ทฤษฎีทางสังคมวิทยา สวามินาธาน (Swaminathan , 1989) ได้เสนอแนะแนวคิดในการช่วยส่งเสริม พัฒนาการของเด็ก โดยครอบครัวไว้ ดังนี้

1. เด็กต้องการความรักและต้องการเป็นสมาชิกของบ้าน ความรักและความทนุถนอมความอบอุ่นและการปกป้องคุ้มครองที่เด็กได้รับจะช่วยให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยและรู้สึกว่าคุณได้รับการยอมรับ ซึ่งจะนี้เป็นพื้นฐานสนับสนุนให้เด็กกล้าที่จะสำรวจโลกที่อยู่รอบตัวเด็ก
2. เด็กได้รับการปฏิบัติในฐานะของบุคคลที่มีความหมาย มิใช่สมาชิกธรรมดาของกลุ่ม นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและเด็กควรเป็นแบบตัวต่อตัว เด็กควรได้รับความสนใจและได้รับการตอบสนองความต้องการทุกด้าน
3. เด็กควรได้รับการพัฒนาในสถานการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติมากกว่าการจัดสร้างสถานการณ์ขึ้น โดยให้เด็กมีโอกาสสังเกต เรียนแบบ และเรียนรู้จากการเฝ้ามองและมีส่วนร่วม ในการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ทีละน้อยตามความสนใจและเหมาะสมกับวัย

4. เด็กเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและทุกหนทุกแห่ง จึงไม่จำเป็นต้องมีการสอนอย่างเป็นทางการแก่เด็กในวัยนี้

5. เด็กที่แวดล้อมด้วยผู้คนที่ให้ความสนใจในเด็ก ช่วยสนับสนุนและแนะนำเด็กจะทำให้เด็กเรียนรู้ กิริยามารยาทและพฤติกรรมซึ่งกันและกัน

6. เด็กเรียนรู้สำนวนและภาษาจากสภาพแวดล้อม และเรียนรู้จากการเลียนแบบ การทดลองการฝึกฝน โดยจัดเวลาที่จะอยู่กับเด็กอย่างพอเพียง และหมั่นสนทนาพูดคุยกับเด็กเสมอ

7. เด็กมีโอกาที่จะเรียนรู้ ฝึกฝนและพัฒนาการด้านการฟังคำสั่ง การทำตาม การเลียนแบบ และการสังเกตจากครอบครัวอย่างไม่เป็นทางการ

8. เด็กเรียนรู้บทบาทของคนในครอบครัวจากการสังเกต และการลองเล่นตามความนึกคิด ประสาทเด็ก

ที่กล่าวมาคือแนวทางในการสร้างเสริมความเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กในวัยต่าง ๆ โดยสังเขป ซึ่ง บรากา และบรากา (Braga and Braga, 1976 อ้างถึงใน ฉันทนา ภาคบงกชและคณะ, 2541) ได้กล่าวถึง บทบาทที่สำคัญของพ่อแม่ผู้ปกครองในการเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักทูลนอม ซึ่งจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตเป็นผู้ที่มีสุขภาพดีและมีความสุข โดยให้โอกาสเด็กเรียนรู้ร่วมกับพ่อแม่ ซึ่งต่างช่วยสนองความต้องการของกันและกัน ทั้งนี้พ่อแม่ควรจัดกิจกรรมที่มีลักษณะ ดังนี้

- (1) ให้โอกาสเด็กได้ฝึกฝนทักษะอย่างเต็มที่
- (2) เป็นต้นแบบของพฤติกรรม ทั้งการแสดงความคิด แสดงพฤติกรรมและทักษะ
- (3) สนองพฤติกรรมของเด็ก โดยการให้ความสนใจในเด็กและหลีกเลี่ยงการตอบสนอง

ในทางลบ

(4) มีความสนุกสนานร่วมกัน เหล่านี้ คือแนวทางและบทบาทของพ่อแม่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างเสริมพัฒนาการแก่เด็กและเรียนรู้จากเด็กไปพร้อมกัน ซึ่งจะช่วยให้เด็กพัฒนาอย่างเต็มที่และมีคุณภาพต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

นิภา ทองไทย (2525) ได้พัฒนาหลักสูตรสำหรับพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรรมชนบท ให้มีความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียนให้ถูกต้อง การวิจัยแบ่งออกเป็นสี่ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง สำรวจชุมชน เพื่อดูสภาพปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน

ขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาโครงร่างหลักสูตร โดยกำหนดให้หลักสูตรมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตรและหน่วยการอบรม ซึ่งแต่ละหน่วยประกอบด้วยจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เนื้อหาการอบรม กิจกรรมและวิธีการอบรม วิธีการประเมินผู้เข้ารับการอบรม

ขั้นตอนที่สาม ผู้วิจัยนำหลักสูตรไปทดลองใช้ในชุมชนที่ได้สำรวจไว้ในขั้นตอนที่หนึ่ง ผลของการทดลอง ปรากฏว่า กลุ่มทดลองที่ได้รับการอบรมตามหลักสูตร มีความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติได้ถูกต้องมากกว่าก่อนอบรม และมากกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับการอบรม

การประเมินการใช้หลักสูตร ปรากฏผลการประเมินเป็นดังนี้

(1) เนื้อหามีความเหมาะสมเรียงตามลำดับคือ เนื้อหาด้านโภชนาการ ด้านการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กก่อนเรียน และด้านการป้องกันรักษาสุขภาพอนามัย

(2) กิจกรรมที่เหมาะสมและเป็นที่ต้องการของผู้เข้าอบรมคือ การบรรยายโดยมีภาพประกอบ การแสดงตัวอย่างจริง และการสาธิต ปฏิบัติไปพร้อมกัน

(3) วิธีประเมินที่เหมาะสมคือ การประเมินในขณะที่ทำการฝึกอบรม และการติดตามหลังการอบรมแล้ว

ขั้นตอนที่สี่ ผู้วิจัยพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการอบรมเลี้ยงดู สำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้หลักสูตรที่มีองค์ประกอบสำคัญคือ สภาพปัญหา และความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เนื้อหาการอบรม กิจกรรมและวิธีการอบรม และวิธีการประเมินผลผู้เข้ารับการอบรม โดยมีรายละเอียดครอบคลุมความรู้ และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับ การโภชนาการ การป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัย และการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียน ซึ่งรายละเอียดแต่ละองค์ประกอบสามารถยืดหยุ่นได้ตามสภาพความแตกต่างของชุมชน และพื้นฐานความพร้อมของผู้เข้าอบรม

ทันตแพทย์ ภาคบงกช และคณะ (2541) ได้สร้างชุดฝึกอบรม พ่อแม่เพื่อการพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพ ชื่อ “ คู่มือการพัฒนาเด็กอย่างมีคุณภาพ “ กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ปกครองเด็กอายุแรกเกิดถึง 1 ขวบ ที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีความสามารถในการอ่านเป็นอย่างดี จำนวน 44 คน ผลการวิจัย โดยสรุป ผู้ปกครองส่วนใหญ่เห็นประโยชน์ ของคู่มือในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับค่อนข้างมากถึงระดับมาก และเด็กให้ความสนใจในกิจกรรมที่ผู้ปกครองทำร่วมกันกับเด็กค่อนข้างมาก

สาขญาติ เทียเขมร. (2541). ได้ศึกษาสภาพการอบรม เลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองเด็กปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอภูพาน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า

1) ผู้ปกครองเด็กปฐมวัยมีสภาพการอบรม เลี้ยงดู เด็ก เน้นพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับดังนี้

การอบรมเลี้ยงดูเน้นพัฒนาการด้านร่างกาย ด้านจริยธรรม ด้านอารมณ์ สังคม และด้านสติปัญญา

2) ผู้ปกครองเด็กปฐมวัยที่มีอาชีพ ต่างกันมีสภาพการอบรมเลี้ยงดู โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ผู้ปกครองอาชีพรับราชการมีการอบรมเลี้ยงดูที่เน้นพัฒนาการทางร่างกาย จริยธรรม อารมณ์ สังคมและด้านสติปัญญา มากกว่าผู้ปกครองที่มีอาชีพ เกษตรกรรมและอาชีพอิสระ

จันทิรา สิทธิโชค และคณะ (2542) ได้ศึกษามบทบาทของบิดา มารดา ในการดูแล และส่งเสริมพัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียน กลุ่มตัวอย่าง คือ บิดา มารดา ซึ่งนำบุตรมารับบริการที่โรงพยาบาลสาขา ของสถานส่งเสริมอนามัยแม่และเด็ก ศูนย์ส่งเสริมเขต 1 จำนวน 229 คน พบว่า บทบาทในการดูแล และส่งเสริมพัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียนอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาแต่ละด้านอยู่ในระดับดีเช่นกัน โดยบทบาทในการดูแลส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านร่างกาย สังคม และด้านสติปัญญา ตามลำดับ และมีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดให้มีการอบรม ให้ความรู้ กับผู้ปกครองเด็กวัยก่อนเรียน โดยเฉพาะบิดาในการดูแลส่งเสริมพัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้บิดาได้รู้และตระหนักถึงบทบาทของตนเอง ในการดูแลบุตร นอกจากนี้ ควรให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง ผ่านทางสื่อต่าง ๆ เน้นเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย และจัดบริการให้การปรึกษาแนะแนวแก่บิดา มารดา ที่มีปัญหาในการดูแลเด็ก ตลอดจนเสริมสร้างความรู้ และทัศนคติที่ดีต่อการดูแลเด็ก และควรมีการศึกษาเพิ่มเติมระหว่างพฤติกรรมเลี้ยงดู และพัฒนาการเด็กในเชิงลึก ในด้านสังคมและสติปัญญา

สุทธาทิพย์ เมืองสุข (2542) ได้พัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมผู้ให้การเลี้ยงดูเด็ก โดยการปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารก เป็นกลุ่มในสถานรับเลี้ยงเด็ก บ้านเด็กจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า

1) หลังการทดลองใช้โปรแกรม ฯ ผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กมีคะแนนความรู้ความเข้าใจ จากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2) หลังการทดลองการใช้โปรแกรม ฯ ผู้ให้การเลี้ยงดูมากกว่าร้อยละ 80 มีทักษะการปฏิบัติงานอบรมเลี้ยงดูเด็กทารกสูงกว่าก่อนทดลอง

3) หลังการทดลองใช้โปรแกรม ฯ ผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กมากกว่าร้อยละ 80 มีความพึงพอใจมากต่อการเข้าร่วมโปรแกรม ฯ

4) ผู้ปกครองที่สมัครใจเข้าร่วมโปรแกรม ฯ มากกว่าร้อยละ 80 มีความพึงพอใจมากต่อการเข้าร่วมโปรแกรม ฯ

สมคิด อิศระวัฒน์ (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กของคนไทย ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของเด็กมากที่สุด รองลงมาคือการอบรมแบบเข้มงวด และการอบรมแบบปล่อยปละปล่ยละเลย

สิริมา ภิญาโณนันตพงษ์ (2545) ได้ศึกษาศึกษาภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในประเทศไทย ในด้านคุณภาพการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาพบว่า คุณภาพการจัดการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยงานเหลื่อมล้ำกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเขตเมืองและเขตชนบท เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินงานแตกต่างกัน เช่น คุณวุฒิ และประเด็นของครูผู้สอน ดังนี้

1) บุคลากร ที่ทำการสอนขาดความรู้และประสบการณ์ เกี่ยวกับการจัดประสบการณ์ ชั้นอนุบาลศึกษา ส่วนใหญ่ไม่ได้สำเร็จวิชาเอกอนุบาลหรือปฐมวัย โดยเฉพาะบุคลากรในเขตชนบท ส่วนใหญ่มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี, แม้ว่าบุคลากรที่ผ่านการอบรมเพิ่ม 1-2 ครั้ง ก็ตาม ยังพบว่า ครูผู้สอนหรือผู้ดูแลเด็กมีความต้องการเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์เพื่อพัฒนาคุณภาพใกล้เคียงกับโรงเรียนในเมืองมากยิ่งขึ้น

2) สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนมีจำนวนไม่เพียงพอ ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีคุณภาพแตกต่างกัน

3) หลักสูตรและคู่มือแนวการจัดการประสบการณ์สำหรับเด็กก่อนประถมศึกษา ไม่เพียงพอ และไม่มีเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับดำเนินการในด้านคู่มือ และสื่อการสอน โดยเฉพาะในเขตชนบท กล่าวคือ ลักษณะการดำเนินงานมีอิสระทั้งการใช้และการจัดหาสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่นที่จะเอื้ออำนวย

มณฑิยา ทุมพันธ์ (2546) ได้ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กปฐมวัยที่ใช้การบ้านแบบมีส่วนร่วม พบว่าการบ้านแบบมีส่วนร่วม ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครอง ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ช่วยให้ครูและผู้ปกครองมีแนวทางในการพัฒนาเด็กร่วมกันได้มาก เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองมากขึ้น เด็กได้รับความสนใจ ดูแลเอาใจใส่ในการทำการบ้าน ทำให้เด็กมีเจตคติที่ดีในการทำการบ้าน และสมาชิกในครอบครัว และการบ้านแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการสื่อสารอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาและให้ความรู้แก่ผู้ปกครองควบคู่กับการพัฒนาเด็กด้วย

พิมพ์ สุตรา และคณะ (2547) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของครอบครัวอีสาน : การศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า ชุมชนรายได้น้อยในเมืองและชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม มีความไม่พึงพิถันในการเลือกอาหารเลี้ยงเด็ก ไม่เคร่งครัดเรื่องการรักษาความสะอาดร่างกาย การส่งเสริมทางด้านการศึกษา และพัฒนาการในทุกครอบครัวในทุกชุมชน มีความคาดหวังในตัวเด็กหญิงมากกว่าเด็กชายในแง่การเป็นลูกที่ดี และเลี้ยงพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า ส่วนความคาดหวัง ของเพียงให้ดูแลตนเอง

และเอาตัวรอดในสังคมได้ ด้านการหล่อหลอมจิตสำนึกต่อส่วนรวม การรักษาสาธารณะ และการส่งเสริมวิถีทางประชาธิปไตย ไม่พบว่ามีชุมชนใดให้ความสนใจในด้านนี้

จริยาวัตร คมพักษณ์ และคณะ (2549) ได้ศึกษารูปแบบการให้ความรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครอง เรื่องการเลี้ยงดูเด็กด้อยโอกาส อายุต่ำกว่า 3 ปี ผ่านชุมชน พบว่า รูปแบบการให้ความรู้ที่พ่อแม่ ผู้ปกครองต้องการคือ นำความรู้มาไว้ที่บ้าน ด้วยการสาธิต/ฝึกปฏิบัติ จัดในวันหยุดราชการ ช่วงเวลากลางวัน โดยใช้ศูนย์สุขภาพชุมชน เป็นสถานที่ให้ความรู้ รูปแบบ-ที่พัฒนาคือ ให้เจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานพัฒนาเด็กในชุมชน (ผ่านการอบรมแล้ว) เป็นผู้ให้ความรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครอง เนื้อหาประกอบด้วย การให้อาหาร การดูแลสุขภาพอนามัย การฝึกสุขนิสัย การป้องกันรักษาโรคและอุบัติเหตุ การส่งเสริมพัฒนาการ โดยจัดทำเป็นคู่มือให้ความรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครอง วิธีการให้ความรู้ใช้วิธีการสอนเป็นกลุ่ม แบ่งเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 10 คน ด้วยวิธีบรรยาย สนทนา สาธิต สอนเป็นรายบุคคล และการเยี่ยมบ้าน และมีข้อเสนอแนะว่า ระยะเวลาในการให้ความรู้ควรปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน ทั้งแบบกลุ่ม และควรเพิ่มกิจกรรมประกอบให้พ่อแม่ ผู้ปกครองไม่เบื่อ และสร้างความคุ้นเคยกันมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองในการเลี้ยงดูเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ผ่านโรงพยาบาลชุมชนและสถานอนามัย ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการให้ความรู้ที่พัฒนาขึ้นมี 4 รูปแบบ ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การอภิปรายกลุ่ม และการบรรยายเนื้อหาความรู้ให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองประกอบด้วย คำแนะนำการดูแลสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ในขณะตั้งครรภ์ พัฒนาการเด็กแต่ละวัย การส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ความสำคัญของการเล่นของเด็ก การดูแลสุขภาพเด็ก โดยใช้คู่มือพ่อแม่สำหรับการอบรมเลี้ยงดู และผลจากการศึกษาพบว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองทุกคนมีความพอใจในการรับความรู้ โดยให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์มากขึ้น เนื้อหาที่ทุกคนสนใจมากที่สุดคือ พัฒนาการและวิธีการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

2. งานวิจัยต่างประเทศ

เลสลี (Leslie, 1993) ได้ศึกษาความต้องการ โดยการฝึกรอบของผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะ ร่วมกับผู้ร่างโปรแกรม และผู้ปกครอง พบว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในหน้าที่การดูแลเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็ก โดยผู้ปกครองมองว่าผู้ดูแลเด็กเป็นผู้ให้คำแนะนำ และเอาใจใส่ในการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งกระบวนการฝึกรอบผู้ให้การเลี้ยงดูเด็ก ได้รับประสบการณ์จากการทำงานเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการพื้นฐานที่ส่งเสริมกระบวนการฝึกรอบที่ดีมาก

เดวิด (David, 1994) ได้ศึกษาความแตกต่างของระดับการศึกษาที่มีต่อระดับของการฝึกรอบโดยแบ่งระดับของผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กเป็น 5 ระดับ คือ ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา ผู้ที่จบ

ไฮสกูล ผู้ที่จบระดับวิทยาลัย ผู้ที่จบมหาวิทยาลัย และผู้ที่จบการศึกษาด้านปฐมวัยโดยตรง พบว่าระดับของความรู้ผู้ที่มีระดับของการฝึกรวม คือ ผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กที่ไม่ได้รับการศึกษาโดยตรง ต้องการได้รับการฝึกรวมมากกว่าผู้ที่จบการศึกษาเกี่ยวกับเด็กโดยตรง

ดีลี (Deli, 2006) และคนอื่นๆ ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การนำเครื่องมือเข้าไปใช้ในโปรแกรมการเคลื่อนไหว สำหรับเด็กปฐมวัย ผลที่เกิดจากการใช้โปรแกรม 10 สัปดาห์ กับความชำนาญพื้นฐานในเด็กชั้นอนุบาล โดยศึกษาเด็ก 75 คน อายุเฉลี่ยระหว่าง 5.4 ± 0.5 ปี แบ่งเป็นกลุ่ม A เป็นโปรแกรมการเคลื่อนไหว กลุ่ม B เป็นโปรแกรมดนตรี การเคลื่อนไหวและการเล่นอิสระ กลุ่ม C เป็นโปรแกรมกิจกรรมอิสระ จากการศึกษาพบว่า โปรแกรมที่เน้นเฉพาะเพื่อพัฒนา จะมีการพัฒนาได้ดีกว่าการปล่อยให้เด็กทำกิจกรรมตามอิสระ

เชนและชาง (Chen & Chang, 2006) ได้ศึกษาเรื่องการทดสอบครูทั้งหมดเพื่อการเข้าถึงการพัฒนาด้านอาชีพ : การศึกษาการพัฒนาครูชั้นอนุบาลด้านศักยภาพของเทคโนโลยี พบว่าครูที่มีประสิทธิภาพเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคุณภาพของเด็ก จุดสำคัญในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของครู ก็คือ พัฒนาศักยภาพด้านวิชาชีพ (High Quality Professional Development) ส่วนใหญ่ในการพัฒนาการศึกษาของครูอนุบาลจะขาดกรอบการทำงานร่วมกัน การบูรณาการในการทำงานร่วมกันของครู เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะศึกษาก็คือ การวางกรอบการทำงานร่วมกัน (Organizing Frame Mark) โดยมุ่งเน้นไปที่เจตคติ ความชำนาญ และความรู้ของครู สุดท้ายก็คือการฝึกฝน และยังมีการประยุกต์ การพัฒนาการมีส่วนร่วม ซึ่งจะพัฒนาประสิทธิภาพของครูในมุมมองที่เน้นจุดสำคัญ โดยที่เธอได้ทำการศึกษาเป็นรายกรณี ด้านศักยภาพทางด้านเทคโนโลยีของครู โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางด้านเจตคติ ความชำนาญและการฝึกหัด พบว่าความชำนาญทางด้านเทคโนโลยีจะมีค่ามากถ้ามีการฝึกฝน

เพทรีและฮอลโลเวย์ (Petric & Holloway, 2006) จากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย แอมอร์เลย์ ได้ศึกษาตัวแทนความเป็นแม่ในบทบาทของผู้ปกครองเด็กวัยก่อนเข้าโรงเรียน ในการปรับปรุงพัฒนาการของเด็ก เป็นการสำรวจมุมมองของแม่เกี่ยวกับบทบาทของแม่ในการศึกษาลูกของเขาและความคาดหวังในตัวของผู้ระดับปฐมวัย การศึกษาเน้นถึงมุมมองที่แตกต่าง โดยพ่อแม่ที่มีประสิทธิภาพ ความเป็นพ่อแม่ที่แตกต่างกัน (Parenting self - efficacy) และศึกษาความแตกต่างในการรับรู้ในกลุ่มแม่ชนชั้นแรงงาน 8 กลุ่ม ชนชั้นกลาง 8 กลุ่มของเด็กปฐมวัย แม่ที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่บ้านจะพัฒนาความชำนาญทางด้านศึกษา พบว่าแม่กลุ่มชนชั้นแรงงานแจ้งว่าเขาสามารถควบคุมลูกของเขาในการเรียนรู้ที่บ้านได้น้อยกว่ากลุ่มชนชั้นกลาง

กล่าวโดยสรุป แม่จากทั้งสองกลุ่ม ก่อนเข้าโรงเรียนบ้านเป็นสถานที่สำคัญในการพัฒนาเด็กด้านทักษะทางสังคม และยังสามารถเน้นให้การศึกษาขั้นเริ่มต้นก่อนเข้าโรงเรียนได้ด้วย แม่ส่วนใหญ่จะแสดงเจตนาพร้อม และเป็นความท้าทาย ระเบียบวินัยที่มีประสิทธิภาพให้กับเด็ก

ในขณะที่แม่ในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพต่ำกว่าหวังว่าโรงเรียนจะเป็นผู้จัดทำ และแม่ในกลุ่มชั้นแรงงานแจ้งให้ทราบว่าเขามีปฏิสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับครูในชั้นเรียนมากกว่าแม่ชนชั้นกลาง แม่ชนชั้นแรงงานที่มีประสิทธิภาพต่ำจะใช้ครูอนุบาลเป็นแหล่งในการสนับสนุนลูกมากกว่า ในขณะที่แม่กลุ่มชนชั้นกลางจะขึ้นอยู่กับแหล่งสนับสนุนอย่างอื่น

เกรซ และ แบรินคท์ (Grace & Brandt, 2006) แห่งภาควิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยฮาวาย ในรัฐฮาวาย องค์กรที่มีส่วนพยายามสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจโดยการเตรียมความพร้อม เป็นจุดนำพาไปสู่ความสำเร็จ จุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาการรับรู้และความเชื่อของพ่อแม่ ครู และผู้บริหารเกี่ยวกับความต้องการต่อโรงเรียนและโรงเรียนต่อเด็ก และเป็นการเปรียบเทียบมุมมองของการวิจัยมี 24 กลุ่ม มาจากการสำรวจคน 2,606 คน โดยการเปรียบเทียบมุมมองของ พ่อแม่ ครู และผู้บริหาร ในเด็กที่มีอายุ 4-5 ขวบ การวิจัยนี้ทำให้เข้าใจถึงการพัฒนากับความพร้อม และเครื่องมือที่มีผลกับความเชื่อและคุณค่าของเด็กปฐมวัย นั่นคือการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของเด็ก โดยถามถึงความต้องการของโรงเรียน ว่าต้องการให้พ่อแม่เตรียมอะไร และพ่อแม่ต้องการให้โรงเรียนเตรียมอะไร

เอลเฟอร์ (Elfer, 2006) แห่งมหาวิทยาลัยแฮมตัน ประเทศอังกฤษ ได้ศึกษาชุมชนในอังกฤษถึงการปรับเปลี่ยนสัดส่วนในการดูแลเด็กเล็กจากครอบครัวสู่เนอสเซอรี่ มีคำถามเกิดว่าเนอสเซอรี่ ควรเป็นแบบปฏิสัมพันธ์แบบครอบครัว (ผูกพันใกล้ชิด) หรือแบบโรงเรียน จากการศึกษาพบว่า คนคาดหวังเนอสเซอรี่ไม่ใช่อย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่เป็นการประสมประสานกันเพื่อการศึกษา การดูแลเด็ก การสนับสนุนด้านสุขภาพ การสนับสนุนของครอบครัว การดูแลและปกป้องเด็ก ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายๆ แต่จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ

อีแวนเจลลู และ ซิลวา (Evangelou & Sylva, 2007) จากภาควิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ได้ศึกษาเรื่อง หลักฐานประสิทธิผลการเข้านะทรกแข่งเด็กปฐมวัย จากสหราชอาณาจักร : การประเมินผลจากกลุ่มร่วมการศึกษาชั้นปฐมวัย การศึกษาครั้งนี้เพื่อปรับปรุงความสำเร็จทางการศึกษาของเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่มาจากพื้นฐานที่ไม่ดี เป็นหัวใจหลักของนโยบายปัจจุบันของรัฐบาลอังกฤษ กลุ่มร่วมการศึกษาชั้นปฐมวัยถูกตั้งขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ.1995 ได้เข้าร่วมทำงานกับพ่อแม่และผู้ดูแลเด็กในระดับทารกจนถึง 5 ขวบ ในบริเวณอ็อกฟอร์ด และได้พยายามเข้าไปในพื้นที่อื่นๆ ด้วย งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงผลจากการใช้โปรแกรมการศึกษาชั้นปฐมวัยกับผู้ปกครองต่อการพัฒนาของเด็ก

การออกแบบทดลองแบบ Longitudinal Quasi (กึ่งตามยาว) ประกอบด้วยการวัดแบบทดสอบก่อน-หลัง (Pretest Posttest Measure) ถูกใช้ในการเปรียบเทียบกลุ่มผู้ปกครองที่เข้าร่วมและไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ในการเข้าถึงผลของโปรแกรมการพัฒนาด้านความเข้าใจ ภาษา อารมณ์ สังคม ได้มีการทดสอบเด็กอายุ 3 ปี และจากนั้น 1 หรือ 2 ปี ที่อายุ 4 หรือ 5 ปี

งานวิจัยได้แสดงผลที่ได้จากผู้ปกครองที่เข้าร่วมโครงการ เมื่อเด็กมีอายุ 5 ปี พบว่า เด็กพัฒนาทางด้าน คำศัพท์ การรับรู้สัมผัส ความรู้ด้านภาษา และตัวเลข ตลอดจนความเชื่อมั่น และความมั่นใจในตนเอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสามารถ (Competency) ทั้งทางองค์ความรู้ (Cognitive) และกายภาพ (Physical)

ดังนั้นการทำงานหรือการประสานโดยตรงผ่านกลุ่มของผู้ปกครอง เป็นวิธีที่ได้ ประสิทธิภาพในการช่วยพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาการทางสังคม และอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่าการอบรมเลี้ยงดูเป็นการที่ ผู้เลี้ยงดูปฏิบัติต่อเด็กด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็น ของเด็ก วิธีการเลี้ยงดูมีทั้งการให้รางวัลและลงโทษ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของเด็กให้เหมาะสม อิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กทั้งระดับก่อนวัยเรียน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ดังนั้นพ่อแม่จึงควรใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมให้เด็ก ได้มีพัฒนาการด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม ซึ่งวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้นมีอยู่หลายวิธี แต่สรุปได้ว่า วิธีการเลี้ยงดูของบิดามารดาและผู้ปกครอง มี 2 ลักษณะคือ ประการที่หนึ่ง การอบรมเลี้ยงดู ทางบวก หมายถึง การปฏิบัติต่อเด็กโดยการให้ความรัก สนับสนุนมีเหตุผล ขอมรับนับถือ ความสามารถและความคิดเห็นของเด็ก มีความสม่ำเสมอและความเหมาะสมในการให้รางวัลและ การลงโทษ ประการที่สอง การอบรมเลี้ยงดูทางลบ หมายถึง การที่ผู้ปกครองปฏิบัติต่อเด็กโดยออก คำสั่งให้เด็กปฏิบัติตาม ควบคุม ไม่ยอมรับความคิดเห็น หรือปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจชอบ ไม่ให้ความอบอุ่นเท่าที่ควร การที่จะพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา ผู้ปกครองจึงควรมีความรู้ เกี่ยวกับจิตวิทยาการเลี้ยงดูและการอบรมเด็ก

การพัฒนาหลักสูตรสำหรับผู้ปกครอง จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นกระบวนการ วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้ปกครองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามความมุ่งหมาย และ จุดประสงค์ที่กำหนดให้ องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา ประสบการณ์การเรียนรู้และการประเมินผล ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบ แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรดังกล่าว ในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้ในการฝึกอบรม การฝึกอบรมผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ เฮอร์อน (Heron, 2528) ซึ่งจัดการฝึกอบรมเป็น ระบบที่ประกอบด้วยตัวป้อน (Inputs) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Outputs)

ตัวป้อน ได้แก่ ความจำเป็นในการฝึกอบรม เป้าหมาย จุดประสงค์ และการวางแผนการฝึกอบรม กระบวนการ ได้แก่ เนื้อหาหลักสูตร หลักการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการ ฝึกอบรม ผลผลิตได้แก่ผู้รับการฝึกอบรมอาจเปลี่ยนแปลง ความรู้ ทักษะ และทักษะ และมีการ ประเมินผลทั้งระบบ

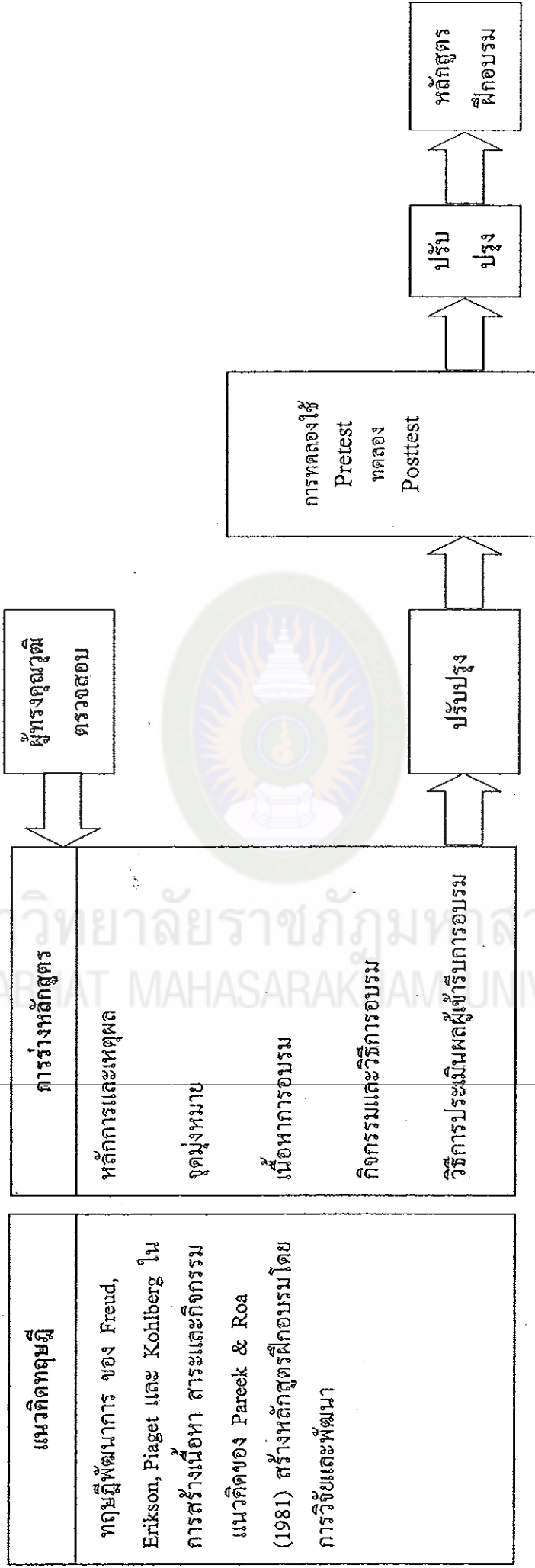
การพัฒนาชุดฝึกอบรม ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของพารีก และโร (Pareek & Roa, 1981 ; อ้างถึงในช่อเพชร เบ้าเงิน, 2545) โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้ 1) ระบุปัญหา 2) กำหนด กลวิธีในการฝึกอบรม 3) ระบุความจำเป็นในการฝึกอบรม และ 6) ประเมินผลการฝึกอบรม เทคนิคการฝึกอบรมในการอบรมผู้ปกครองใช้การบรรยาย การอภิปรายกลุ่ม การระดมสมอง กรณีศึกษาและการฝึกปฏิบัติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดในการวิจัย ดังมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ภาพที่ 6 ประกอบ กรอบแนวคิดในการวิจัย